НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Відділення заочного та дистанційного навчання
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Спеціальність 072 – "Фінанси, банківська справа та страхування»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
на тему:

«Формування та зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій»

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

здобувач вищої освіти групи Фм-23.32 _____ Котковська Вікторія Сергіївна

Науковий керівник _____ д.е.н., професор Бондарук Т.Г.

Робота допущена до захисту ____ д.е.н., професор Бондарук Т.Г.

Київ 2025

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Відділення заочного та дистанційного навчання

КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

Освітній ступінь – ***магістр***
Галузь знань - ***07 «Управління та адміністрування»***
Спеціальність – ***072 «Фінанси, банківська справа та страхування»***
Освітньо-професійна програма – ***«Фінанси, банківська справа та страхування»***

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
д.е.н., проф. Т.Г. Бондарук
_____
«09» жовтня 2024 р.

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу магістра
Котковській Вікторії Сергіївні

1. Тема роботи: Формування та зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій
керівник роботи д.е.н., професор Бондарук Т.Г.
затверджена наказом по Академії від «09» жовтня 2024 р. № 389/1
2. Термін здачі студентом закінченої роботи 06 січня 2025 р.
3. Вихідні дані роботи: законодавчі та нормативні акти України, роботи вітчизняних і закордонних вчених, публікації в наукових періодичних виданнях, результати наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців які стосуються теми дослідження, статистичні матеріали, звітні дані.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить зробити):
1) теоретичні засади формування доходів місцевих бюджетів;
2) аналіз процесу формування дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій;
3) перспективи зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій.
5. Перелік графічного матеріалу: Схеми, діаграми, таблиці
6. Дата видачі завдання 09 жовтня 2024 р.

Керівник _____
(підпис)
Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Затвердження теми і наукового керівника кваліфікаційної роботи магістра на засіданні кафедри	09.10.2024	Виконано
2.	Опрацювання першоджерел по темі роботи	16.10.2024	Виконано
3.	Розробка плану роботи, методики та інструментарію досліджень	23.10.2024	Виконано
4.	Проведення економічних досліджень та їх аналіз	30.10.2024	Виконано
5.	Написання вступу до роботи	04.11.2024	Виконано
6.	Написання першого розділу роботи	18.11.2024	Виконано
7.	Написання другого розділу роботи	25.11.2024	Виконано
8.	Написання третього розділу роботи	02.12.2024	Виконано
9.	Написання висновків та пропозицій, оформлення роботи	09.12.2024	Виконано
10.	Подача першого варіанту роботи на кафедру	16.12.2024	Виконано
11.	Доопрацювання роботи згідно з зауваженнями керівника	23.12.2024	Виконано
12.	Попередній захист роботи	26.12.2024	Виконано

Студент _____ _____ Котковська В. С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ д.е.н., професор Бондарук Т.Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

студентки Національної академії статистики, обліку та аудиту

Котковської Вікторії Сергіївни

Тема: «Формування та зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій»

Загальний обсяг роботи складає 107 сторінок.

Містить 14 таблиць, 32 рисунків, 80 літературних джерел.

Актуальність дослідження. Економіка України суттєво змінюється, і ці зміни стосуються усіх сфер життя, у тому числі й системи формування органів місцевої влади. Значно підвищується роль місцевих органів влади у соціально-економічному розвитку територій. Для ефективної роботи місцевих органів влади необхідно своєчасне та повне наповнення доходної частини місцевих бюджетів. Проблема ефективного формування місцевих бюджетів з різним рівнем економічного розвитку є однією з нерозв'язаних проблем у останні роки. Активізація децентралізації спрямована на підвищення ролі місцевих громад у формуванні власних доходів. Але при цьому не усім місцевим бюджетам вистачає власних коштів для фінансування усіх існуючих потреб і міжбюджетні трансферти залишаються все ще основним джерелом доходів для багатьох місцевих бюджетів. У зв'язку з цим досить актуальним є дослідження особливостей формування доходів місцевих бюджетів у сучасних умовах.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і практичних засад формування доходів місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій, та визначення напрямів їх удосконалення.

Об'єкт дослідження – процес формування доходів місцевих бюджетів у сучасних умовах економічних трансформацій.

Предмет дослідження – доходи бюджету Березанської місцевої територіальної громади.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися прийоми ситуаційного, системного, порівняльного та економічного аналізу для визначення сутності доходів місцевих бюджетів їх (п.1.1 та п.1.2). При визначенні основних напрями вдосконалення виконання місцевих бюджетів були використані динамічний, структурно-логічний і комплексний підходи (розділ 3). Як інструменти дослідження використовувалися методи: діалектичного, історичного та системного пізнання, зокрема аналізу та синтезу (розділ 1), індукції та дедукції, табличний, графічний для аналізу динаміки складу та структури доходів бюджету (розділ 2 та п.1.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу завдань щодо обґрунтування теоретичних і практичних засад формування доходів місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій, та визначення напрямів їх удосконалення в Україні, зокрема:

удосконалено:

науково-теоретичні підходи щодо визначення місцевих бюджетів, як комплексного поняття: з юридичної точки зору – це законодавчо затверджений документ, який представляє собою це план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування; з економічної точки зору, - це система економічних відносин, які регламентують порядок формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування для виконання їх основних функцій;

набуло подальшого розвитку:

практичні рекомендації щодо покращення процесу збалансування місцевих бюджетів, за рахунок закріплення на законодавчому рівні достатніх та економічно обґрунтованих нормативів відрахувань загальнодержавних податків, створення об’єктивної процедури виділення міжбюджетних трансфертів, в

основу якої має бути покладена ідея активного стимулювання нарощування власних доходів, а не перерозподіл доходів бюджету.

У першому розділі «Теоретичні засади формування доходів місцевих бюджетів» – досліджено економічну природу місцевих бюджетів, сутність та порядок формування доходів місцевих бюджетів, роль доходів місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку територій.

У другому розділі «Аналіз процесу формування дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій» – проведено оцінку складу доходів бюджету територіальної громади, а також аналіз динаміки формування доходної частини бюджету територіальної громади та оцінку впливу місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територіальної громади.

У третьому розділі «Перспективи зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій» – обґрунтовано шляхи зростання доходів бюджету територіальної громади, дано пропозиції щодо напрямів зміцнення доходів місцевих бюджетів.

Практичне значення кваліфікаційної роботи. Практична значимість одержаних результатів полягає в наступному: здійснений глибокий аналіз формування доходної частини місцевого бюджету, визначені основні загрози та перешкоди на шляху до зростання доходів місцевого бюджету та окреслені основні перспективи соціально-економічного розвитку регіону шляхом збільшення доходів місцевого бюджету.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, бюджети територіальних громад, міжбюджетні відносини, органи місцевого самоврядування.

.

ЗМІСТ

ВСТУП……. 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ……... 11

1.1. Місцеві бюджети, як основна частина місцевих фінансів України.. 11

1.2. Сутність та порядок формування доходів місцевих бюджетів….. 23

1.3. Роль доходів місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку територій……. 35

Висновки до розділу 1…….. 47

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ……..…….. 44

2.1. Оцінка складу доходів бюджету територіальної громади ……. 44

2.2. Аналіз динаміки формування доходної частини бюджету територіальної громади ….……. 55

2.3. Оцінка впливу місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територіальної громади…….. 66

Висновки до розділу 2…… 79

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ …… 81

3.1. Шляхи зростання доходів бюджету територіальної громади…….. 81

3.2. Напрями зміцнення доходів місцевих бюджетів…. …… 92

Висновки до розділу 3……. 99

ВИСНОВКИ…….. 101

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 107

ДОДАТКИ…….. 117

ВСТУП

Актуальність дослідження. Економіка України суттєво змінюється, і ці зміни стосуються усіх сфер життя, у тому числі й системи формування органів місцевої влади. Значно підвищується роль місцевих органів влади у соціально-економічному розвитку територій. Для ефективної роботи місцевих органів влади необхідно своєчасне та повне наповнення доходної частини місцевих бюджетів. Проблема ефективного формування місцевих бюджетів з різним рівнем економічного розвитку є однією з нерозв'язаних проблем у останні роки. Активізація децентралізації спрямована на підвищення ролі місцевих громад у формуванні власних доходів. Але при цьому не усім місцевим бюджетам вистачає власних коштів для фінансування усіх існуючих потреб і міжбюджетні трансферти залишаються все ще основним джерелом доходів для багатьох місцевих бюджетів. У зв'язку з цим досить актуальним є дослідження особливостей формування доходів місцевих бюджетів у сучасних умовах.

Питання формування місцевих бюджетів у контексті розвитку децентралізації широко досліджуються науковцями. Дослідженню сутності місцевих бюджетів приділяли значну увагу такі вчені як: Бразякало А.Є., Бондарук Т.Г., Савчук В. А., Михайленко С.В., Ковалевич Д. А., Ніколаєва О.М, Маглаперідзе А.С. , Катан Л. І., Качула С. В., Демчук Н. І., Павлова Д. К., Кравченко В.І., Чугунов О.І., та інші. Функції місцевих бюджетів активно вивчали Благун І., Хомутенко В., Сорока Р., Раделицький Ю. О., та Квасній О.Р. Роль місцевих бюджетів у формуванні соціально-економічного розвитку регіонів досліджували Сорговицька Я. Г., та Іванова І. М., проблематику забезпечення та шляхи збільшення доходів місцевих бюджетів у свою чергу вивчали Підхомний О.М. та Журба О.Ю. Але розгляд особливостей формування доходів місцевих бюджетів у сучасних умовах потребує нових досліджень, так як процес

децентралізації продовжує активно впроваджуватися в Україні незалежно від війни між Україною та РФ.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і практичних засад формування доходів місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій, та визначення напрямів їх удосконалення.

Виходячи з мети *завданнями дослідження* є:

- визначити сутність та охарактеризувати основні функції місцевих бюджетів;

- розглянути сутність та порядок формування доходів місцевих бюджетів;

- встановити залежність соціально-економічний розвитку регіонів від обсягу доходів місцевих бюджетів;

- здійснити оцінку складу доходів бюджету територіальної громади;

- проаналізувати динаміку формування доходної частини бюджету територіальної громади;

- оцінити соціально-економічний розвиток місцевої територіальної громади;

- визначити основні шляхи зростання доходів бюджету місцевої територіальної громади.

Об'єкт дослідження – процес формування доходів місцевих бюджетів у сучасних умовах економічних трансформацій.

Предмет дослідження – доходи бюджету Березанської місцевої територіальної громади.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися прийоми ситуаційного, системного, порівняльного та економічного аналізу для визначення сутності доходів місцевих бюджетів їх (п.1.1 та п.1.2). При визначенні основних напрями вдосконалення виконання місцевих бюджетів були використані динамічний, структурно-логічний і комплексний підходи (розділ 3). Як інструменти дослідження використовувалися методи: діалектичного, історичного та системного пізнання, зокрема аналізу та синтезу (розділ 1),

індукції та дедукції, табличний, графічний для аналізу динаміки складу та структури доходів бюджету (розділ 2 та п.1.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу завдань щодо обґрунтування теоретичних і практичних засад формування доходів місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій, та визначення напрямів їх удосконалення в Україні, зокрема:

удосконалено:

науково-теоретичні підходи щодо визначення місцевих бюджетів, як комплексного поняття: з юридичної точки зору – це законодавчо затверджений документ, який представляє собою це план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування; з економічної точки зору, - це система економічних відносин, які регламентують порядок формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування для виконання їх основних функцій;

набуло подальшого розвитку:

практичні рекомендації щодо покращення процесу збалансування місцевих бюджетів, за рахунок закріплення на законодавчому рівні достатніх та економічно обґрунтованих нормативів відрахувань загальнодержавних податків, створення об'єктивної процедури виділення міжбюджетних трансфертів, в основу якої має бути покладена ідея активного стимулювання нарощування власних доходів, а не перерозподіл доходів бюджету.

Практична значимість одержаних результатів полягає в наступному: здійснений глибокий аналіз формування доходної частини місцевого бюджету, визначені основні загрози та перешкоди на шляху до зростання доходів місцевого бюджету та окреслені основні перспективи соціально-економічного розвитку регіону шляхом збільшення доходів місцевого бюджету.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Місцеві бюджети, як основна частина місцевих фінансів України

Ефективність сучасної фінансової системи України багато в чому залежить від місця в неї місцевих фінансів. Розвиток усієї економіки нашої країни не можливий без розвитку регіонів.

Сьогодні наука про місцеві фінанси є самостійною галуззю фінансової науки, у межах якої досліджують роль, завдання та функції органів місцевого самоврядування. Місцеві фінанси мають ряд особливостей, серед яких можна визначити наступні:

- основою місцевих фінансів є система економічних відносин, яка пов'язана з розподілом та перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту (далі - ВВП);

- реалізація економічних відслони здійснюється шляхом формування, розподілу та використання фінансових ресурсів;

- основним завданням місцевих фінансів є забезпечення органів місцевого самоврядування необхідними фінансовими ресурсами для виконанням ними їх функцій та завдань [43, с.13].

Отже, місцеві фінанси представляють собою систему формування, розподілу та подальшого використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання місцевими органами влади своїх власних та делегованих їм завдань та функцій [43, с.13].

Форми місцевих фінансів залежать від територіального спрямування (рис.1.1).

Необхідно відмітити, що місцеві фінанси відіграють значну роль у забезпеченні фінансової безпеки України. Крім того, місцеві фінанси виконують три основних функції: розподільчу, стимул вальну та контрольну. Розподільча функція місцевих фінансів проявляється при формуванні доходів та видатків місцевих бюджетів та цільових фондів органів місцевого самоврядування. Доходи місцевих бюджетів та цільових фондів розподіляються за ключовими напрямками для задоволення різних місцевих потреб. Крім того розподільча функція місцевих фінансових проявляється через систему міжбюджетних відносин, коли частина коштів обласних бюджетів перерозподіляється між різними адміністративно-територіальними одиницями [43, с.17]

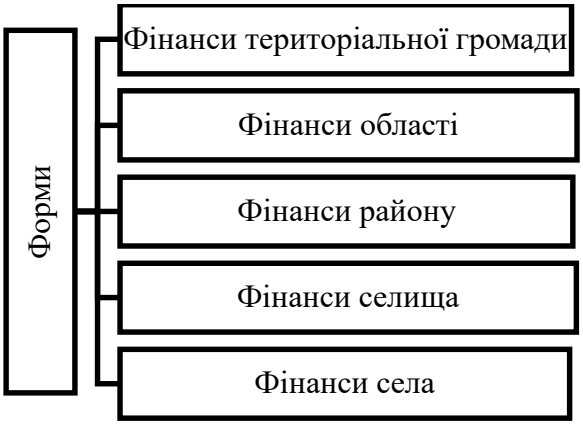

Рис.1.1. Форми українських місцевих фінансів [43, с.13]

Стимулююча функція місцевих фінансів проявляється у зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні власних доходів, шляхом пошуку нових та збільшення існуючих джерел доходів. Під час складання та затвердження проектів місцевих бюджетів, а також виконання вже затверджених бюджетів проявляється контрольна функція місцевих бюджетів. Крім того, контрольна функція проявляється і при перевірці розподілу усіх фінансових ресурсів, якими розпоряджаються органи місцевого самоврядування [43, с.17].

Склад місцевих фінансових інститутів повністю розкриває економічну сутність місцевих фінансів (рис.1.2). При цьому основним видом місцевих фінансових інститутів в Україні є місцеві бюджети, так як саме вони мобілізують основну частину фінансових ресурсів, які необхідні для надання громадських послуг.

Рис.1.2. Склад місцевих фінансових інститутів в Україні [43, с.17]

Законодавчою основною функціонування місцевих бюджетів в Україні є наступні нормативно-законодавчі акти:

- Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI (далі - БКУ), який визначає порядок складання, розгляду, затвердження та виконання місцевих бюджетів, а також розмежування видатків між бюджетами різних рівнів та регулює міжбюджетні трансфери [16];

- Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (далі –ПКУ), який визначає перелік місцевих податків та зборів та порядок їх нарахування та перерахування до місцевих бюджетів [51];

- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, який визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування [55];

- щорічні закони про Державний бюджет України визначають розміри та види міжбюджетних трансферів. Наприклад, Закон України «Про державний бюджет на 2022 рік» від 2 грудня 2023 року № 1928-IX визначив розміри міжбюджетних трансферів з державного бюджету України місцевим бюджетам на 2022 рік у розмірі 124341 млн. грн. [53];

Необхідно відмітити, що сьогодні не має єдиного визначення поняття «місцевий бюджет». Навіть у нормативно-правових актах визначення цього терміну різниться. Так у статті 2 БКУ вказано, що «місцеві бюджети - це бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування» [16]. А ось стаття 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що «бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування» [55].

Одночасно у статті 2 БКУ надано визначення терміну бюджет, яке включає у себе як державний, так і місцевій бюджет, а саме «бюджет - це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [16].

Серед науковців також не має єдиної думки щодо визначення терміну «місцевий бюджет». Так Савчук В. А. вважає, що «з технічної точки зору місцеві бюджети можна розглядати як плани доходів і витрат органів місцевого самоврядування». При цьому він також розглядає місцевий бюджет із юридичного погляду як план доходів в витрат певної території [61, с. 58].

Михайленко С.В. розглядає бюджет з різних точок зору: «як правову категорію, законодавчий акт, фонд фінансових ресурсів, прогноз доходів і видатків, регулятор фінансових відносин, фізичну наявність грошових коштів на відповідних рахунках, сукупність бюджетних відносин» [58, с. 149].

Ковалевич Д. А. визначає місцеві бюджети «як балансові розрахунки доходів і витрат, які мобілізуються й витрачаються на відповідній території» [33, с. 96]. При цьому він звертає увагу на комплексність терміну «місцеві бюджети» і пропонує розглядати цей термін з різних позицій.

Бразякало А.Є. доходить думки, що «місцевий бюджет, з одного боку, виступає інструментом реалізації владних повноважень у межах певної територіальної одиниці, з іншого – є необхідною ланкою суспільного перерозподілу для максимального задоволення інтересів громадян у процесі економічних взаємовідносин та політичної взаємодії». На думку автора саме такий підхід найбільш повно відображає сутність місцевих бюджетів в умовах формування демократичної країни [15, с.248].

Трактування поняття «місцеві бюджети» різними науковцями узагальнено у таблиці 1.1.

Таким чином, узагальнивши погляди різних авторів можна констатувати, що місцеві бюджети – це комплексне поняття яке необхідно розглядати з різних сторін. З юридичної точки зору – це законодавчо затверджений документ, який представляє собою це план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «місцевий бюджет» різними вченими

Автор (и)	Визначення
1	2
Бондарук Т.Г. [8, с. 53]	«Місцеві бюджети – це основний канал доведення до населення кінцевих результатів суспільного виробництва, які спрямовуються на суспільне споживання»
Василик О.Д. [18, с. 170]	«Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування».
Євдокімова М.О. [43, с. 35-36]	«Місцеві бюджети є фондами, в яких мобілізують основну частину фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення надання громадських послуг».
Ніколаєва О.М., Маглаперідзе А.С. [46]	Місцевий бюджет – це невід'ємний елемент бюджетної системи країни, який окреслює економічні відносини між територіальною громадою, суб'єктами господарювання та фізичними особами, спрямовані на формування фонду грошових коштів та фінансування місцевих і громадських потреб, підвищення соціально-економічного розвитку територій та поліпшення добробуту територіальної громади
Катан Л. І., Качула С. В., Демчук Н. І., Павлова Д. К. [31, с. 5]	«Місцевий бюджет — це план формування та використання фонду фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування для забезпечення реалізації ними функцій та повноважень щодо соціального, економічного, культурного розвитку та інших позитивних змін адміністративно-територіальної одиниці з метою покращення якості життя населення».
Кравченко В.І. [38]	«Місцеві бюджети посідають провідне місце в системі місцевих фінансів. Їх визначають: як систему грошово-економічних відносин; як матеріальний фонд; як правову категорію; за територіальною ознакою».
Раделицький Ю.О., Квасній О.Р. [58, с. 151]	«Місцеві бюджети виступають осередком перерозподілу суспільних фондів у територіальному та соціальному вимірах».

Продовження табл. 1.1

1	2
Рева Т., Ковальчук К. [60]	«Місцеві бюджети - це сукупність економічних відносин, які сприяють територіальному перерозподілу ВВП і національного доходу країни та забезпечують створення фінансової бази місцевих органів влади».
Трещов М., Мунько А. [75, с. 187]	«Місцеві бюджети – це своєрідна декларація цілей і політик, які будуть проводитися місцевими органами влади. Місцеві бюджети – це прогнози наявності фінансових ресурсів і збалансованої прогнозної необхідності у витратах.»
Чугунов О.І. [78, с. 262]	«Місцеві бюджети як економічна категорія уособлює відповідний фінансовий механізм, який проявляється у накопиченні грошових фондів, що спрямовуються на задоволення соціально-культурних, побутових потреб територіальної громади»
Чуркіна І.Є., Бобошко Л.І [79, с. 143]	«Місцевий бюджет є основним фінансовим планом регіону, саме тому проблеми формування і функціонування місцевих бюджетів залишаються вкрай актуальними в бюджетній системі України».

Джерело: складено автором на підставі [8, 18, 38, 43, 46, 58, 60, 75, 77, 78]

З економічної точки зору, місцевий бюджет представляє собою систему економічних відносин, які регламентують порядок формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування для виконання їх основних функцій. Крім того, місцеві бюджети є основною частиною місцевих фінансів та бюджетної системи України.

Законом України «Про місцеве самоврядування» визначено дві основні умови функціонування місцевих бюджетів: самостійність та збалансування (рис.1.3). Тобто місцеві бюджети незалежні від Державного бюджету, та інших бюджетів вищих рівних. Так, при необхідності доходи та видатки місцевих бюджетів урівняються (збалансовуються) шляхом міжбюджетних трансферів.

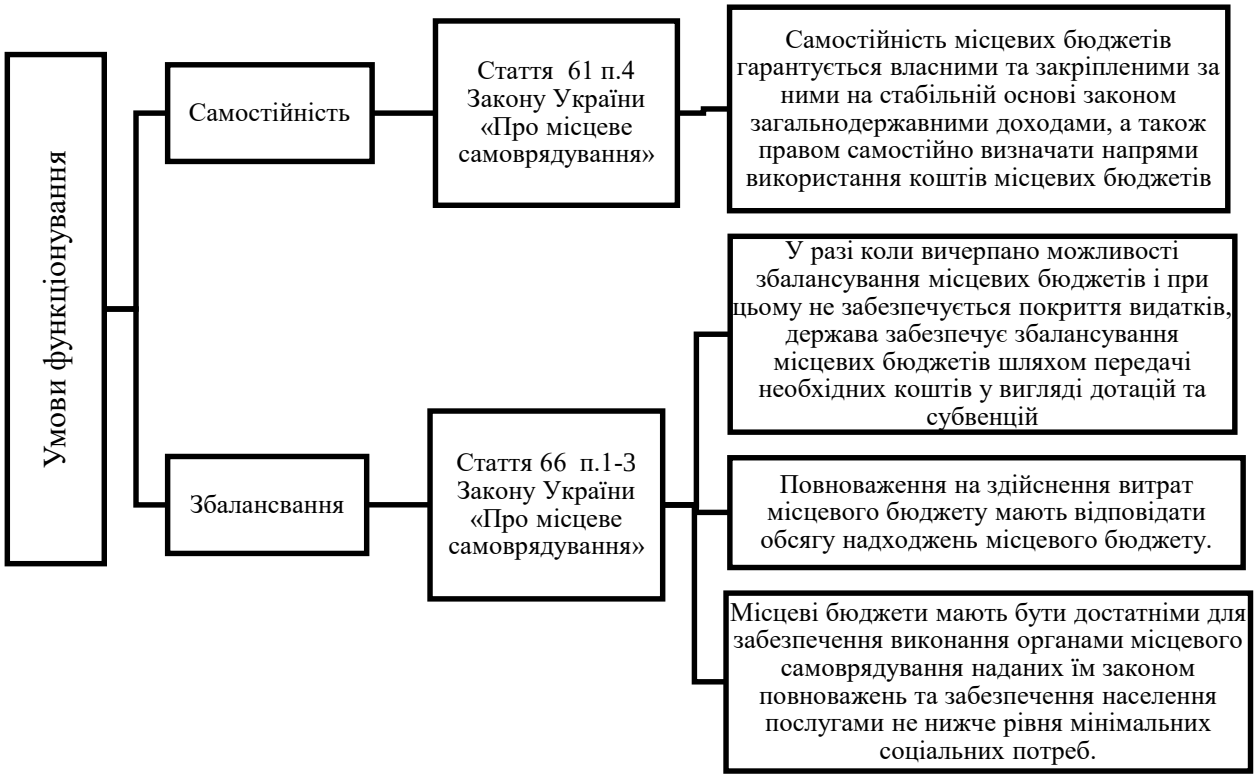

Рис.1.3. Умови функціонування місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на підставі [55]

Крім необхідних умов функціонування місцевих бюджетів, доцільно буде виділити основні ознаки місцевих бюджетів, до яких можна віднести:

- соціальну спрямованість, тобто значна частина коштів місцевих бюджетів використовується на соціальні потреби населення територіальної громади;

- територіальну приналежність місцевого бюджету до термальної громади, як форми самостійної організації населення;

- нормативно-законодавчу визначеність, тобто порядок складання та функціонування місцевих бюджетів суворо регламентовані відповідними нормативними актами (БКУ, Законом України «Про місцеве самоврядування»);

- залежність формування доходної частини місцевих бюджетів від економічного потенціалу конкретної території;

- залежність формування доходної частини місцевих бюджетів від особливостей побудови міжбюджетних відносин, тобто від міжбюджетних трансферів;

- визначення місцевих органів влади, суб'єктів господарювання та населення адміністративно-територіального утворення учасниками бюджетних відноси [57, с.128].

Згідно статті 5 БКУ, місцеві бюджети разом з Державним бюджетом є складовими частинами бюджетної системи України. У свою чергу, місцеві бюджети включають у себе: бюджет Автономної Республіки Крим (далі АРК), обласні бюджети, районі бюджети та бюджети місцевого самоврядування [16].

У 2023 році в Україні нараховувалося 1952 місцевих бюджетів, з яких:

- обласних і АРК – 25 (реально – 24, так як АРК анексована РФ);
- бюджетів міст республіканського та обласного значення – 13;
- районних бюджетів – 136;
- бюджетів об'єднаних територіальних громад (далі - ОТГ) – 1469;
- бюджетів районів у містах обласного значення – 35;
- бюджетів міст районного значення – 6;
- бюджетів селищ міського типу – 39;
- бюджети сільрад (сіл) – 229 [47].

Повне або часткове копіювання будь-яких матеріалів сайту, цитування, публікація їх анотованих оглядів допускаються лише з письмового дозволу редакції сайту

Так як, місцеві бюджети є частиною бюджетної системи України. То відповідно вони гуртуються на загальних принципах бюджетної системи, до яких відносяться:

- принцип єдності бюджетної системи України, тобто усі складові елементи бюджетної системи України (Держаний та місцеві бюджети) забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою та бюджетною класифікацією, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;

- принцип збалансованості, тобто доходна та витратна частина бюджетів повинні співпадати у часі ;

- принцип самостійності, тобто Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів місцевого самоврядування;

- принцип повноти, тобто склад бюджетів включає всі надходження та витрати бюджетів, визначені відповідними нормативно-правовими актами органів державної влади та місцевого самоврядування;

- принцип обґрунтованості, тобто усі бюджети повинні формуватися на підставі макропоказників економічного і соціального розвитку України, які можливо досягти;

- принцип ефективності та результативності, тобто складання бюджетів повинно відповідати досягненню цілей та завдань інноваційного розвитку економіки, досягненню максимального результату економічного розвитку територій;

- принцип субсидіарності, тобто перерозподіл доходів між різними видами бюджетів повинен визначатися необхідністю надання публічних послуг безпосереднім споживачам;

- принцип цільового використання бюджетних коштів , тобто бюджетні кошти повинні використовуватися тільки на цілі, які визначені бюджетними призначеннями та асигнуваннями;

- принцип справедливості і неупередженості - розподіл суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами будується на засадах соціальної справедливості;

- принцип публічності та прозорості – процес формування, затвердження та використання показників бюджетів різних рівнів повинен бути прозорим і знаходитися у вільному доступним для громадськості [16].

Повноцінно економічна сутність місцевих бюджетів розкривається через функції, які вони виконують. При цьому науковці виділяють різну кількість функцій, які виконують місцеві бюджети. Так, наприклад Благун І., Хомутенко В. та Сорока Р. вважають, що основним функціями місцевих бюджетів є розподільча та контрольна [64]. Раделицький Ю. О. у 2019 році виділяв чотири функції місцевих бюджетів: розподільчу, контрольну, стабілізаційну та функцію фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування [57, с.129]. А ось у 2020 році Раделицький Ю. О. та Квасній О.Р. вже розглядали сім функцій місцевих бюджетів, додавши такі функції як акумуляційну, регуляторну та облікову. При цьому облікова функція, за думкою авторів «передбачає фіксацію руху обсягів грошових коштів між суб'єктами бюджетних відносин», а регуляторна функція «забезпечує вплив місцевих бюджетів на перебіг процесів у відповідній адміністративно-територіальній одиниці для досягнення планомірності фінансування відповідних суб'єктів та дотримання часових рамок».

На нашу думку, виділення окремо облікової та регуляторної функції не доречно. Контрольна та розподільча функції включають у себе елементи облікової функції, а функція забезпечення самостійності та акумуляційна функція включають у себе елементи регуляторної функції. Таким чином. доцільним є виділення п'яти основних функцій місцевих бюджетів, а саме акумуляційної, розподільчої, стабілізаційної, контрольної та функції забезпечення самостійності (табл. 1.2).

Місцеві бюджети відіграють значну роль у економічному розвитку нашої країни. Так, вони виступають:

- одним із найбільш важливих чинників фінансової стабільності та економічного зростання окремого регіону та в цілому усієї України;

- важливим інструментом макроекономічного регулювання;

- основним важелем здійснення перерозподільчих процесів та фінансового вирівнювання;

- фінансовою основою функціонування органів місцевого самоврядування [15, с.247].

Таблиця 1.2

Основні функції місцевих бюджетів

Найменування функції	Зміст функції
Акумуляційна	Проявляється у формуванні доходної частини місцевих бюджетів, у якої акумулюються усі фінансові ресурси місцевого самоврядування.
Контрольна	Полягає у здійсненні заходів фінансового контролю протягом усього бюджетного процесу – від етапу планування бюджету та формування їх доходної частини до моменту контролю за ефективністю використання бюджетних коштів за цільовим спрямуванням.
Розподільча	Полягає у розподілі та перерозподілі доходів між бюджетами різних рівнів. Основною метою перерозподілу бюджетних коштів у процесі формування та виконання місцевих бюджетів є забезпечення необхідного рівня надання соціальних послуг.
Стабілізаційна	Проявляється у здійсненні впливу на обсяги суспільного споживання, рівень зайнятості, темпи інфляції та ніші показники економічного зростання тощо.
Функція забезпечення самостійності	Метою даної функції є формування фінансової та матеріальної бази місцевих бюджетів здійснення своїх функцій органами місцевого самоврядування. Забезпечує належний та необхідний рівень самостійності адміністративно-територіальної одиниці.

Джерело: складено автором на підставі [58, с.129; 57, с.151]

Крім того, за допомогою коштів місцевих бюджетів здійснюється реалізація основних цілей національного розвитку, розв’язуються соціальні проблеми, зростає рівень добробуту українського населення.

Отже, можна констатувати, що місцеві бюджети є основною складовою не тільки місцевих фінансів, але й бюджетної системи України. Вони представляють собою комплексне поняття яке необхідно розглядати з різних сторін. Місцеві бюджети активно впливають та фінансову стабільність та безпеку, соціально-економічний розвиток країни, сприяють зростанню добробуту населення та розвитку демократії в Україні.

1.2. Сутність та порядок формування доходів місцевих бюджетів

Усі види місцевих бюджетів включають у себе відповідні доходи та витрати для виконання органами місцевого самоврядування власних повноважень. Відповідно доходи та витрати складають єдиний баланс відповідного місцевого бюджету [22, с. 226].

Доходи місцевих бюджетів представляють собою економічні відносини, що виникають при формуванні фінансових ресурсів регіонального рівня та призначені для здійснення органами місцевого самоврядування своїх функцій та завдань [22, с. 226].

У статті 63 Закону України «Про місцеве самоврядування» вказано, що доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. При цьому склад доходів місцевих бюджетів визначається БКУ та відповідним Законом України «Про Державний бюджет» [55].

Доходи місцевих бюджетів, як і доходи Державного бюджету, зараховуються до загального або спеціального фондів. До загального фонду

надходять кошти, які призначені для виконання загальних функцій органами місцевого самоврядування, таких як: надавання освітніх послуг, надання медичних послуг, надання послуг соціального захисту та інші види. На ці ж цілі спрямовуються і кошти спеціального фонду, але при цьому у них є чітко визначені джерела доходів [36, с. 662].

Класифікація доходів місцевих бюджетів надана у статті 9 БКУ (рис.1.4). При цьому загальний фонд місцевих бюджетів формується за рахунок податкових та неподаткових надходжень, а також доходів від операцій з капіталом. Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори [5]. Тобто треба розуміти, що до складу податкових надходжень місцевих бюджетів включаються не тільки надходження від стягнення місцевих податків та зборів, але і частина загальнодержавних податків та зборів.

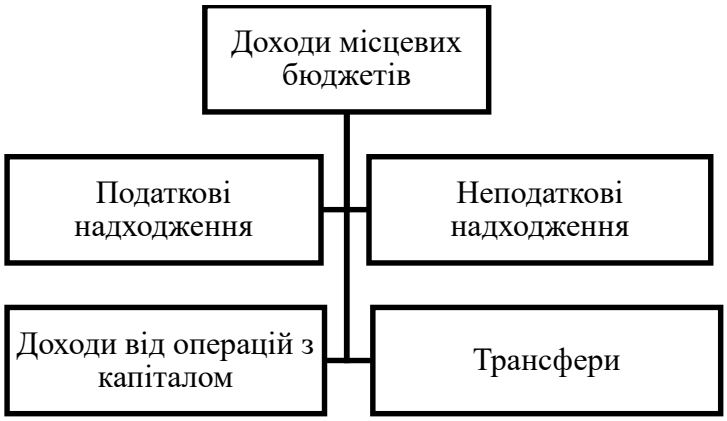

Рис.1.4. Класифікація доходів місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на підставі [16]

Необхідно відмітити, що склад доходів місцевих бюджетів різних рівнів та нормативи зарахування податкових надходжень до відповідних бюджетів регламентуються статтями 64-69 БКУ. Нормативи зарахування загальнодержавних податків та зборів до загального фонду місцевих бюджетів

представлені в табл. 1.3. При цьому у таблицю 1.3 ми не включали нормативи для міста Севастополь та АРК, так як в реальності в ці бюджети сьогодні відрахування не здійснюються внаслідок анексії АРК російською Федерацією.

Таблиця 1.3

Нормативи зарахування загальнодержавних податків та зборів до загального фонду місцевих бюджетів різних рівнів, %

Види податків та зборів	Бюджет міста Києва	Обласні бюджети	Бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад
Податок на доходи фізичних осіб	40	15	60
Податок на прибуток підприємств	10	10	-
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	100	100	100
Рентна плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування	37	-	37
Рентна плата за спеціальне використання води	45	45	-
Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину)	25	25	5
Рентна плата за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату	-	2	3
Рентна плата за користування надрами для видобування бурштину	-	-	30

Продовження таблиці 1.3

Плата за використання інших природних ресурсів	100	100	
Державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів	100	-	100
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів	100	-	100
Акцизний податок з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального	13,44	-	13,44

Джерело: складено автором на підставі [16]

Місцеві податки та збори зараховуються до складу податкових надходжень місцевих бюджетів у повному розмірі, тобто 100%. До місцевих податків та зборів згідно статті 10 п. 1 ПКУ відносять: податок на майно, єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. При цьому згідно п.10.2 ПКУ місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно в частині транспортного податку та плати за землю, а також вирішують питання щодо встановлення податку на майно в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору і земельного податку за лісові землі [51].

До складу неподаткових надходжень місцевих бюджетів згідно п. 3 статті 9 БКУ включаються:

- доходи від власності та підприємницької діяльності;
- адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;
- власні надходження бюджетних установ;
- інші неподаткові надходження [16].

Нормативи зарахування неподаткових надходжень до загального фонду місцевих бюджетів наведені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Нормативи зарахування неподаткових надходжень до загального фонду місцевих бюджетів різних рівнів, %

Види податків та зборів	Бюджет міста Києва	Обласні бюджети	Бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад
1	2	3	4
Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати	100	100	100
Плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів	100	100	
Плата за ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим	100	100	
Плата за державну реєстрацію	100	100	
Плата за ліцензії на право оптової та роздрібної торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами	100	100	
Плата за ліцензії на виробництво пального, на право оптової торгівлі пальним, на право роздрібної торгівлі пальним, на право зберігання пального	100	100	
Надходження від орендної плати за користування майновим комплексом	100	100	100
Рентна плата за користування надрами; за спеціальне використання води водних об’єктів; за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення	100	100	100
Плата за розміщення тимчасово вільних коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування	100	100	100
Орендна плата за водні об’єкти (їх частини)	100	100	100
Концесійні платежі щодо об’єктів комунальної власності	100	100	100

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4
Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань	Згідно з рішенням відповідної місцевої ради		
Плата за надання інших адміністративних послуг		100	
Адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень	100	100	100
Адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань	100	100	100
Плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації	100	100	100
Штрафні санкції за порушення законодавства про патентування	100	100	100
Адміністративні штрафи та штрафні санкції	100	100	100

Джерело: складено автором на підставі [16]

У свою чергу доходи від операцій з капіталом представляють собою доходи від продажу капітальних активів , а саме основних фондів, державних запасів і резервів, землі [22, с.228].

До складу загального фонду місцевих бюджетів різних рівнів включають наступні види доходів від операцій з капіталом:

- кошти від реалізації безхазяйного майна, знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

- 80% коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів місцевого самоврядування, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння;

- 50% коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів місцевого самоврядування, за здане у вигляді брухту і відходів срібло [16].

До складу податкових надходжень загального фонду районних бюджетів відносять тільки податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є районні ради. Неподаткові ж надходження загального фонду районних бюджетів такі ж самі як і неподаткові надходження бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад [16].

Як ми вже зазначали вище міські бюджети складаються з двох частин: загального та спеціального фонду. Нормативи надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів наведені у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Нормативи зарахування податкових та неподаткових доходів до спеціального фонду місцевих бюджетів різних рівнів, %

Види податків та зборів	Бюджет міста Києва	Обласні бюджети	Бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад
1	2	3	4
Кошти від відшкодування втрат сільсько-господарського і лісогосподарського виробництва	100	25	75
Концесійні платежі щодо об’єктів комунальної власності, які мають цільове спрямування	100	400	100
Надходження до цільових фондів, утворених місцевими радами	100	100	100
Екологічний податок	55	30	25

Продовження табл.1.5

1	2	3	4
Грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності	70	20	50
Власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету	100	100	100
Цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища	100	100	100
Повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам, молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними	100	100	100

Джерело: складено автором на підставі [16]

Окремо доцільно виділити доходи, які зараховуються до бюджету розвитку місцевих бюджетів (табл. 1.6). Бюджет розвитку представляє собою складову частину спеціального фонду місцевого бюджету. Органи місцевого самоврядування з бюджету розвитку здійснюють видатки на соціально-економічний розвиток, будівництво, виконання інвестиційних програм, капітальний ремонт і реконструкцію об'єктів житлово-комунального та соціально-культурної сфери господарства тощо [30].

При цьому слід додати, що подано до Верховної Ради проект закону №6062, згідно якого передбачається перенесення джерел фінансування доходів бюджету розвитку в загальний фонд [21, 23]. Таким чином, доходи розвитку будуть спрямовані на поточні витрати - фонд заробітної плати, утримання та інші. Ліквідація місцевих бюджетів розвитку була запланована на 2023 рік. Але Верховна Рада зняла даний законопроект з розгляду. Вважаємо, що ліквідація бюджету розвитку призведе до значних негативних наслідків, а саме:

Таблиця 1.6

Нормативи зарахування доходів до бюджету розвитку місцевих бюджетів різних рівнів, %

Види податків та зборів	Бюджет міста Києва	Обласні бюджети	Бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад
Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є комунальна власність	100	100	100
Плата за надання місцевих гарантій	100	100	100
Коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції	5	5	5
Кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності	100	100	100
Кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності	90	90	90
Кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними	100	100	100
Кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету	За рішенням відповідної місцевої ради		

Джерело: складено автором на підставі [16]

- ограни місцевого самоврядування будуть позбавлені окремих видів доходів;

- відбудеться скорочення капітальних видатків місцевих бюджетів;

- ограни місцевого самоврядування будуть позбавлені права на обслуговування коштів місцевих бюджетів в банках;

- можливо зросте навантаження на органи місцевого самоврядування у частині фінансування послуг у сфері освіти, соціального захисту та охорони здоров'я;

- учасників бюджетного процесу будуть в нерівних умовах в частині фінансової автономії [30, 41].

Останнім, тобто четвертим, видом доходів місцевих бюджетів є трансфери, тобто кошти, які одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безповоротній та безплатній основі [22, с.229].

У статі 96 БКУ наведена класифікація міжбюджетних трансферів (рис.1.5). При цьому базова дотація представляє собою трансферт, який надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій [16].

Одночасно реверсна дотація, це кошти, які передаються з місцевих бюджетів до державного бюджету для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій [16]. Тобто реверсна дотація є оберненою до базової дотації.

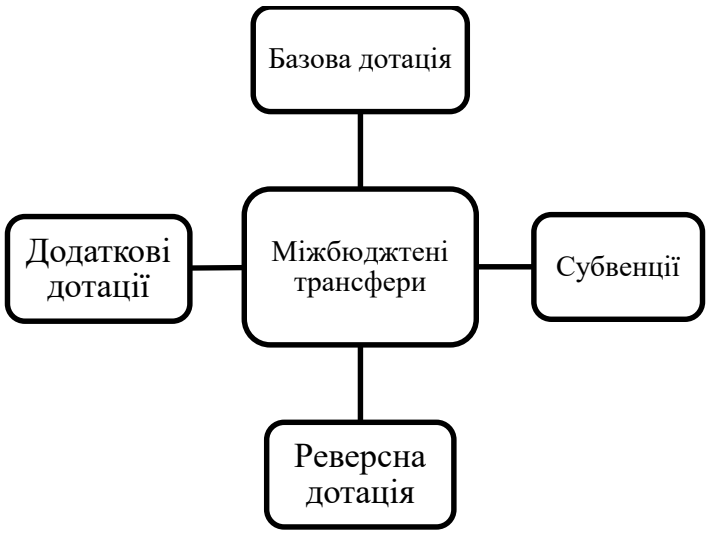

Рис.1.5. Класифікація міжбюджетних трансфертів

Джерело: складено автором на підставі [16]

У свою чергу трансферти, що надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету України включають у себе:

- базові дотації;

- субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;

- додаткові дотації компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання встановлених державою пільг;

- додаткову дотацію на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів о охорони здоров'я та освіти;

- субвенцію на виконання інвестиційних проектів;

- освітню та медичну субвенції;

- субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами;

- субвенцію на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

- субвенцію на фінансове забезпечення будівництва, ремонту, реконструкції та утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, доріг та вулиць комунальної власності у населених пунктах;

- інші додаткові дотації та субвенції [16].

Розглядаючи трансферти, що надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету України, необхідно відмітити, що Законом України «Про державний бюджет на 2022 рік» передбачено, що загальна сума освітньої субвенції буде складати 108043,84 млн. грн., а базова субвенція складе – 16297,18 млн. грн. [53].

Одночасно слід відмітити, що додаткові дотації з державного бюджету на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я та проведення розрахунків протягом опалювального періоду за комунальні послуги та енергоносії, які споживаються установами, організаціями, підприємствами, що утримуються за рахунок відповідних місцевих бюджетів надаються тільки обласним бюджетам і складуть у 2022 році

відповідно 2950 млн. грн. та 1478,44 млн. грн. Також тільки обласним бюджетам надаються субвенції загального фонду на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. Загальна сума таких субвенцій буде складати у 2022 році 504,46 млн. грн. [53].

Субвенції загального фонду на забезпечення окремих видатків районних рад, спрямованих на виконання їх повноважень надаються тільки районним бюджетам і складають 1297,9 тис. грн. на кожен районний бюджет [53].

Загальний обсяг реверсних дотацій з місцевих бюджетів до Державного бюджету у 2022 році запланований у розмірі 2794,4 млн. грн. [53].

Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами включають дотації з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам та субвенції з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам. Вони спрямовуються на6

- фінансове забезпечення будівництва, ремонту, реконструкції й утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, доріг та вулиць комунальної власності у населених пунктах;

- на вжиття природоохоронних заходів;

- на співфінансування інвестиційних проектів;

- на реалізацію проектів співробітництва між територіальними громадами тощо [22, с.230].

Таким чином, можна констатувати. що саме податкові надходження формують основний обсяг власних доходів місцевих бюджетів. Тому питання підвищення ефективності податкового адміністрування є основною зростання фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

1.3. Роль доходів місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку територій

Сучасний період соціально-економічного розвитку України характеризується зростаючим інтересом до регіональних проблем з боку державних органів влади. Звичайно розвиток нашої країни в цілому не можливий без економічного та соціального розвитку її регіонів.

В українській науковій літературі під термінам «регіон» звично розуміють адміністративно-господарську одиницю, а точніше певну область, район, край чи округ. В Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» надано наступне визначення терміну «регіон - територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя» [56].

Але ми вважаємо, що регіон - це система, яка розвивається, має власну природно-ресурсну базу, інфраструктуру та зв'язок, а також інноваційний сектор.

В українському законодавстві, поняття «соціально-економічний розвиток регіонів» або «місцевий економічний розвиток» практично не зустрічається і юридично відсутні. Навіть в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» наведене значення тільки терміну «стимулювання розвитку регіонів», а термін «розвиток регіонів» або просто «розвиток» відсутні.

На нашу думку, під розвитком слід розуміти процес постійних перетворень та змін для досягнення об'єктом більш досконалого стану з високими параметрами якісних та кількісних характеристик.

В економічно розвинутих країнах замість терміну «соціально-економічний розвиток» доволі часто використовують термін «місцевий економічний розвиток» (далі - МЕР). Так Світовий Банк під місцевим економічним розвитком розуміє «спільну роботу місцевих людей заради досягнення сталого економічного зростання, яке принесе економічні вигоди та покращення якості життя для всіх членів громади» [45, с.12].

Необхідно відмітити, що на соціально-економічний розвиток регіонів України впливають їх індивідуальні характеристики, а саме:

- спеціалізація регіону;
- рівень розвитку промисловості
- рівень розвитку сільського господарства;
- природні ресурси;
- людський потенціал;
- стан та рівень розвитку інфраструктури;
- місце регіону в системі територіального поділу праці;
- історичні тенденції розвитку регіону [63, с.137].

Соціально-економічний розвиток регіонів нашої країни включає у себе п’ять основних напрямків, а саме:

-економічний потенціал;
- природно-ресурсний потенціал;
- промисловий потенціал;
- трудовий потенціал;
- фінансовий потенціал [28, с.104].

При цьому кожний напрямок соціально-економічного розвитку регіону можна оцінити за допомогою різноманітних показників.

Можливість економіки регіону виробляти достатню кількість матеріальних благ, надавати різноманітні послуги та задовольняти основні економічні потреби суспільства характеризує економічний потенціал регіону. Економічний потенціал включає у себе усі ресурси регіону, тобто виробничі, природні, науково-технічні, трудові, природні та інформаційні. Сукупність усіх цих ресурсів є формує структуру економічного потенціалу певного регіону. Рівень соціально економічного-розвитку будь якого регіону є позитивним або негативним наслідком реалізації саме його економічного потенціалу. Мельник А. вважає, що основним завданням правильного територіального планування є

найбільш повне використанні ресурсів регіонів для максимального задоволення потреб суспільства у матеріальних благах і підвищення ефективності суспільного виробництва [39, с.75].

Економічний потенціал регіону можна оцінити за допомогою таких показників як: ВВП на одну особу регіону, вартість основних засобів регіонів, кількість суб'єктів Єдиного Державного Реєстру підприємств та організацій України (далі - ЄДРПОУ), кількість зайнятих працівників на суб'єктах господарювання, обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, щільність залізничних колій загального користування та інших.

Природно-ресурсний потенціал включає у себе природні, земельні та водні ресурси. При цьому основою природно-ресурсного потенціалу регіонів України є саме земельні ресурси. Українські чорноземи становлять значну частину світових ґрунтових запасів. Станом на 2022 рік земельний фонд України становить 60,3 млн. га, тобто 6% території Європи, у тому числі сільськогосподарських угідь — 41,4 млн. га, тобто 19% території Європи Одночасно слід відмітити, що рівень розораності земель в Україні складає 54%, тоді я в Європі лише 35%. Найбільша ж кількість сі сільськогосподарських угідь приходиться на Одеську та Дніпропетровську області, а саме 2588 тис. га та 2512 тис. га. Найменше земель у розпорядженні жителів Закарпатської та Чернівецької областей 451 та 470 тис га. відповідно У структурі власності угідь основна кількість земель перебуває у приватній власності, це близько 31 млн га, у державній та комунальній власності перебувають 10,4 млн. га. Також треба відмітити, що не тільки кількість земельних ресурсів розподілена за регіонами України нерівномірно, але і вартість оренди також досить сильно різниться у різних регіонах нашої країни. За результатами досліджень Інституту аграрної економіки, найвища вартість оренди одного гектара сільськогосподарських угідь державної власності зафіксована у Кіровоградській області і складає – 8,4 тис.

грн, а найнижча у Закарпатській області – 0,9 тис. грн. Тобто вартість оренди одного гектара землі в Кіровоградській області перевищує відповідний показник у Закарпатські області у 9,33 рази [27].

Крім кількості сільськогосподарських угідь та рівня розораності земель, до показників які оцінюють природно-ресурсний потенціал регіону можна віднести кількість мінеральних ресурсів, наявність та кількість джерел прісної води, кількість та тривалість річок, обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення та інші. Ефективне використання природно-ресурсного потенціалу регіону є однією з головних можливостей забезпечення високого рівня соціально-економічного розвитку регіонів України.

Промисловий потенціал регіонів складається з промислових підприємств та основних виробничих фондів підприємств. На сьогодні багато суб'єктів господарювання мають дуже застаріли та значно зношені виробничі фонди, які потрібно модернізувати або демонтувати. Але у регіонів не має достатніх коштів для здійснення модернізації існуючих виробничих підприємств. Внаслідок значного зростання цін на енергоносії значна кількість підприємств знаходиться взагалі на межі банкрутства, а деякі вимішені зупиняти виробництво внаслідок нестачі навіть обігових коштів.

Основними показниками, які характеризують промисловий потенціал регіону є: обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг), питома вага регіону у загальному обсязі реалізації певної промислової продукції; обсяг виробленої промислової продукції (робіт, послуг); обсяги виробленої та реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу; обсяг інноваційної продукції; кількість інноваційно-активних підприємств у промисловості за напрямами інноваційної діяльності; вартість основних засобів регіонів; інвестиції в основний капітал на одну особу; інвестиції в основний капітал; обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт та інші.

Трудовий потенціал регіону не тільки характеризується кількістю, але і значній мірі якістю робочої сили. Протягом значного часу кількість трудових ресурсів в нашій країні відповідала потребам економіки. Але вже знаний час в країні спостерігається значний рівень безробіття, внаслідок чого спостерігається трудова міграція не тільки всередині України між її регіонами, але й нажаль існує масова еміграція до країн світу, але в основному у країни ЄС. Також слід відмітити, що трудовий потенціал, особливо у регіонах використовується неефективно. Значна кількість висококваліфікованих фахівців не можуть знайти роботу, яка б задовольняла їх вимогам і вимушені погоджуватися на роботу, яка значна нижче їх кваліфікації [28, с.104].

Основними показниками, які характеризують трудовий потенціал регіону є: економічне активне населення у віці 15-70 років; зайнятість населення у віці 15-70 років; рівень безробіття; чисельність наявного населення; загальні коефіцієнти народжуваності та смертності; тривалість життя чоловіків та жінок; кількість загальноосвітніх навчальних закладів; кількість вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації та студентів у них; кількість населення з вищою освітою та інші.

Фінансовий потенціал регіону визначається сукупністю коштів юридичних та фізичних осіб. Фінансовий потенціал України в цілому та її окремих регіонів в останні роки є досить низьким, і що ще гірше, постійно знижується, в тому разі і внаслідок пандемії короновірусу. Україна є позичальником значної суми грошей у міжнародних фінансових установах та інших країнах світу, має зовнішній державний борг станом на початок 2022 року у розмірі 1,56 трлн. грн. або десь 55 млрд. дол. США [24]. При значні кількість українських підприємств є збитковими та знаходяться на межі банкрутства.

Фінансовий потенціал регіону можна оцінити за допомогою таких показників як: прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в регіони України; прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу; доходи населення;

середньомісячна заробітна плата у регіоні; розмір чистого прибутку підприємств регіону та інші.

Соціально-економічний розвиток регіону повинен здійснювати у наступних напрямках:

- підвищення ефективності функціонування системи управління соціально-економічним потенціалом у регіонах;
- пошук оптимального співвідношення місцевих, регіональних і державних фінансових ресурсів;
- формування інвестиційної політики з урахуванням специфіки певних регіонів;
- формування ефективної системи управління майном муніципальної власності;
- підвищення ефективності використання місцевих ресурсів [28, с.104 -105].

Крім того, для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів ОМС повинні:

- працювати над створенням високотехнологічних робочих місць та залученням прямих іноземних інвестицій;
- сприяти розвитку та диверсифікації бізнесу та формувати ланцюжки зростання доданої вартості;
- розвивати інфраструктуру та впроваджувати енергоефективні технології,
- оптимізувати транспортні потоки та визначитися в поведінці із твердими побутовими відходами;
- розвивати партнерські стосунки з бізнесом, спонукати бізнес до соціальної та екологічної відповідальності;
- інтегрувати стратегічні плани у функціональну діяльність влади, враховуючи усі складові сталого розвитку;
- реформувати структуру управління розвитком відповідно до завдань та цілей стратегії.

При цьому необхідно відмітити, що для соціально-економічного розвитку регіонів одних планів недостатньо, необхідні значні кошти. На сьогодні доходи місцевих бюджетів недостатні для вирішення усіх регіональних проблем. Так, звичайно, деякі регіональні проекти фінансуються з державного бюджету шляхом надання субвенцій з загального та спеціального фонду. Наприклад, у 2022 році запланована субвенція з загального фонду до бюджету Дніпровської МТГ для завершення будівництва метрополітену у м. Дніпрі у розмірі 373,37 млн. грн. та субвенція зі спеціального фонду до бюджету Харківської МТГ для подовження третьої лінії метрополітену у м. Харкові у розмірі 313,37 млн. грн. [53]. Але це незначні кошти, які виділені під локальні проекти розвитку цих регіонів.

На нашу думку, для активного соціально-економічного розвитку регіонів Україні необхідно збільшити податкові надходження міських бюджетів та переглянути їх склад. В розвинутих країнах світу доходи міських бюджетів в основному складаються з податкових надходжень. Так у країнах ЄС податкові надходження міських бюджетів складають близько 70%, а соціально-орієнтованих країнах, таких як Данія та Швеція взагалі податкові надходження міських бюджетів перевищують 80%. В Україні частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів становить лише від 5 до 7%. Отже, очевидно, що існує потреба у негайному реформуванні системи місцевих податків, щоб вони стали основним та значним джерелом доходів місцевих бюджетів, як у розвинутих та соціально-орієнтованих країнах світу [50, с. 999].

Сьогодні в Україні основні податкові надходження у Державний бюджет здійснюються за рахунок непрямих податків, саме акцизного податку та податку на додану вартість (далі - ПДВ). І якщо частина акцизного податку таки надходить до міських бюджетів (13,44% див. табл.1.3), то ПДВ у 100% находить до Державного бюджету. Ми вважаємо, що для зростання доходів міських бюджетів необхідно частину ПДВ спрямувати до податкових надходжень

місцевих бюджетів, наприклад 15-20%. Крім того, можна також спрямувати до доходів міських бюджетів 20% податку на прибуток підприємств, частину ресурсних платежів, збір за забруднення навколишнього природного середовища, так як саме регіони вилущені вирішувати питання утилізації твердих побутових відходів. Саме ці кошти можуть стати фінансовою основною для економічного розвитку регіонів України.

Отже, можна констатувати, соціально-економічний розвиток регіонів є основною економічного зростання усієї України. Регіони нашої країни мають значний трудовий, природно-ресурсний та економічний потенціал. Але при цьому кожного року зростає кількість емігрантів з України до розвинутих країн світу, внаслідок погіршення економіки як країни у цілому, так і окремих її регіонів. Для покращення соціально-економічного рівня розвитку регіонів доцільно збільшити ефективність і якість надання послуг населенню регіонів та вирішити проблеми в системі міжбюджетного фінансування міських бюджетів.

Висновки до розділу 1

Здійснивши дослідження теоретичних засад формування доходів місцевих бюджетів можна констатувати, що місцеві бюджети є основною частиною місцевих фінансів та бюджетної системи України. Крім того, місцеві бюджети – це комплексне поняття яке необхідно розглядати з різних сторін. З юридичної точки зору – це законодавчо затверджений документ, який представляє собою це план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. З економічної точки зору, місцевий бюджет представляє собою систему економічних відносин, які регламентують порядок формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування для виконання їх основних функцій.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Як і доходи Державного бюджету доходи місцевих бюджетів зараховуються до загального або спеціального фондів. До загального фонду надходять кошти, які призначені для виконання загальних функцій органами місцевого самоврядування, таких як: надавання освітніх послуг, надання медичних послуг, надання послуг соціального захисту та інші види. На ці ж цілі спрямовуються і кошти спеціального фонду, але при цьому у них є чітко визначені джерела доходів.

Соціально-економічний розвиток регіонів є основною економічного зростання усієї України. При цьому регіони володіють значним трудовим, природно-ресурсним та економічним потенціалом. Для покращення соціально-економічного рівня розвитку регіонів доцільно збільшити ефективність і якість надання послуг населенню регіонів та вирішити проблеми в системі міжбюджетного фінансування міських бюджетів.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Оцінка складу доходів бюджету територіальної громади

Розглянемо процес формування та зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів в умовах економічних трансформацій на прикладі Березанської ОТГ. Місто Березань розташоване в східній частині Київської області на відстані 75 км від столиці України, міста Києва. Загальна площа міста Березань складає 3292 га, що становить 0,12% від загальної території Київської області. Загальна кількість населення міста Березань складає 16202 чоловік [54].

Згідно статуту територіальної громади місто Березань є самостійною адміністративно-територіальною одиницею - міським населеним пунктом, має статус міста обласного підпорядкування і згідно з адміністративно - територіальним устроєм України входить до Київської області [70].

Громада міста Березань здійснює міське самоврядування в межах Березанської міської ради і має органи міського самоврядування, свою комунальну власність та свій місцевий бюджет. Система самоврядування міста Березань включають: міську громаду, міську раду, міського голову, виконавчі органі міської ради та органи самоорганізації населення [70] (рис.2.1).

Згідно п.1 статті 10 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» Березаньска міська рада є органом місцевого самоврядування, що представляє відповідну територіальну громаду та здійснює від її імені та в її інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування [55].

Очолює Березанську міську раду - Тимченко Володимир Григорович, який був обраний на цю посад 25 жовтня 2022 року. Голова Березанської міської ради є розпорядником бюджетних та позабюджетних цільових коштів, використовує

їх лише за призначенням, визначеним рішенням міської ради, а також забезпечує виконання рішень міської ради та її виконавчого комітету [1].

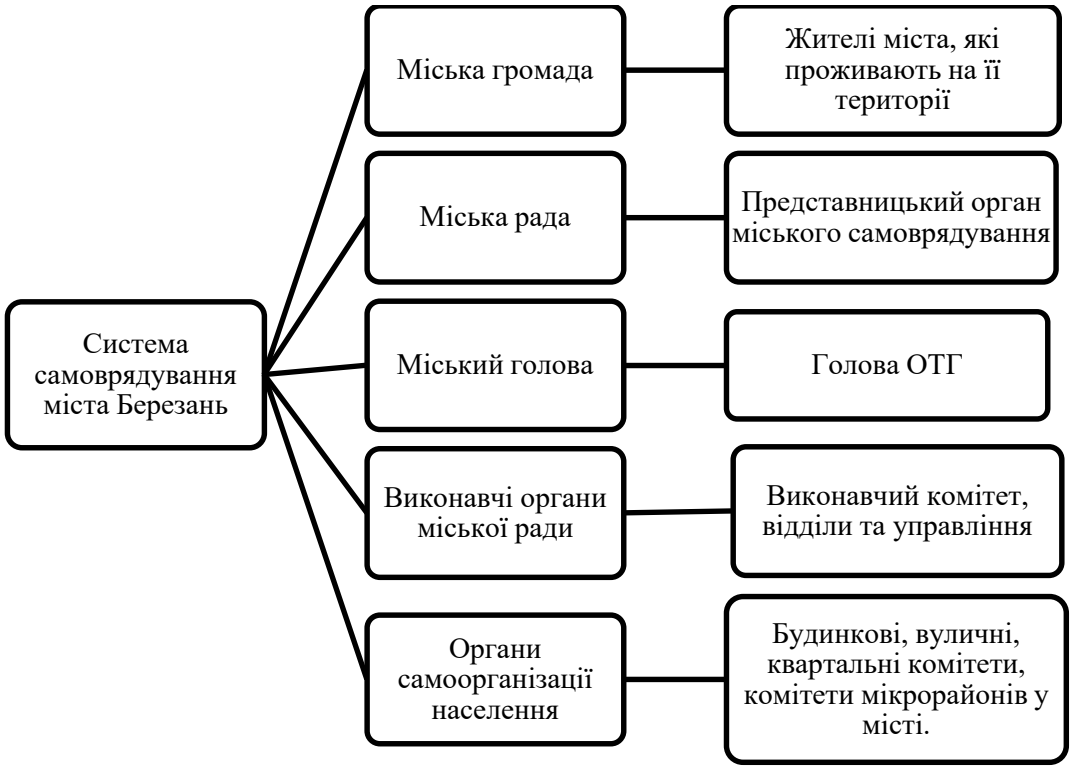

Рис. 2.1. Система міського самоврядування міста Березань

Джерело: складено автором на підставі [70]

Згідно пункту 5 статті 31. Статуту територіальної громади міста Березань місто має власний бюджет, який розробляється, затверджується і виконується органами і посадовими особами міського самоврядування самостійно, в межах їх повноважень. Бюджет міста Березань складається з поточного бюджету і бюджету розвитку міста. Кошти поточного бюджету спрямовуються для поточних видатків, утримання об'єктів соціальної сфери, посадових осіб та апарату органів міського самоврядування, комунальних служб, апарату органів самоорганізації населення, на соціальне обслуговування жителів міста, сплату видатків по міських показниках тощо. Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного та культурного розвитку міста,

пов'язаних Із здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширеним відтворенням [70].

Згідно статті 5.3.5 Статуту територіальної громади міста Березань в доходи міського бюджету зараховуються:

- місцеві податки і збори;

- надходження від закріплених законодавством окремих загальнодержавних податків або ж частини, відповідно до нормативів затверджених у встановленому законодавством порядку;

- фінансові ресурси (дотації, субсидії, субвенції та інші трансферти), передані місту з Державного бюджету безпосередньо або розподілені через обласний бюджет;

- фінансові ресурси, передані місту з Державного бюджету для здійснення визначених законодавством повноважень виконавчої влади;

- надходження від приватизації або інших способів відчуження об'єктів комунальної власності міста;

- надходження від місцевих позик і лотерей;

- надходження від оренди цілісних майнових комплексів, що належать до комунальної власності міста;

- прибуток підприємств, що перебувають у комунальній власності міста (або частка прибутку, визначена рішенням міської ради);

- штрафи і відшкодування за екологічні збитки;

- інші кошти отримані від господарської діяльності органів міського самоврядування [70].

Доходна частина Березанського міського бюджету повинна бути достатньою для повноцінного виконання усіх функцій міського самоврядування та інших повноважень органів виконавчої влади [70].

Доходна частина бюджету Березанської МТГ складається із загального та спеціального фонду. Загальний обсяг доходної частини бюджету Березанської МТГ склав у 2023 році 232839,3 тис. грн. Фактичні загальні доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ склали 225123,7 тис. грн., тобто 96,69%, а загальні доходи спеціального фонду відповідно 7715,6 тис. грн. або 3,31% від загального обсягу доходів бюджету міста Березань (рис.2.2).

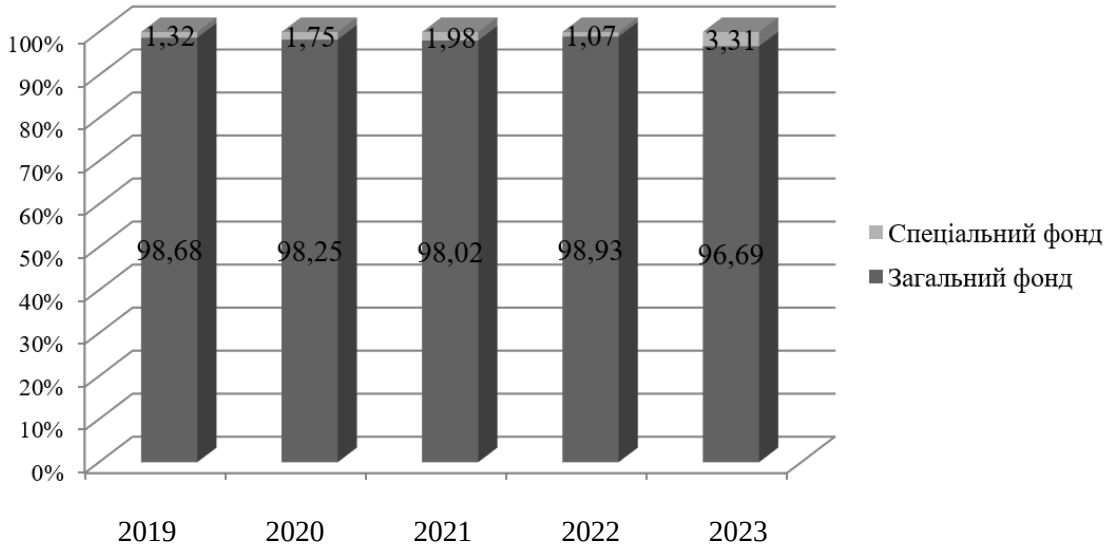

Рис.2.2. Динаміка структури доходної частини бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Джерело: розраховано автором

З даних рисунку 2.2 видно, що у складі доходної частини бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки постійно переважали доходи загального фонду. Але при цьому за останні 5 років питома вага доходів загального фонду у складі доходної частини бюджету Березанської МТГ скоротилася на 1,99% внаслідок перевищення темпів зростання загальної суми доходів бюджету Березанської МТГ над збільшенням доходів загального фонду (41,59% та 38,72% відповідно).

У свою чергу доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ складаються з податкових та неподаткових надходжень, а також трансфертів. У 2023 році доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ без урахування трансфертів склали 154557,8 тис. грн. або 68,66% від усіх доходів загального фонду, а трансферти відповідно склали 70565,9 тис. грн. або 31,34% від усіх доходів загального фонду (рис.2.3).

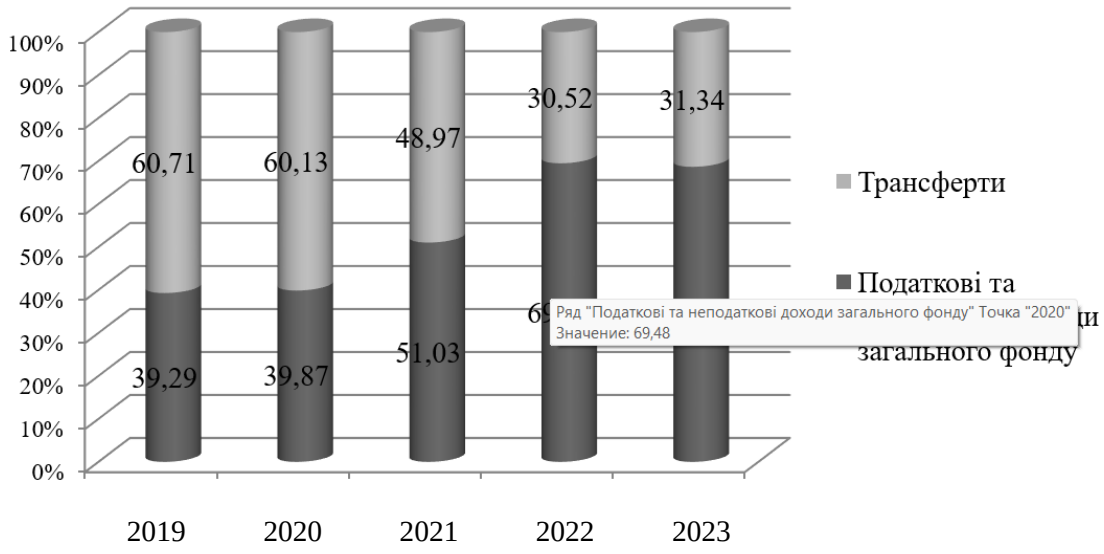

Рис.2.3. Динаміка структури доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

З даних рисунку 2.3 видно, що протягом 2019-2023 років структура доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ корінним чином змінилася. Так у 2019 році у структурі доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ значно переважали трансферти з державного та інших міських бюджетів, а починаючи з 2021 року доходи загального фонду вже формували у більшій мірі за рахунок власних податкових та неподаткових доходів. Питома вага трансферів у структурі доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ скоротилася на 29,37%, а відповідно питома вага власних доходів зросла на 29,37%. Отже можна констатувати, що протягом останні 5 років бюджет Березанської МТГ став більш

незалежним від міжбюджетних трансфертів, що безумовно є позитивною тенденцію у економічному розвитку міста Березань.

До складу власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2023 році включалися наступні доходи:

- податок та збір на доходи фізичних осіб;
- акцизний податок з виробленого та ввезеного на митну територію пального;
- акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизними товарами;
- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- плата за землю;
- єдиний податок;
- інші неподаткові надходження.

Необхідно відмітити, що за останні 5 років до складу власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ включалися також такі доходи як: податок на прибуток підприємств, рентна плата за користування надрами, туристичний збір (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка структури власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Доходи	Роки					Абсол. відх., %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Податок та збір на доходи фізичних осіб	51,47	54,10	62,86	61,81	57,46	5,99
Акцизний податок з виробленого та ввезеного на митну територію пального	14,84	12,12	4,65	4,28	5,17	-9,66
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизними товарами	3,37	2,68	2,00	2,61	3,17	-0,20
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	2,20	2,47	3,16	3,55	4,22	2,02

Продовження таблиці 2.1

Плата за землю	15,67	15,22	13,80	15,80	17,22	1,56
Єдиний податок	11,75	11,85	12,52	11,16	11,73	-0,02
Податок на прибуток підприємств	0,00	0,01	0,02	0,00	0,00	0,00
Рентна плата за використання інших природніх ресурсів	0,00	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00
Туристичний збір	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші неподаткові надходження	0,71	1,53	0,98	0,78	1,02	0,32
Разом	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00

Джерело: розраховано автором

З даних таблиці 2.1 видно, що на протязі періоду з 2019 року по 2023 рік у складі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ стабільно переважали доходи від надходження податку та збору на доходи фізичних осіб. Крім того, питома вага надходження податку та збору на доходи фізичних осіб у складі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за аналізуємий період зросла на 5,99% та склала у 2023 році 57,46%.

Одночасно слід відмітити скорочення питомої ваги надходження акцизного податку з виробленого та ввезеного на митну територію України пального на 9,66%. Питома вага ж надходження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та плати за землю у складі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ зросла за 2019-2023 роки на 2,02% та 1,56 відповідно. Також слід відмітити, що питома вага надходження єдиного податку складі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за останні роки практично не змінилася і склала у 2023 році 11,73%.

Також слід відмітити, що питома вага неподаткових надходжень у складі доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ протягом 2019-2023 років не перевищувала 1,53%. Доходи від надходження податку на прибуток підприємств, рентної плати за використання інших природних ресурсів та туристичного збору спостерігалися тільки 2020-2021 роках та їх сумарна питома вага не перевищувала 0,3% від загального обсягу власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ.

До складу трансфертів загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2023 році включалися наступні доходи:

- субвенції, у тому разі освітня субвенція з державного бюджету;

- дотація з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків з утримання переданих видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я.

У інші роки до складу трансфертів загального фонду бюджету Березанської МТГ включалися такі доходи як: стабілізаційна дотація, медична субвенція з державного бюджету, медична субвенція Баришівка, субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об`єднаних територіальних громад, субвенція з місцевого бюджету на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), субвенція з місцевого бюджету на виплату допомоги сім`ям з дітьми, малозабезпеченим сім`ям, особам, які не мають права на пенсію, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, тимчасової державної допомоги дітям, тимчасової державної соціальної допомоги, субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам та інших видів субвенцій.

У 2023 році субвенції загального фонду бюджету Березанської МТГ складали 67659,4 тис. грн. або 95,88% від загального обсягу трансфертів, а дотація з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків з утримання переданих видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я відповідно складала 2906,5 тис. грн. або 4,12% від загальної суми трансфертів (рис.2.4).

З даних рисунку 2.4 видно, що протягом 2019-2023 років у складі трансфертів загального фонду бюджету Березанської МТГ стабільно переважали субвенції з державного бюджету, питома вага яких постійно перевищувала 92%.

При цьому слід відмітити, що за аналізуємий період питома вага субсидій з державного бюджету у складі трансфертів загального фонду бюджету Березанської МТГ скоротилася на 3,71% внаслідок одночасного зростання дотацій з місцевого бюджету на 622,47% та скорочення загального розміру субвенцій на 31,04%.

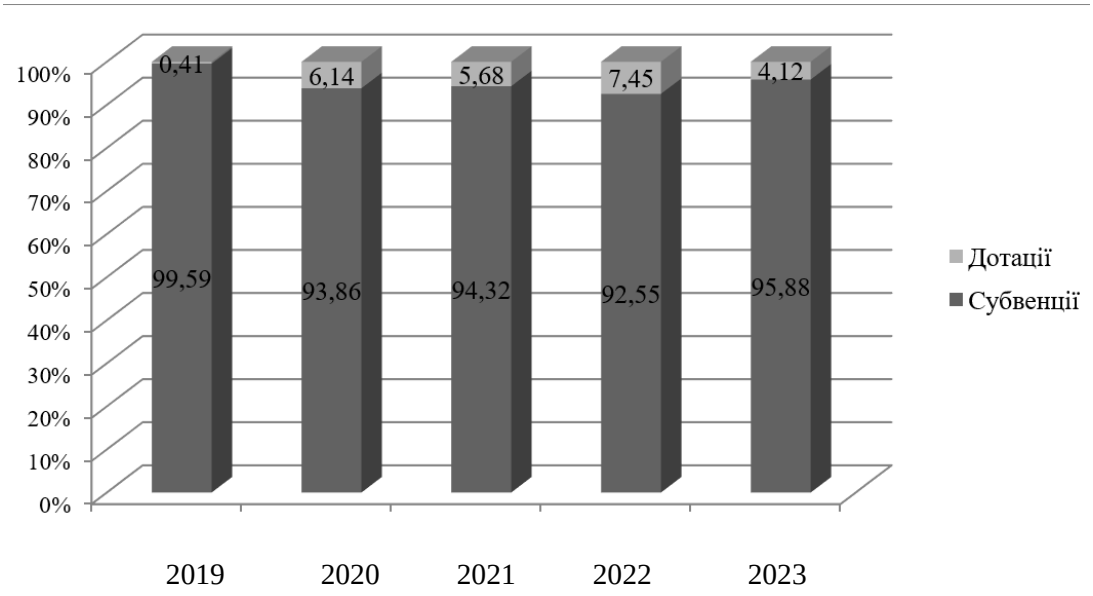

Рис. 2.4. Динаміка структури трансфертів загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Джерело: розраховано автором

Необхідно відмітити, що у 2023 році освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам склала 62703,9 тис. грн, що становить 92,68% від загального розміру субвенції загального фонду бюджету Березанської МТГ. У 2019 році питома вага освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам складала лише 15725 тис. грн. або 16,03% від загального розміру субвенції загального фонду бюджету Березанської МТГ (рис.2.5).

З даних рисунку 2.5 видно, що питома вага освітньої субвенції з державного бюджету у складі субвенцій бюджету Березанської МТГ протягом 2019-2023 років постійно зростала і збільшилася за 5 років на 76,65%.

До складу доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ у 2023 році входили такі види доходів, як:

-надходження екологічного податку;

- кошти від відчуження майна;

- кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення;

-цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування;

- інші надходження

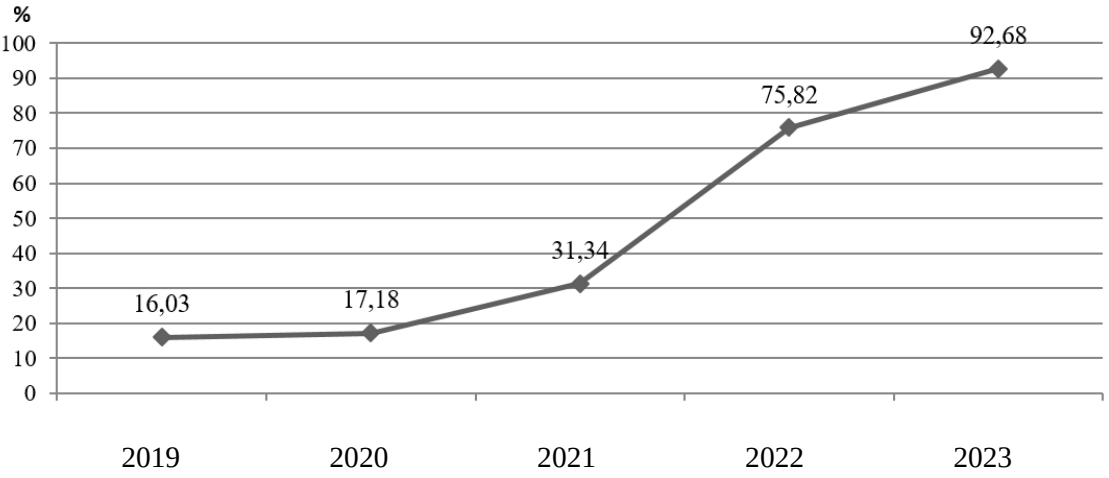

Рис.2.5. Динаміка питомої ваги освітньої субвенції з державного бюджету у складі субвенцій бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Джерело: розраховано автором

У інші роки до складу доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ також включалися: надходження коштів від відшкодування витрат сільськогосподарського виробництва; надходження коштів пайової участі; субвенції тощо (табл. 2.2).

З даних таблиці 2.2. видно, що протягом 2019-2023 років структура доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ постійно змінювалася корінним чином. Так у 2019 році у складі доходів спеціального фонду бюджету

Березанської МТГ переважали субвенції, у період з 2020 року по 2022 рік – переважали кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, а у 2023 році – кошти від відчуження майна.

Також слід відмітити, що у складі спеціального фонду тільки три види доходів спеціального фонду спостерігалися протягом усіх 5 років, а саме: надходження економічного податку, кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення та цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування. Субвенції у складі спеціального фонду взагалі були присутні тільки у 2019 році, але при цьому у цей рік їх питома вага складала аж 78,55% від усієї суми спеціального фонду.

Таблиця 2.2

Динаміка структури доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Доходи	Роки					Абсол. відх., %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Екологічний податок	0,78	0,83	1,56	4,26	2,32	1,55
Надходження коштів пайової участі	10,79	0,00	0,54	11,16	0,00	-10,79
Кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення	1,62	94,08	77,19	48,24	20,68	19,07
Субвенції	78,55	0,00	0,00	0,00	0,00	-78,55
Цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування	8,26	4,35	5,91	32,19	4,75	-3,51
Кошти від відчуження майна	0,00	0,00	14,80	0,00	72,23	72,23
Надходження коштів від відшкодування витрат сільськогосподарського виробництва	0,00	0,73	0,00	4,13	0,00	0,00
Інші надходження	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02	0,02
Разом	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00

Джерело: розраховано автором

Питома вага коштів від земельних ділянок несільськогосподарського призначення у складі доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за

аналізуємий період зросла на 19,07% та склала у 2023 році 20,68%. Крім того, питома вага надходження екологічного податку у складі спеціального фонду також збільшилися за 2019-2023 роки на 1,55% та склала у 2023 році 2,32%. Одночасно питома вага цільових фондів у складі загального фонду навпаки скоротилася за останні 5 років на 3,51% та склала у 2023 році лише 4,75%.

Таким чином, можна констатувати, що протягом 2019-2023 років у складі доходів бюджету Березанської МТГ переважали доходи загального фонду. У складі ж самого загального фонду протягом 2019-2020 років перевали міжбюджетні трансферти, а протягом 2021-2023 років - податкові та неподаткові надходження, тобто власні доходи. Одночасно у складі власних надходжень загального фонду бюджету Березанської МТГ протягом останні 5 років стабільно переважали надходження податку та збору на доходи фізичних осіб. Тобто основним джерелом доходів бюджету Березанської МТГ є податки, які сплачують саме члени міської громади.

2.2. Аналіз динаміки формування доходної частини бюджету територіальної громади

Місцевому бюджету відводиться головна роль у соціально-економічному розвитку міста Березань, адже саме з нього здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення та засобів масової інформації. Крім того, саме з місцевого бюджету фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки на житлово- комунальне господарство тощо.

Щорічно члени виконавчого комітету Березанської міської ради розробляють проект міського бюджету Березанської МТГ, який затверджується на засіданні Березанської міської ради не пізніше ніж 25 грудня року, який передує плановому. Так проект бюджету Березанської МТГ на 2022 рік бу

затверджений Рішенням Березанської міської ради від 23.12.2023 р. № 369-31-VIII. Так на 2022 рік доходи місцевого бюджету Березанської МТГ затверджені у сумі 247583227 грн., у тому числі доходи загального фонду місцевого бюджету – 240028623 грн. та доходи спеціального фонду місцевого бюджету – 7554604 грн.

Також згідно п. 4 статті 80 БКУ щорічно Березаньска міська рада затверджує Звіт про виконання бюджету Березанської міської територіальної громади не пізніше ніж у двомісячний строк після завершення поточного року. Так Звіт про виконання бюджету Березанської міської територіальної громади за 2023 рік був затверджений рішенням Березанської міської ради від 25.01.2022 р. №04. У Звіті про виконання бюджету Березанської міської територіальної громади за 2023 рік були затверджені доходи місцевого бюджету у розмірі 232839,3 тис. грн., у тому числі по загальному фонду доходи склали 225123,7 тис. грн, а по спеціальному фонду – 7715,6 тис. грн.

Необхідно відмітити, що протягом останні 5 років доходи бюджету Березанської МТГ стабільно зростають. Так у 2023 році у порівняні з 2022 роком загальна сума доходів бюджету Березанської МТГ зросла на 44698,1 тис. грн. або на 23,76% (рис. 2.6).

З даних рисунку 2.6 видно, що доходи бюджету Березанської МТГ протягом 2019-2023 року стабільно зростали за виключенням 20220 року, коли спостерігалося різке скорочення доходів міського бюджету внаслідок пандемії короновірусу і відповідно зниження підприємницької активності. За аналізуємий період загальна сума доходів бюджету Березанської МТГ зросла на 68390,1 тис. грн. або на 41,59% в основному за рахунок збільшення доходів загального фонду на 62838,6 тис. грн. або на 38,72%. Але при цьому доходи спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за останні 5 років також збільшилися на 5551,5 тис. грн. або на 256,53%.

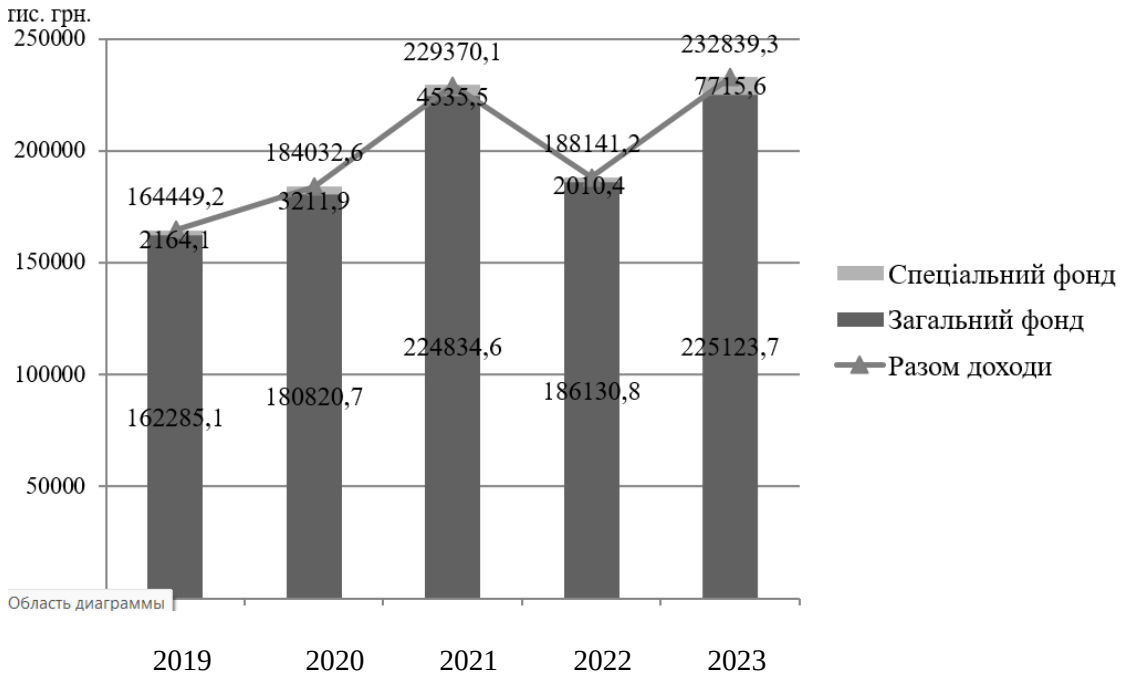

Рис.2.6. Динаміка доходів бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

Необхідно відмітити, що незважаючи на скорочення загальної суми доходів бюджету Березанської МТГ у 2022 році, протягом останніх 4 роки постійно спостерігалося перевищення планових показників щодо загальної суми доходів (рис.2.7).

З даних рисунку 2.7 видно, що протягом 2019-2023 років планові показники щодо загальної суми доходів та доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ стабільно перевищувалися за виключенням 2019 року, коли план за загальною сумою доходів був недовиконаний на 1,2%, а за доходами загального фонду – на 1,4%. Найбільші ж темпи перевиконання плану щодо доходів бюджету Березанської МТГ спостерігалися у 2021 році. Відповідно план щодо загальної суми доходів бюджету Березанської МТГ у 2021 році був перевиконаний на 19%, а щодо доходів загального фонду - на 20,4%.

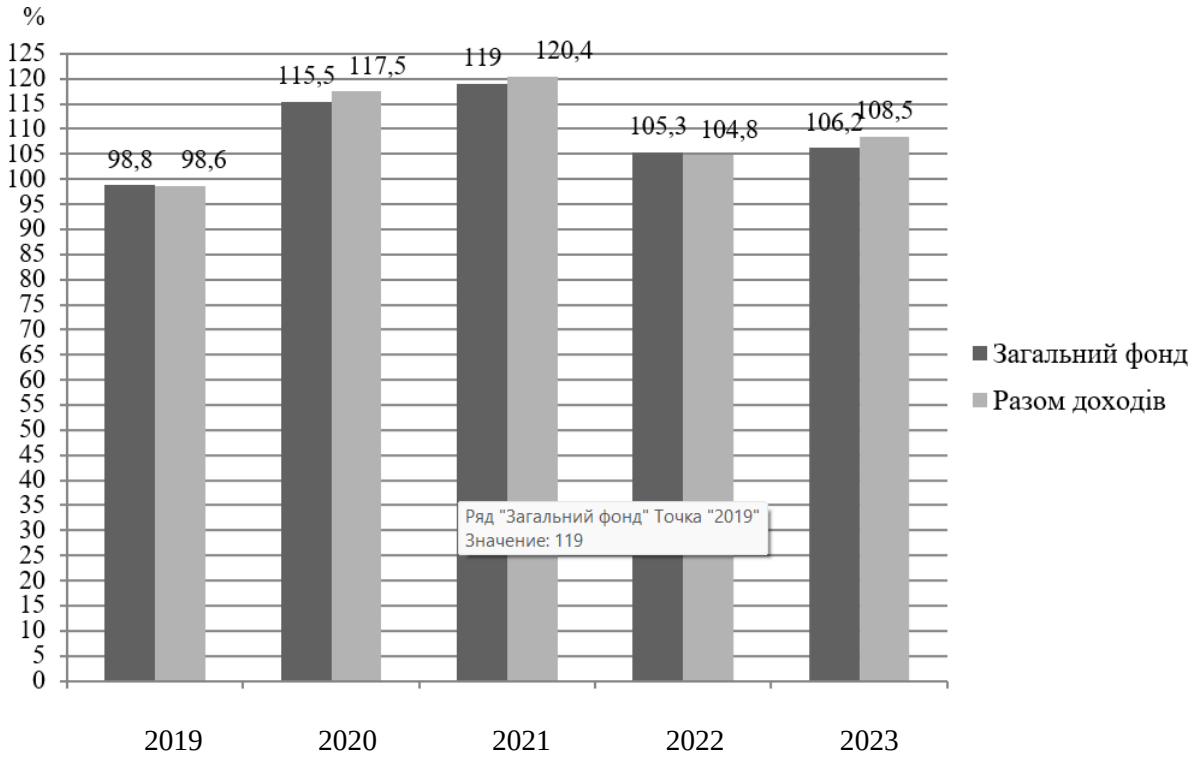

Рис.2.7. Динаміка відсотку виконання плану щодо доходів загального фонду та загальних доходів бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Джерело: складено автором

Планові показники доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ виконувалися досить нерівномірно (рис.2.8).

З даних рисунку 2.8 видно, що планові показники щодо суми доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ були недовиконані у 2019 та 2022 роках на 10,1% та 23,4% відповідно. Одночасно у 2020 році планові показники щодо суми доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ були перевиконані аж на 4423,8%. Такий високий відсоток перевиконання плану пов'язаний перш за все з неправильним процесом планування доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ. Так у 2020 році планові доходи спеціального фонду складалися лише з суми цільового фонду у розмірі 71 тис. грн., що звичайно не відповідало реальним фактам. Виконавчому кабінету Березанської міської ради треба більш детально та ретельно підходити до

планування доходів саме спеціального фонду, так як планові показники значно перевиконувалися не тільки у 2020 році, але і у 2021 та 2023 роках.

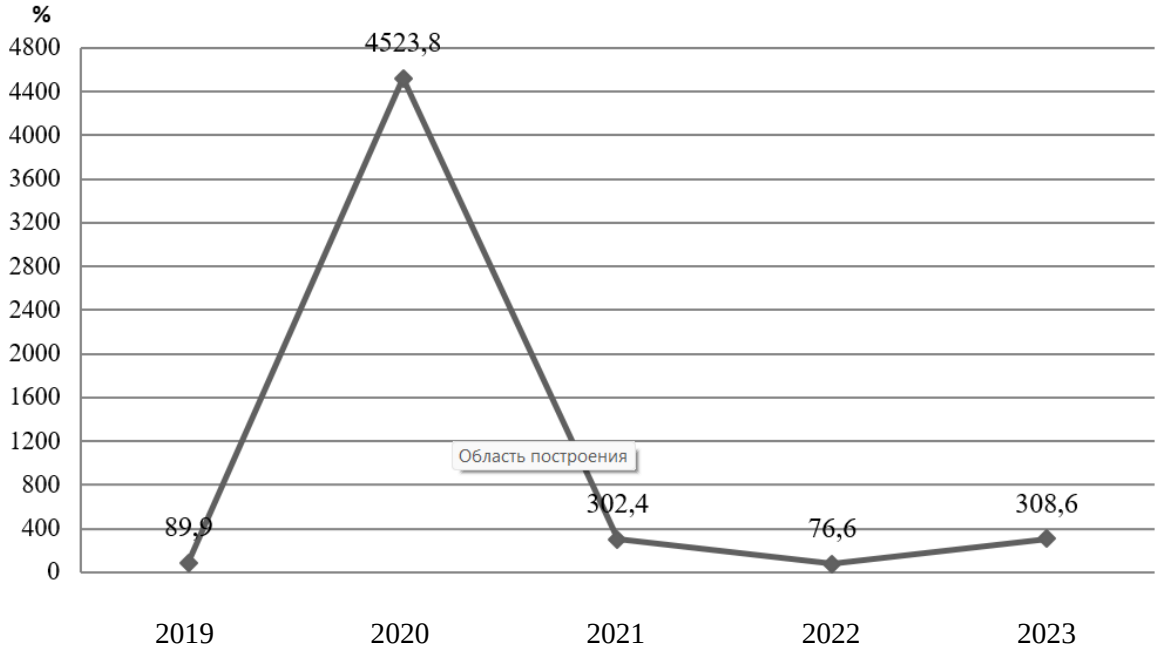

Рис.2.8. Динаміка відсотку виконання плану щодо доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Джерело: складено автором

З даних рисунку 2.5 наочно видно, що основну частину доходів бюджету Березанської МТГ складають доходи саме загального фонду, які у свою чергу складаються з податкових і неподаткових доходів, а також з міжбюджетних трансфертів. Загальна сума податкових та неподаткових надходжень загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2023 році склала 154557,8 тис. грн, а сума міжбюджетних трансфертів відповідно 70565,9 тис. грн. (рис. 2.9).

З даних рисунку 2.9 видно, що за період з 2019 року по 2023 рік доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ зросли на 62838,6 тис. грн. або на 38,72% за рахунок збільшення суми податкових та неподаткових надходжень на 90791,9 тис. грн. або на 142,38%. Одночасно сума міжбюджетних трансфертів до

міського бюджету скоротилася за цей же період на 27953,3 тис. грн. або на 28,37%.

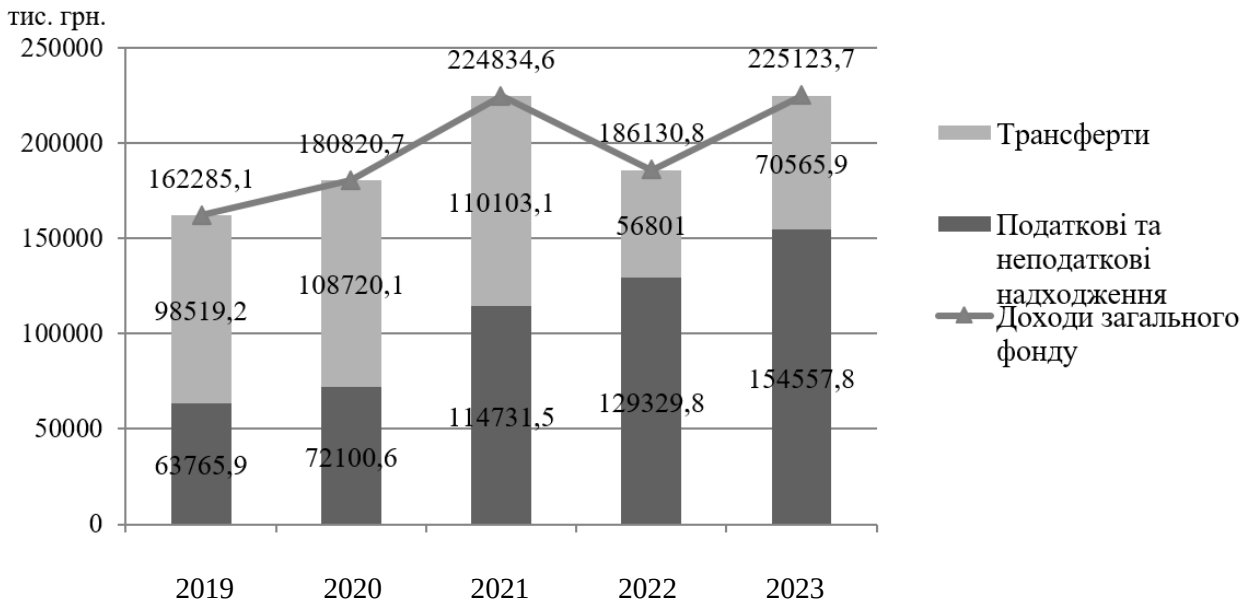

Рис. 2.9. Динаміка доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

Необхідно відмітити, що доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ протягом останніх 5 років стабільно зростали за виключенням 2022 року. у 2022 році у порівнянні з попереднім 2021 роком доходи загального фонду скоротилися на 38703,8 тис. грн. або на 17,21% внаслідок зниженням саме суми трансфертів на 53302,1 тис. грн. або на 48,41%. Тобто, в період пандемії державним бюджет значно скоротив суму субвенцій місцевим бюджетам, що, на нашу думку, було невірним рішенням, так як саме у період кризи міські бюджету потребували додаткової підтримки від державного бюджету.

При цьому слід відмітити, що податкові та неподаткові надходження загального фонду бюджету Березанської МТГ протягом останні 5 років постійно зростали, незважаючи навіть на пандемію короновірусу та викликані у зв’язку з

цим скорочення обсягів підприємницької діяльності підприємств та фізичних осіб (табл. 2.3).

З даних таблиці 2.3 видно, що сума податкових та неподаткових доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за період з 2019 року по 2023 рік зросла на 90791 тис. грн. або на 142,38% в основному за рахунок збільшення надходження податку та збору на доходи фізичних осіб на 55996,5 тис. грн. або на 170,64% та зростанню плати за землю на 16631,4 тис. грн. або на 166,51%. Також слід відмітити збільшення за останні 5 років надходження єдиного податку на 10634 тис. грн. або на 141,95% та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки на 5109,2 тис. грн. або на 362,46%.

Таблиця 2.3

Динаміка податкових та неподаткових надходжень загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Доходи	Роки					Відхилення	
	2019	2020	2021	2022	2023	Абсол.	Відн, %
Податок та збір на доходи фізичних осіб	32816,3	39007,1	72115,5	79934	88812,8	55996,5	170,64
Акцизний податок з виробленого та ввезеного на митну територію пального	9459,5	8738	5339	5540,1	7997,6	-1461,9	-15,45
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизними товарами	2149	1930	2298,3	3379,5	4901,1	2752,1	128,06
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	1409,6	1781,8	3622,8	4594,5	6518,8	5109,2	362,46
Плата за землю	9988,4	10971,3	15835,5	20438,3	26619,8	16631,4	166,51
Єдиний податок	7491,4	8546,2	14363,8	14432,4	18125,4	10634	141,95
Податок на прибуток підприємств	0	6,9	22	0	0	0	0,00

Продовження таблиці 2.3

Рентна плата за використання інших природніх ресурсів	0	9,5	10,8	0	0	0	0,00
Туристичний збір	0	5,9	0	0	0	0	0,00
Інші неподаткові надходження	451,7	1103,9	1123,8	1011	1582,3	1130,6	250,30
Разом	63765,9	72100,6	114731,5	129329,8	154557,8	90791,9	142,38

Джерело: складено та розраховано автором

Єдиним видом податкових доходів, який продемонстрував за цей же період скорочення був акцизний податок з виробленого в Україні та ввезеного в на митну територію України пального, а саме на 1461,9 тис. грн. або на 15,45%. Також слід відмітити, що за 2019-2023 роки неподаткові надходження до загального фонду бюджету Березанської МТГ зросли на 1130,6 тис. грн. або на 250,3%.

Негативним фактом, у формуванні загального фонду бюджету Березанської МТГ є відсутність надходження податку на прибуток підприємств комунальної власності у 2019 році. а також у 2022-2023 роках. При цьому у 2020-2021 роках сума податку на прибуток підприємств не досягала навіть 25 тис. грн., що свідчить про неефективну роботу підприємств комунальної власності.

Трансферти загального фонду бюджету Березанської МТГ (рис. 2.10) складаються з субвенцій та дотацій. При цьому скорочення загальної суми міжбюджетних трансфертів у бюджеті Березанської МТГ пов’язано саме зі скороченням суми субвенцій з державного бюджету (рис. 2.11).

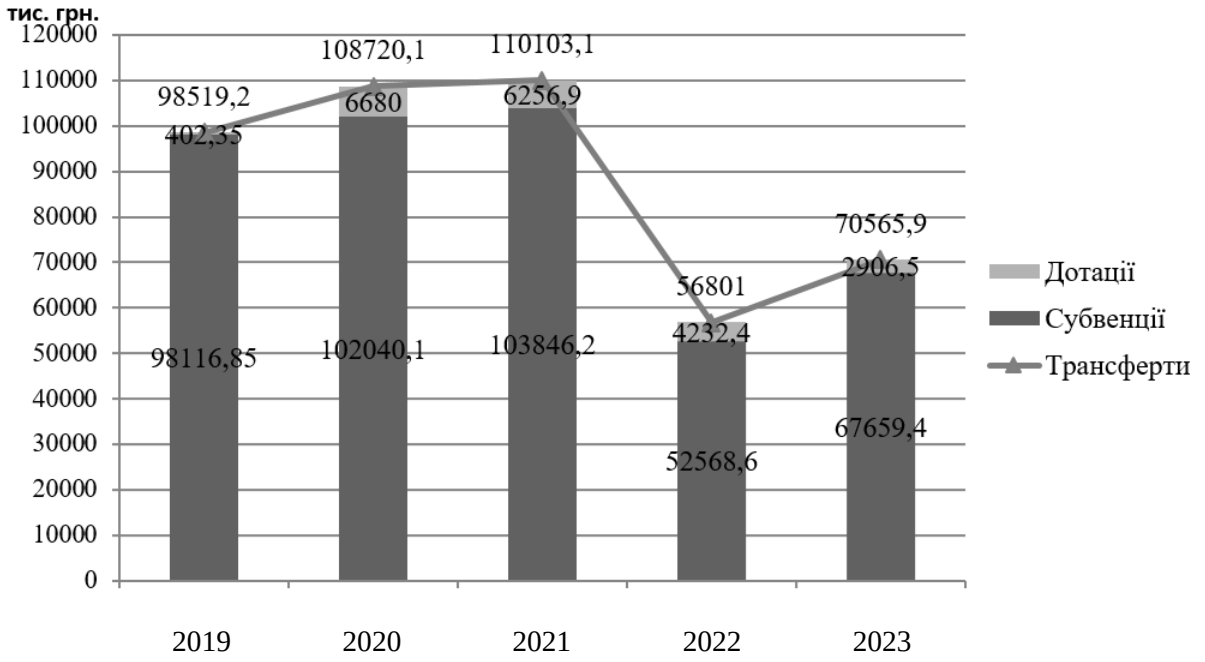

Рис. 2.10. Динаміка трансфертів загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

З даних рисунку 2.11 видно, що за період з 2019 року по 2023 рік освітня субвенція з державного бюджету до бюджету Березанської МТГ зросла на 46978,9 тис. грн. або на 298,75%. Одночасно загальна сума усіх інших видів субвенцій з державного бюджету до бюджету Березанської МТГ скоротилася за аналізуємий період на 77436,35 тис. грн. або на 93,99%. Значне скорочення медичної субвенції, особливо в період пандемії короновірусу, є досить негативним фактом для соціального розвитку жителів міста Березань.

Доходи спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за останні 5 років стабільно зростали за виключенням 2022 року (табл.2.4).

З даних таблиці 2.4 видно, що за період з 2019 року по 2023 рік доходи спеціального фонду бюджету Березанської МТГ зросли на 3051,5 тис. грн. або на 141,01% та склали у 2023 році 5215,6 тис. грн. Зростання доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ відбувалося в основному внаслідок зростання

надходжень коштів від відчуження майна на 3767,1 тис. грн. та коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення на 1043,8 тис. грн. або на 2982,29%. Одночасно слід відмітити скорочення за 2019-2023 роки надходжень коштів пайової участі на 233,6 тис. грн. або на 100%.

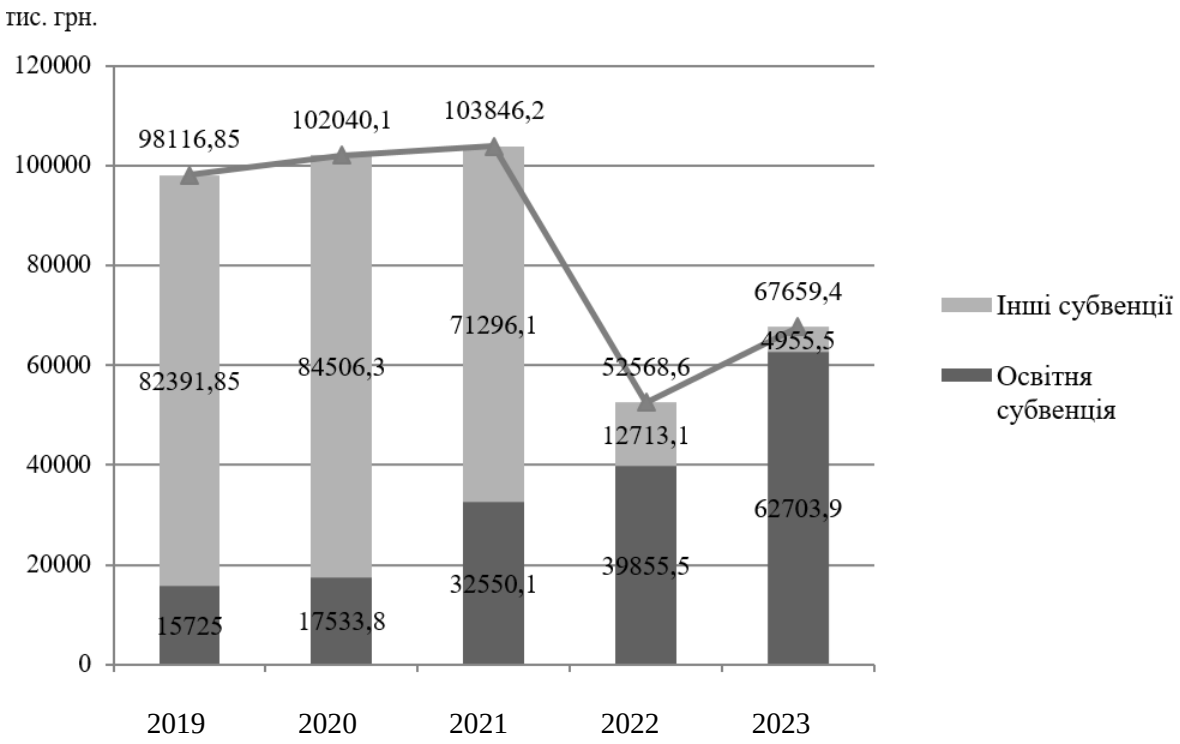

Рис. 2.11. Динаміка субвенцій загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

Доходи у спеціальний фонд бюджету Березанської МТГ протягом останні 5 роки надходили не рівномірно. Єдиним видом доходів спеціального фонду, який постійно зростав протягом останні 5 років є дохід у виді екологічного податку, який збільшився за 2019-2023 роки на 104,4 тис. грн. або на 621,43%. Також слід відмітити, що субвенції до спеціального фонду бюджету МТГ надходили тільки у 2019 році і потом не спостерігалися у складі доходів спеціального фонду.

Таблиця 2.4

Динаміка надходжень спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, тис. грн.

Доходи	Роки					Відхилення	
	2019	2020	2021	2022	2023	Абсол.	Відн, %
Екологічний податок	16,8	26,8	70,8	85,7	121,2	104,4	621,43
Надходження коштів пайової участі	233,6	0	24,3	224,4	0	-233,6	-100,00
Кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення	35	3021,8	3501	969,9	1078,8	1043,8	2982,29
Субвенції	1700	0	0	0	0	-1700	-100,00
Цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування	178,7	139,7	268	647,1	247,6	68,9	38,56
Кошти від відчуження майна	0	0	671,2	0	3767,1	3767,1	100,00
Надходження коштів від відшкодування витрат сільськогосподарського виробництва	0	23,6	0	83,1	0	0	0,00
Інші надходження	0	0	0,2	0,2	0,9	0,9	100,00
Разом	2164,1	3211,9	4535,5	2010,4	5215,6	3051,5	141,01

Джерело: складено та розраховано автором

Досить дивним також є той факт, що надходження екологічного податку до спеціального фонду бюджету Березанської МТГ жодного разу за період з 2019 року по 2023 рік не біло заплановало при затвердженні бюджетів. На нашу думку,

це свідчить про недостаню кваліфікацію фахівців, які складають та затверджують бюджет Березанської МТГ.

Отже, можна контактувати, що за останні 5 років доходи бюджету Березанської МТГ постійно зростали, за виключенням 2022 року, коли економіка усієї України постраждала внаслідок кризи, викликаної пандемією короновірусу. При цьому основна частина доходів бюджету Березанської МТГ закономірно приходиться на загальний фонд, який складається з податкових та непродподаткових доходів та міжбюджетних трансфертів. За останні 5 років спостерігається тенденція до скорочення суми трансфертів при одночасному зростанні власних доходів бюджету Березанської МТГ. З одного боку, це позитивна тенденція, яка свідчить про зростання належності міського бюджету від державного бюджету, а з другого – негативна, так як спостерігається значне скорочення субвенцій, особливо медичних, що може бути фатальним для населення громади у період пандемії короновірусу.

2.3. Оцінка впливу місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територіальної громади

Березанська міська територіальна громада утворена 9 жовтня 2020 року відповідно до Закону України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» шляхом добровільного приєднання до територіальної громади міста обласного значення Березань територіальних громад сіл Садове, Недра, Лехнівка, Ярешки, Пилипче Баришівського району Київської області (рішення Березанської міської ради від 09.10.2021 №№ 578-56-VII. 579-56-VII. 580-56-VII. 581-56-VII. 582-56-VII) [29].

Березанська міська територіальна громада розташована на Лівобережжі Київщини, у східній частині столичної області. До складу громади входить 10 населених пунктів, з них – 9 сільських, а саме: село Садове, село Недра, село

Лехнівка, село Ярешки, село Пилипче, село Яблуневе, село Григорівка. село Дубове, село Хмельовик Центром громади є місто обласного значення Березань [29] (рис.2.12).

Рис.2.12. Територія Березанської міської територіальної громади [18]

Площа території громади складає 210,52 км^2, що становить 0,75% від території Київської області. Площа Березанської міської об'єднаної територіальної громади в межах населених пунктів складає відповідно 53,43 км^2 (рис.2.13).

Відстань від міста Березань до міста Київ: залізницею - 65 км, автошляхом - 75 км. До найближчого міжнародного аеропорту «Бориспіль» відстань складає 45 км [29].

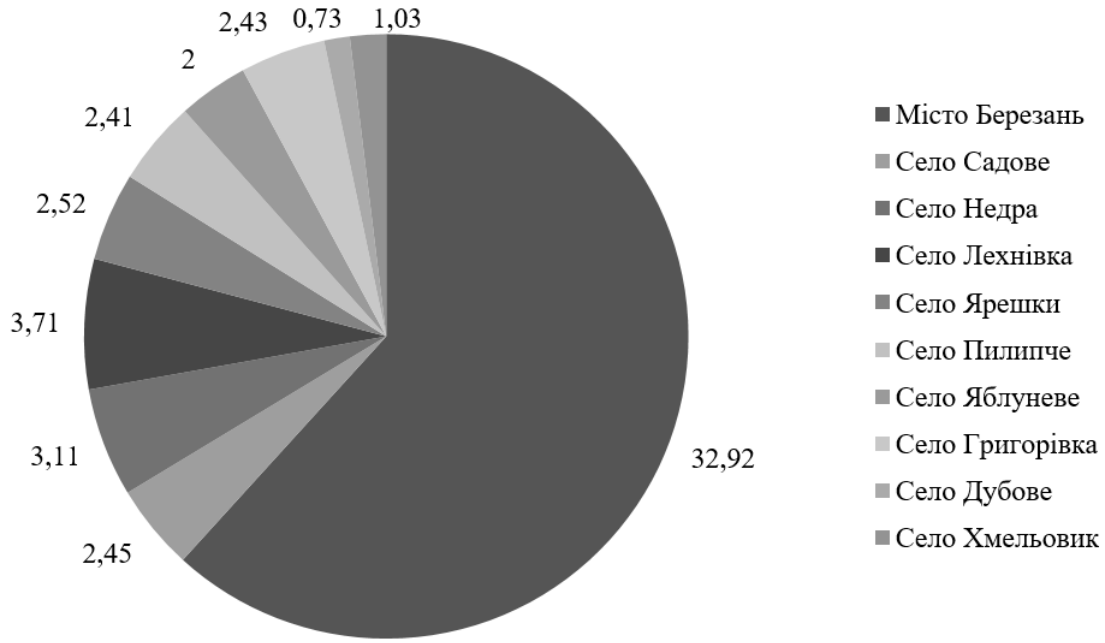

Рис.2.13. Склад території Березанської міської об'єднаної територіальної громади в межах населених пунктів, км^2 [

Джерело: складено автором на підставі [29]

Природно-ресурсний потенціал Березанської МТГ дуже високий. Клімат помірно-континентальний, м'який, з теплим тривалим літом та помірною, часом нестійкою зимою, з невеликим сніговим покровом та частими відлигами. Ґрунти міста в основному чорноземні, родючі, з великим вмістом гумусу, в незначній кількості - супіски, суглинки та солонці, які при необхідних агрономічних заходах дають великі урожаї. Територію Березанської МТГ з усіх боків оточують хвойні та листяні ліси, березові гаї. Водні ресурси міста березень включають: озеро Центральне, ставки, річки Недра і Трубіж - ліві притоки Дніпра. Надра міста Березань багаті на поклади торфу, глини, придатної для виробництва цегли та порцеляни, дрібнозернисті піски, столову мінеральну воду (додаток З) [29].

Надра Березанської МТГ багаті на поклади торфу, глини, придатної для виробництва цегли та порцеляни, дрібнозернисті піски, столову мінеральну воду, з якої в давнину виготовляли пиво [29].

Соціально-економічний розвиток територіальної громади не можливий без значного людського потенціалу. Тому збереження та примноження людського капіталу, як найціннішого ресурсу Березанської МТГ, шляхом поліпшення якості життя є одним з пріоритетних напрямків її розвитку. Саме населення громади є генератором ідей та носієм інноваційного потенціалу, необхідного для забезпечення соціально-економічного розвитку громади.

Сучасна демографічна ситуація в Березанської МТГ склалася під впливом історичного розвитку території, природного та механічного руху населення. Станом на 1 січня 2023 року населення міста Березань складало 16202 жителів, а усієї Березанської МТГ відповідно 22899 осіб (рис. 2.14).

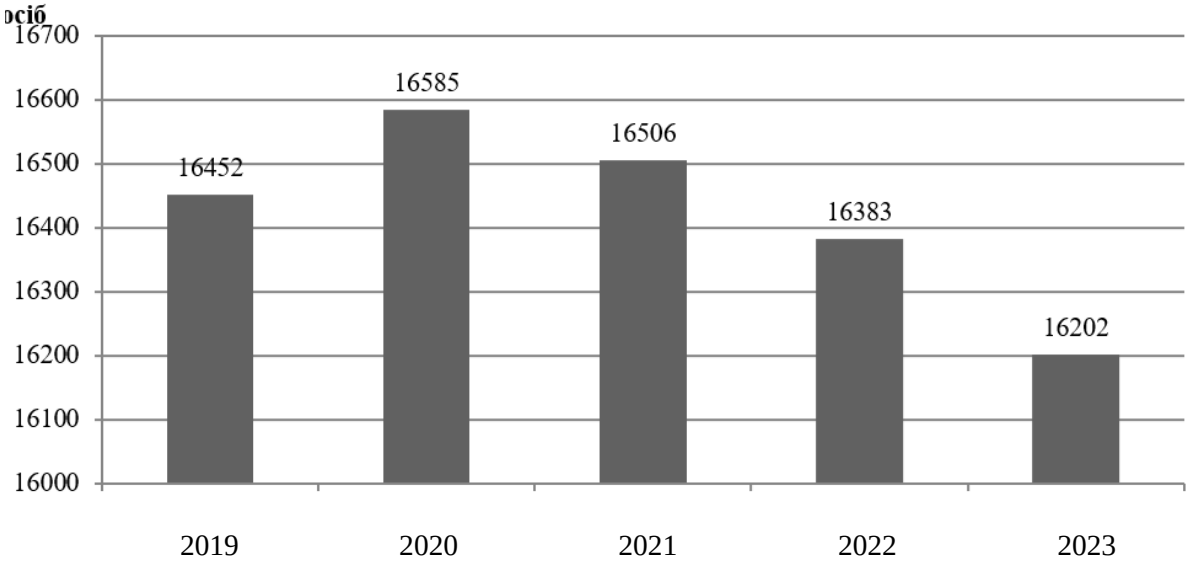

Рис.2.14. Динаміка численності жителів міста Березань за 2019-2023 роки (станом на початок року), осіб

Джерело: складено автором

З даних рисунку 2.14 видно, що за період з 2019 року по 2023 рік численність жителів міста Березань скоротилася на 250 осіб або на 1,52%. Скорочення численності жителів міста відбувалося внаслідок перевищення рівня смертності над рівнем народження, що є нажаль тенденцією характерною для усієї Україні в останні роки.

В загальній структурі населення Березанської МТГ станом на початок 2023 року міське населення складає 16,2 тис. осіб, або 70,75%, сільське населення відповідно становить 6,7 тис. осіб, або 29,25%. Березаньска МТГ відноситься до густонаселених, так як щільність населення на 1 км^2 складає 109 осіб.

Статевий та віковий склад населення Березанської МТГ відображає загальні демографічні тенденції в цілому України. Кількість чоловіків та жінок розподілилась майже в однакових частках і складає станом на 1 січня 2023 року 11153 особи та 11746 осіб відповідно (рис.2.15).

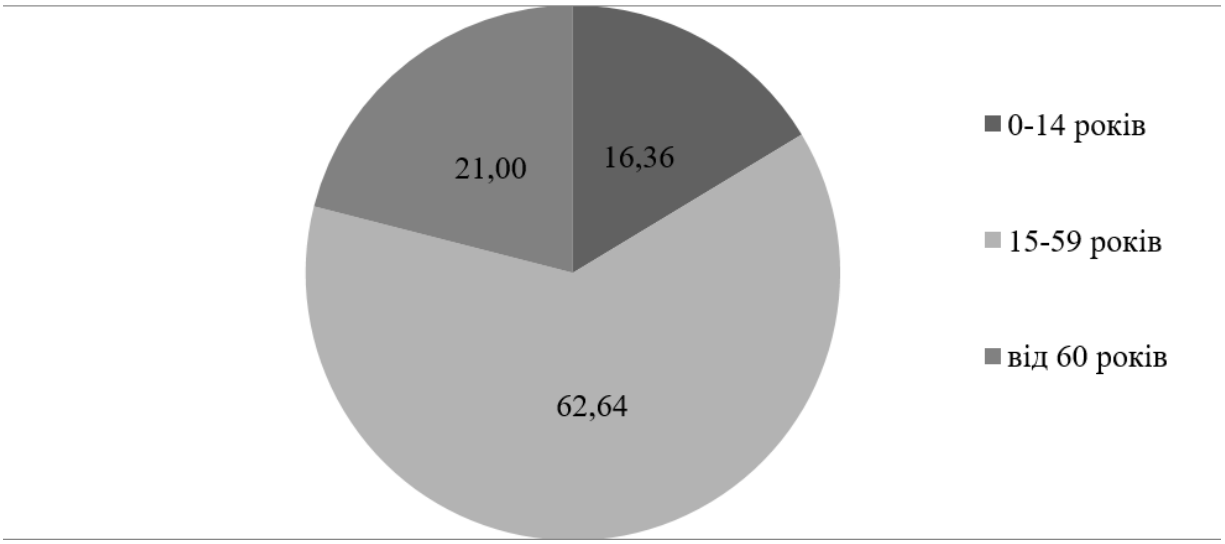

Рис.2.16. Вікова структура населення Березанської МТГ станом на 1 січня 2023 року, %

Джерело: складено автором на підставі [29]

З даних рисунку 2.15 видно, що питома вага населення віком від 60 років у складі населення Березанської МТГ складає 21%. При цьому питома вага дітей віком від 0 до 14 років у складі населення Березанської МТГ станом на початок 2023 року становить 16,56%. Це свідчить, про наявність значного трудового потенціалу Березанської МТГ.

У Березанській МТГ гостро стоїть проблема раціонального використання робочої сили, її правильного розподілу між різними сферами діяльності та ліквідації безробіття тощо. Березаньска МТГ досить близько знаходить до Києва і тому значна кількість населення громади працює у столиці, так як рівень заробітної плати там значно вище ніж у місті Березань. Створення нових робочих місць на інноваційних підприємствах промисловості чи сільського господарства сприятимуть поверненню населення у громаду. За 2023 рік роботодавцями Березанської МТГ було надано 457 вакансій і Березанською міською філією Київського обласного центру зайнятості було працевлаштовано 295 осіб на вакантні робочі місця.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності органів місцевого самоврядування у Березанській МТГ є забезпечення конституційних гарантій доступності та рівності прав громадян на отримання якісної освіти, підвищення рівня охоплення дітей дошкільною освітою, оновлення та удосконалення зміст, вдосконалення мережі дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до потреб територіальної громади, забезпечення належного рівня їх поточного утримання та функціонування, сприяння збереженню здоров’я дітей, забезпечення дітей раціональним, якісним та безпечним харчуванням, впровадження нових технологій з розвитку освіти.

Станом на 1 січня 2023 року у Березанській МТГ працює 7 дошкільних навчальних закладів, в тому разі 5 ясла-садків, загальна кількість вихованців в яких становить 672 дитини. Необхідно відмітити, що станом на 1 січня 2020 року у дошкільних навчальних закладах перебувало 780 дітей, тобто за 4 роки кількість дітей у дошкільних навчальних закладах Березанської МТГ скоротилася на 108 дітей або на 13,85% [29, 49].

Загальна середня освіта у Березанській МТГ представлена 9 закладами, в яких станом на 1 січня 2023 року навчається 2677 учнів. Станом на 1 січня 2020 року кількість учнів у школах Березанської МТГ складала 2394 особи, тобто за 4

роки кількість учнів у школах зросла на 283 особи або на 11,82%. Тобто можна констатувати. що скорочення кількості дітей у дитячих садках Березанської МТГ пов’язані з тим, що частина дітей пішла у школу.

Професійно–технічна освіта у Березанській МТГ представлена Державним навчальним закладом «Березанський професійний аграрний ліцей», а вища освіта - Представництвом «Березанський інститут» ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». Так як Березаньска МТГ знаходиться у безпосередній близькості від міста Київ, а саме на відстані 75 км і члени громади мають можливість навчатися безпосередньо у столиці, то відповідно значна кількість закладів професійно-технічної та вищою освіти громаді не потрібна.

В рамках реформи охорони здоров’я у Березанській МТГ функціонує три медичних заклади, а саме:

- комунальне неприбуткове підприємство «Центр первинної медико-санітарної допомоги Березанської міської ради» (КНП «ЦПМСД»), до складу якої входять: медична амбулаторія загальної практики сімейної медицини с.Лехнівка; медична амбулаторія загальної практики сімейної медицини с. Садове та 6 фельдшерсько-акушерський пунктів у селах Ярешки, Недра, Яблуневе, Пилипче, Хмельовик та Дубове;

- комунальне неприбуткове підприємство «Березанська міська лікарня Березанськоїміської ради»;

- станція екстреної медичної допомоги КЗ КОР Київського обласного центру екстреної медичної допомоги.

У системі надання медичної допомоги населенню Березанської МТГ існує ряд невирішених проблем, а саме:

- рівень матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров’я ще потребує осучаснення;

- неукомплектованість медичних закладів медичними працівниками, кадрова нестача лікарів;

- відсутній єдиний інформаційний простір, у тому числі для комунікативних можливостей пацієнтів і медичних працівників всіх рівнів, що гальмує процес інтеграції між рівнями медичної допомоги [29].

Треба відмітити, що скорочення медичних субвенцій з державного бюджету до бюджету Березанської МТГ значно гальмує вирішення цих проблем.

Діяльність в галузі культури у Березанській МТГ спрямована на збереження і розвиток національної культури та національно-культурного відродження. У Березанській МТГ працює 4 будинки культури, 6 клубів, 3 бібліотеки та 8 бібліотечних філій. Основною проблемою в галузі культури у Березанській МТГ є відсутність в ряді сільських населених пунктів громади відповідних приміщень для закладів культури, а є лише пристосовані кімнати в адміністративних будівлях, що значно ускладнює чи навіть унеможливлює проведення культурно-масових заходів для населення, насамперед молоді. Також у бібліотеках недостатньо нових надходжень книг, журналів та навчальної літератури, яка б була цікава для молоді і могла відродити у неї культуру читання. Особливо гостро ця проблема постала у період пандемії, коли доступ до столичних бібліотек для молоді Березанської МТГ став недоступним внаслідок обмеження щодо пересування населення [29].

Основними галузями промисловості у Березанській МТГ є:

- виготовлення виробів з бетону для будівництва;

- виробництво сухих будівельних сумішей;

- виробництво паперових виробів господарсько-побутового та санітарно-гігієнічного призначення;

-текстильна та харчова промисловість (рис. 2.17).

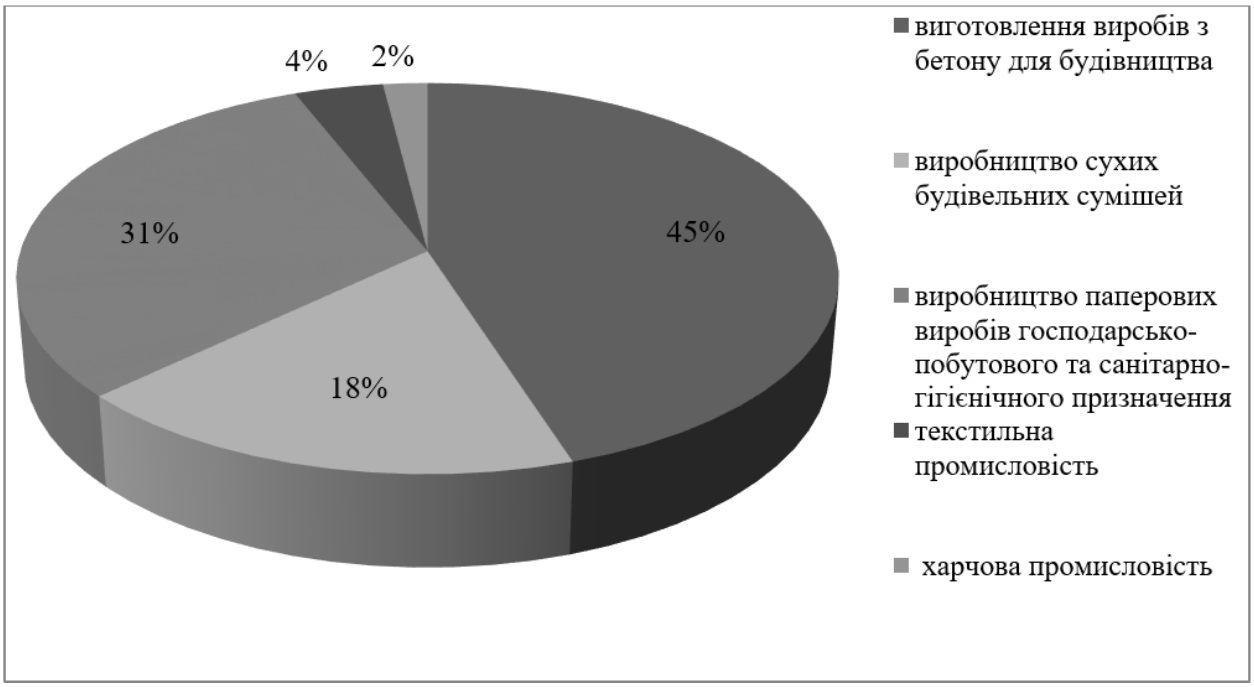

Рис. 2.17. Структура промисловості Березанської МТГ у 2023 р., %.

З даних рисунку 2.17 видно, що основу промисловості Березанської МТГ складає виготовлення виробів з бетону для будівництва, питома вага якої становить 45% від обсягу усіє продукції громади.

Сільськогосподарський комплекс Березанської МТГ спрямований на вирощування зернових та технічних культур, насіння олійних культур та птахівництво. Найбільшими сільськогосподарськими виробниками та землекористувачами є: ТОВ «Баришівська зернова компанія» (2499 га), СТОВ «Ярешківське» (1213 га), СТОВ «Промінь (392 га), ТОВ «Новолехнівське» (380 га

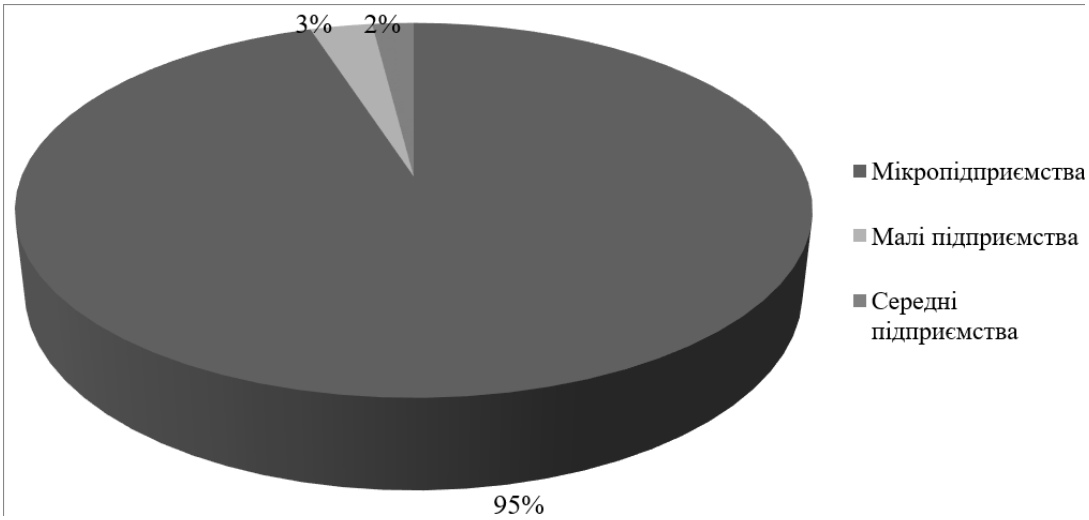

Рис. 2.18. Структура малого та середнього бізнесу Березанської МТГ (станом на 1 січня 2023 року), %

Джерело: складено автором на підставі [29]

Промисловий комплекс Березанської МТГ представлений в основному підприємствами переробної промисловості, а саме:

- ТОВ «Белла Центр» виробляє предмети гігієни, паперові виробии, побутову хімію. Дане підприємство має 100% іноземних інвестицій та 54% своє продукції експортує;
- ТОВ «Березанська суконна фабрика» виробляє вовняні та напіввовняні ковдри і матраци. Підприємство працює повністю на експорт;
- Філія «Аерок Березань» ТОВ «Аерок» виробляє автоклавний бетон;
- ТОВ «МЦ Баухемі» виробляє сухі будівельні суміші;
- ТОВ «Березанський м'ясокомбінат» займається виробництвом м'ясних виробів.

Завдяки вигідному географічному розташуванню на лівобережжі Київської області Березанська МТГ має значний транзитний та транспортний потенціал. Через територію Березанської МТГ проходить стратегічна траса міжнародного значення М-03 Київ-Харків-Довжанське. В місті Березань розташована залізнична

платформа «Жовтневий» та залізнична станція «Березань» Південно-Західної залізниці [29].

Система автомобільних доріг усередині Березанської МТГ є збалансованою і забезпечує доступність до усіх територій та населених пунктів. Загальна протяжність автомобільних шляхів обласного значення; Баришівка - Березань – Яготин складає 13,8 км, Березань – Згурівка – 16 км. Загальна протяжність автомобільних шляхів місцевого значення складає 285 км, в тому числі з асфальтовим покриттям – 273 км [29].

Основною метою у сфері бюджетно-фінансової політики Березанської МТГ є формування достатніх ресурсів для фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку громади та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ на 1 мешканця у 2023 році склали 6749,55 грн., тоді як в середньому по Україні даний показник складав 4580,52 грн., а по Київській області – 8837,2 грн. Надходження податку та збору на доходи фізичних осіб на 1 мешканця Березанської МТГ у 2023 році складало 3878,46 грн. (табл. 2.5).

З даних таблиці 2.5 видно, що за період з 2019 року по 2023 рік доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ на 1 мешканця зросли на 3738,17 грн. або на 124,13% внаслідок перевищення темпів зростання обсягів доходів загального фонду над темпами зростання кількості мешканців громади (142,38% та 8,14% відповідно). Одночасно сума трансфертів з державного бюджету на 1 мешканця Березанської МТГ за аналізуємий період скоротилася на 1571 грн. або на 33,77%. Внаслідок зростання мінімальної заробітної в Україні та загального підвищення рівня оплати праці в регіоні сума ПДФО на 1 мешканця Березанської МТГ за останні 5 років збільшилася на 2328,69 грн. або на 150,26% та склала у 2023 році 3878,46 грн.

Необхідно відмітити, що саме внаслідок значного зростання ПДФО на 1 мешканця Березанської МТГ місцевий бюджет громади більше не отримує з державного бюджету базову дотацію.

Таблиця 2.5

Динаміка показників бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки

Доходи	Роки					Відхилення	
	2019	2020	2021	2022	2023	Абсол.	Відн, %
Кількість жителів громади, осіб	21175	21142	22984	22946	22899	1724,00	8,14
Доходи загального фонду бюджету (без урахування трансфертів), тис. грн.	63765,9	72100,6	114732	129329,8	154558	90791,90	142,38
Трансферти, тис. грн.	98519,2	108720	110103	56801	70565,9	-27953,30	-28,37
Податок та збір на доходи фізичних осіб, тис. грн.	32816,3	39007,1	72115,5	79934	88812,8	55996,50	170,64
Доходи загального фонду бюджету на 1 мешканця, грн.	3011,38	3410,30	4991,80	5636,27	6749,54	3738,17	124,13
Трансферти на 1 мешканця, грн.	4652,62	5142,38	4790,42	2475,42	3081,61	-1571,00	-33,77
ПДФО на 1 мешканця, грн.	1549,77	1845,01	3137,64	3483,57	3878,46	2328,69	150,26

Джерело: складено автором

Для здійснення повноцінної оцінки соціально-економічного розвитку Березанської МТГ проведемо її SWOT-аналіз (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

SWOT – аналіз Березанської МТГ

Сильні стороні	Слабкі сторони
1. Вигідне географічне розташування 2. Транзитний, транспортний потенціал і розвинена транспортна інфраструктура 3. Природно-ресурсний потенціал для ведення сільського господарства 4. Значний трудовий потенціал, значна кількість працеспроможного населення 5. Наявність інженерної інфраструктури для промисловості 6. Наявність вільних виробничих приміщень та вільних земельних ділянок для залучення інвестицій 7. Розвинена соціальна сфера 8. Наявність об'єктів надання послуг 9. Наявність офіційних каналів інформування населення	1. Різна якість життя у місті Березань та у селах 2. Значна зношеність інфраструктури водопостачання та водовідведення, 3. Погіршення стану автодоріг місцевого значення, відсутність об'їзної дороги 4. Відтік працездатного населення до Києва через низьку оплату праці у громаді 5. Низький рівень енергоефективності будівель соціальної сфери та житлового фонду 6. Нерозвиненість системи забезпечення дозвілля населення 7. Соціальні проблеми сільської школи 8. Проблеми у обладнані лікарень
Можливості	**Загрози**
1.Підвищення ефективності використання комунального майна та земельних ресурсів 2. Популяризація енергоефективності та увага до екологічної безпеки 3.Вирощування та переробка плодоовочевої продукції 4.Залучення міжнародної технічної допомоги, інвестицій, донорських коштів, грантів для розвитку громади 5.Підвищення ефективності використання бюджетних коштів шляхом оптимізації мережі закладів освіти 6. Розширення соціальних послуг громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з віком, хворобою, інвалідністю 7. Розробка програм працевлаштування громадян	1. Війна, пандемія короновірусу 2. Політична і соціально-економічна нестабільність в цілому в країні 3. Загострення воєнного конфлікту в країні 4. Зростання вартості усіх видів ресурсів, у тому числі енергоресурсів 5.Погіршення кліматичних умов внаслідок глобального потепління, що може призвести до посухи 6. Природні та техногенні катастрофи 7. Нестабільність бюджетного та податкового законодавства 8. Зневіра громадян щодо позитивних результатів від децентралізації 9. Невідповідність професійно-кваліфікаційного рівня кадрового потенціалу потребам економіки та ринку праці

Джерело: складено автором на підставі [29, 49]

На підставі проведеного SWOT-аналізу Березанської МТГ, можна констатувати, що громада має значні можливості для свого подальшого розвитку, а саме: вигідне територіальне розташування поблизу столиці України, гарне транспортне сполучення з Києвом, значний трудовий, природно-кліматичний та економічний потенціал, розвинуту промисловість та сільське господарство.

Одночасно слід відмітити, що проблеми та загрози розвитку Березанської МТГ характерні для розвитку усієї нашої країни, а саме: війна, фінансова криза в України, значне зростання цін на енергоносію, нестабільність законодавства, значний рівень безробіття, скорочення тривалості життя населення, зношеність місцевої інфраструктури, негативні наслідки пандемії короновірусу та інші.

Відповідно стратегічним цілями та пріоритетними напрямками розвитку Березанської МТГ є:

- постійне та стабільне економічне зростання громади, що визначається наявним природно-ресурсним та економічним потенціалом ;

- підвищення якості життя мешканців громади для подолання негативних демографічних та соціальних наслідків. Збереження та примноження населення громади, як найбільш цінного її ресурсу, можливе тільки шляхом поліпшення якості життя кожного члена громади;

- більш ефективне управління громадою з боку місцевих органів влади для соціально-економічного розвитку та покращення рівня життя мешканців громади.

Висновки до розділу 2

Здійснивши аналіз впливу бюджету міста Березань на економічно-соціальний регіону можна зробити висновок, що протягом останніх 5 років Березаньска МТГ активно розвивалася за рахунок стабільного зростання доходів місцевого бюджету. За 2019-2023 роки загальна сума доходів бюджету Березанської МТГ зросла на 68390,1 тис. грн. або на 41,59% в основному за

рахунок збільшення доходів загального фонду на 62838,6 тис. грн. або на 38,72%. Доходи спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за останні 5 років також збільшилися на 5551,5 тис. грн. або на 256,53%.

У складі доходів бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки постійно переважали доходи загального фонду, питома вага яких не знижувалася нижче 96%. Протягом останні 5 років структура доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ корінним чином змінилася. Так у 2019 році у структурі доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ значно переважали трансферти з державного та інших міських бюджетів, а починаючи з 2021 року доходи загального фонду вже формували у більшій мірі за рахунок власних податкових та неподаткових доходів. Питома вага трансферів у структурі доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ скоротилася на 29,37%, Отже протягом останні 5 років бюджет Березанської МТГ став більш незалежним від міжбюджетних трансфертів, що безумовно є позитивною тенденцію у економічному розвитку міста Березань.

Березанська МТГ громада має значні можливості для свого подальшого розвитку, а саме: вигідне територіальне розташування поблизу столиці України, гарне транспортне сполучення з Києвом, значний трудовий, природно-кліматичний та економічний потенціал, розвинуту промисловість та сільське господарство. Але при цьому існують і загрози для розвитку громади, серед яких можна виділити: фінансову кризу в України внаслідок військового конфлікту з РФ, значне зростання цін на енергоносію, нестабільність законодавства, значний рівень безробіття, скорочення тривалості життя населення, зношеність місцевої інфраструктури, негативні наслідки пандемії короновірусу та інші.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

3.1. Шляхи зростання доходів бюджету територіальної громади

Для належного виконання місцевими органами влади своїх повноважень та зростання добробуту МТГ, необхідно стабільне зростання доходів місцевих бюджетів. За даними Офісу підтримки реформи децентралізації, загальний обсяг фінансового ресурсу місцевих бюджетів в Україні на 2024 рік становитиме 630,8 млрд. грн, тому разі власні доходи заплановані на рівні 437,2 млрд. грн., а трансферти з державного бюджету повинні скласти 193,6 млрд. грн. [16].

Найбільший вплив на зростання доходів усіх місцевих бюджетів, в тому разі і доходів Березанської МТГ, здійснить збільшення нормативу зарахуванням ПДФО до місцевих бюджетів. Крім того, у 2024 році для місцевих бюджетів передбачена додаткова дотація для проведення розрахунків протягом опалювального періоду у загальному розмірі 1,5 млрд. грн.

Згідно рішенню Березанської міської ради від 23.12.2023 р. № 369-31-VIII «Про бюджет Березанської міської територіальної громади на 2024 рік» доходи бюджету Березанської МТГ у 2024 році заплановані у розмірі 247583,227 тис. грн., у тому разі доходи загального фонду місцевого бюджету повинні скласти 240028,623 тис. грн. та доходи спеціального фонду місцевого бюджету відповідно – 7554,604 тис. грн. Тобто Березаньска міська рада планує, що у 2024 році загальна сума доходів Березанської МТГ зросте на 14743,927 тис. грн. або на 6,33% (рис.3.1.).

З даних рисунку 3.1 видно, що зростання загальної суми доходів бюджету Березанської МТГ у 2024 році заплановано за рахунок збільшення доходів загального фонду на 14904,923 тис. грн. або на 6,62%. Одночасно у 2024 році

заплановано зниження доходів спеціального фонду на 160,996 тис. грн. або на 2,09%

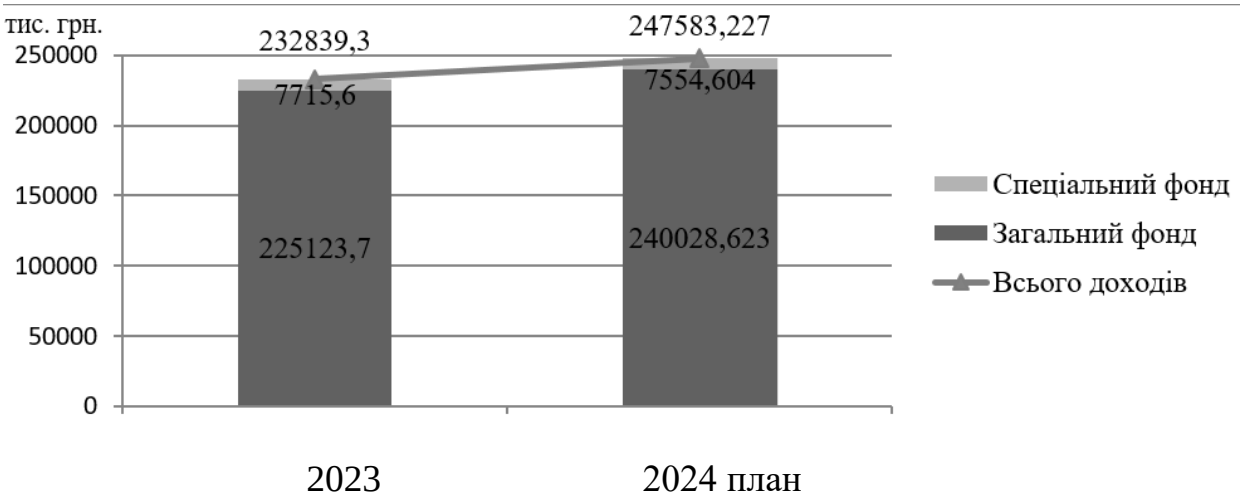

Рис. 3.1. Динаміка фактичних та планових доходів бюджету Березанської МТГ за 2023-2024 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

Необхідно відмітити, що у 2024 році зростання доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ заплановано за рахунок збільшення власних дожів, які включають у себе податкові та неподаткові надходження. Одночасно заплановано зниження суми міжбюджетних трансфертів (рис.3.2.)

З даних рисунку 3.2. видно, що у 2022 році заплановано зростання власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ у порівнянні з 2023 роком на 17442,2 тис. грн. або на 11,29%. Одночасно у 2024 році заплановано зниження суми міжбюджетних трансфертів на 2537,277 тис. грн. або на 3,6%. Тобто можна констатувати, що у 2024 році продовжиться тенденція щодо зростання суми власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ при одночасному скороченні суми міжбюджетних трансфертів.

У 2024 році заплановано, що питома вага міжбюджетних трансфертів буде складати 28,34% від доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ, що на 3% менш ніж у 2023 році. Тобто у 2024 році продовжується тенденція останніх

років щодо зниження частки міжбюджетних трансфертів у доходах загального фонду бюджету Березанської МТГ.

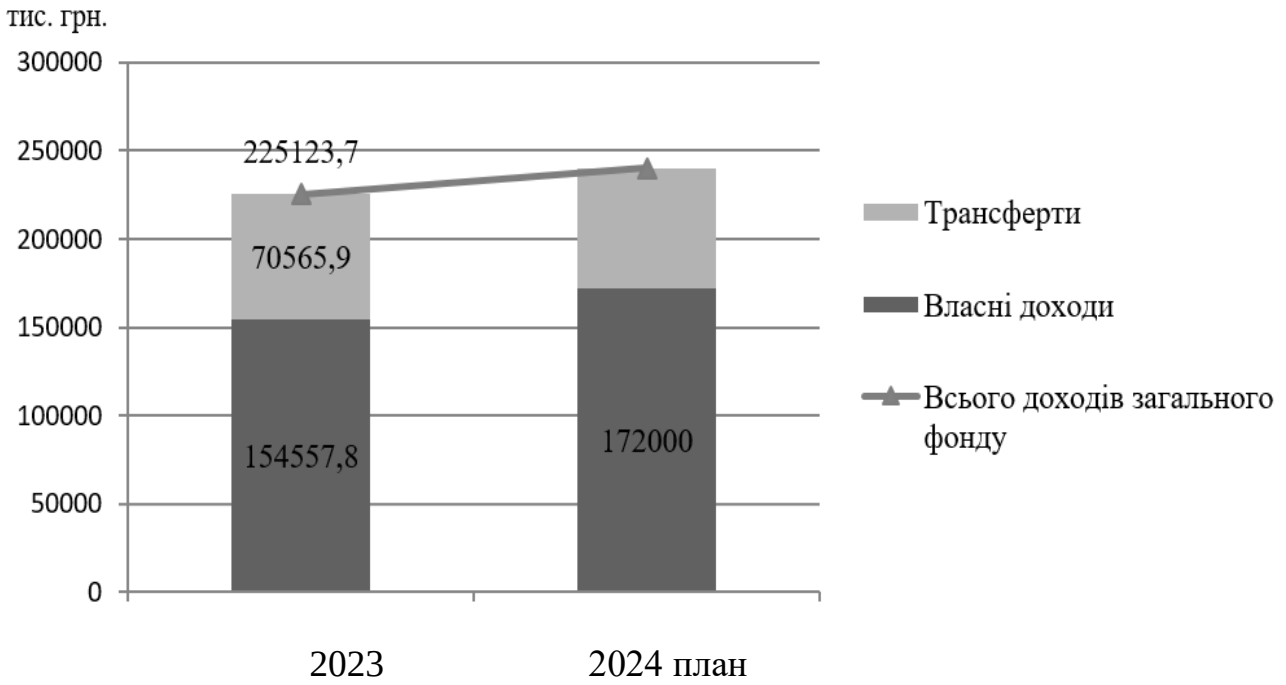

Рис. 3.2. Динаміка фактичних та планових доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2023-2022 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

Використавши дані, щодо питомої ваги міжбюджетних трансфертів доходах у доходах загального фонду бюджету Березанської МТГ за останні 5 років та планові показники 2022 року, спробуємо побудувати трендову модель прогнозування щодо частки міжбюджетних трансфертів у доходах міського бюджету (рис.3.3.).

З даних рисунку 3.3 видно, що найвищий рівень апроксимації, тобто достовірності за даними побудування, дає поліноміальна модель третього ступеня, яка має вигляд

$$y = 1{,}0507x^3 - 10{,}393x^2 + 21{,}212x + 49{,}493 \qquad (3.1)$$

де х – це порядковий номер рок

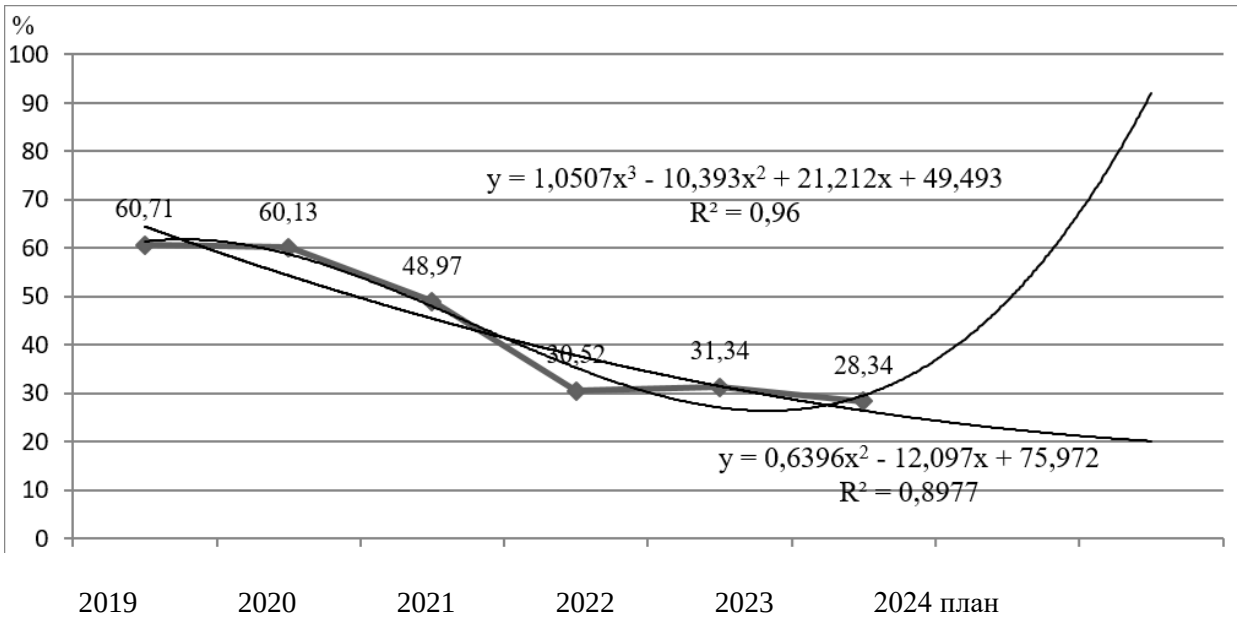

Рис.3.3. Динаміка питомої ваги міжбюджетних трансфертів у загальному фонді бюджету Березанської МТГ за 2019-2024 роки та трендові моделі, %

Джерело: розраховано автором

Але для прогнозування ця модель не підходить, так як згідно даної моделі у 2023-2024 роках питома вага трансфертів у загальному фонді бюджету Березанської МТГ почне значно зростати, що не відповідає дійсності.

Отже, для прогнозування питомої ваги трансфертів у загальному фонді бюджету Березанської МТГ більш доцільно буде використовувати поліноміальну модель другого ступеня, яка має вигляд:

$$y = 0{,}6396x^2 - 12{,}097x + 75{,}972 \qquad (3.2)$$

де х – це порядковий номер року.

Ця модель має рівень апроксимації 89,77%, що нижче ніж у попередній моделі, але досить високий та надійний. Згідно даній трендовій моделі питома

вага трансфертів у загальному фонді бюджету Березанської МТГ у 2023-2024 роках буде знижатися і складе у 2023 році 22,63% (0,6396*7^2- 12,097*7+75,972), а у 2024 році – 20,13% (0,6396*8^2- 12,097*8+75,972).

Одразу з треба відмітити. що на нашу думку, дану трендову модель не доцільно використовувати при прогнозування питомої ваги трансфертів у загальному фонді бюджету Березанської МТГ на досить тривалий період часу, так як у 2019-2021 роках спостерігалася досить висока частка трансфертів у доходах загального фонду бюджету Березанської МТГ і тому при довгостроковому прогнозуванні можуть бути невірні дані. Тобто ми пропонуємо через 3-5 років для здійснення подальшого прогнозування питомої ваги трансфертів у загальному фонді бюджету Березанської МТГ побудувати нову модель, використовуючи більш актуальні дані.

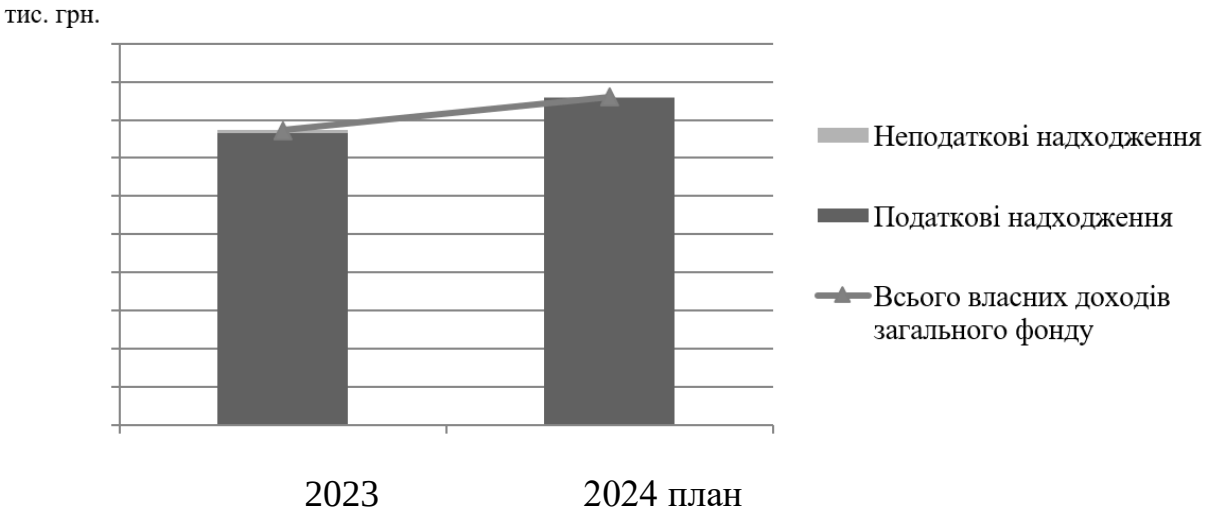

Рис. 3.4. Динаміка фактичних та планових податкових та неподаткових надходжень загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2023-2022 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

Власні доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2022 році повинні зрости за рахунок збільшення податкових надходжень на 18142,5 тис.

грн. або на 11,86%. Одночасно планується, що у 2024 році неподаткові доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ скоротяться на 700,3 тис. грн. або на 44,26% (рис.3.4).

З даних рисунку 3.4 видно, що у 2024 році заплановано також зростання питомої ваги податкових надходжень у загальній сумі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ. Так у 2024 році заплановано, що питома вага податкових надходжень складе 99,49% у загальній сумі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ, що вище показника 2023 року на 0,51%. Необхідно відмітити, що зниження неподаткових доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ, як не дивно, є позитивною тенденцією, так як свідчить про зниження розміру адміністративних зборів та платежів, які сплачують члени громади.

За рахунок того, що у 2024 році норматив зарахування ПДФО до міських бюджетів збільшено на 4%, надходження податку та збору на доходи фізичних осіб до загального фонду бюджету Березанської МТГ заплановано у розмірі 100384 тис. грн, що перевищує показник 2023 року на 11571,2 тис. грн. або на 13,03%. Крім підвищення нормативу зарахування ПДФО, зростанню надходження податку та збору на доходи фізичних осіб до загального фонду бюджету Березанської МТГ сприяє збільшення розміру мінімальної заробітної плати у 2024 році у порівнянні з 2023 роком на 500 грн. або на 8,33% (рис.3.5).

З даних рисунку 3.5 видно, що загальна сума податку на майно у 2024 році запланована у розмірі 35410 тис. грн, що перевищує показник 2023 року на 2271,4 тис. грн. або на 6,85%. Надходження єдиного податку до загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2024 році заплановано у розмірі 19600 тис. грн, що перевищує показник 2023 року на 1474,6 тис. грн. або на 8,13%. Зростання надходження єдиного податку у 2024 році пов’язано зі збільшенням розміру прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, так як від цих показників залежить розмір єдиного податку, яку сплачують ФОП 1 та 2 групи.

Внаслідок зростання ціни на паливо надходження акцизного податку акцизного податку з виробленого та ввезеного на митну територію пального до загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2024 році заплановано у розмірі 9500 тис. грн, що перевищує показник 2023 року на 1502,4 тис. грн. або на 18,79%. Також внаслідок значного зростання цін на товари роздрібної торгівлі у 2022 році надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів до загального фонду бюджету Березанської МТГ заплановано у розмірі 6200 тис. грн, що вище показника 2023 року на 1298,9 тис. грн. або на 26,5%

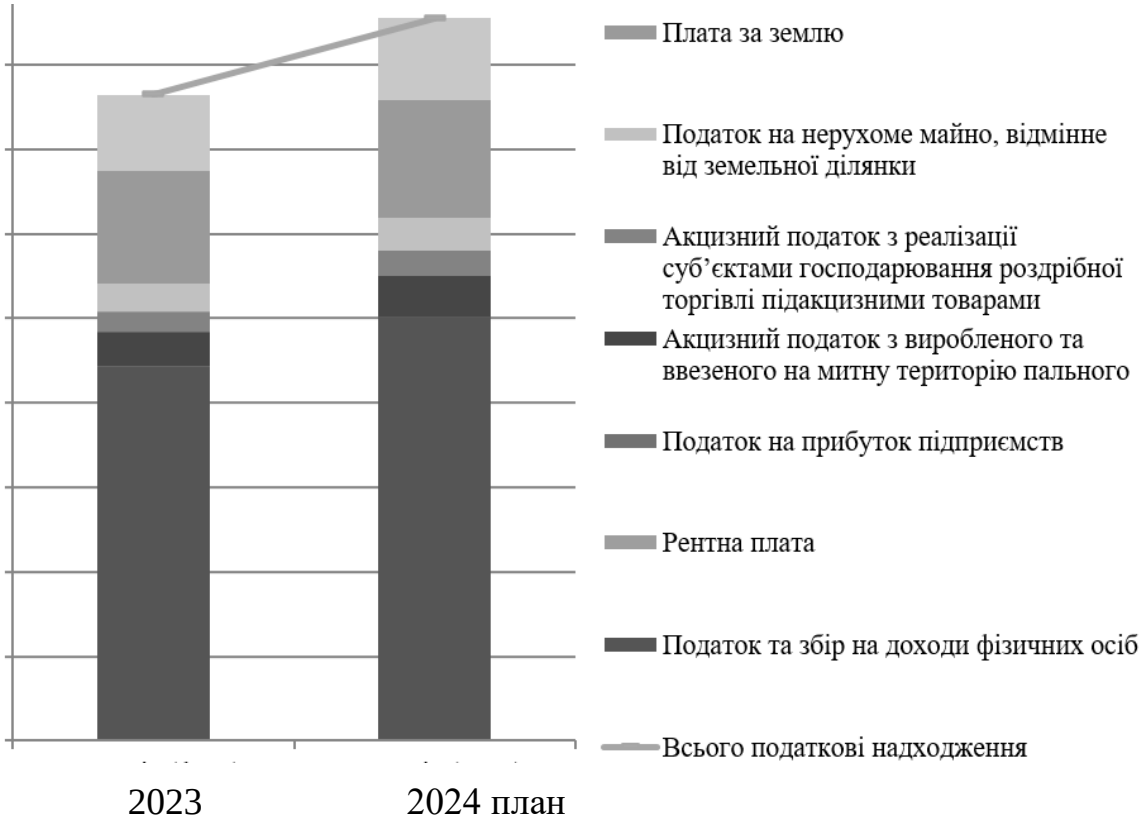

Рис. 3.5. Динаміка фактичних та планових податкових надходжень загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2023-2024 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

Загальна сума надходження податку на майно до загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2024 році запланована у розмірі 35410 тис. грн, що

перевищує показник 2023 року на 2271,4 тис. грн. або на 6,85%. При цьому зростання надходження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки заплановано на 1086,2 тис. грн. або на 16,66%, а надходження плати за землю повинно зрости на 1185,2 тис. грн. або 4,45%.

З даних рисунку 3.5 видно, що основним видом податкових надходжень загального фонду бюджету Березанської МТГ є податок та збір на доходи фізичних осіб. Для того, щоб прогнозувати розмір цих податкових надходжень до загального фонду бюджету Березанської МТГ проаналізуємо темпи зростання мінімальної заробітної плати в Україні та темпи збільшення надходження податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки (рис.3.6).

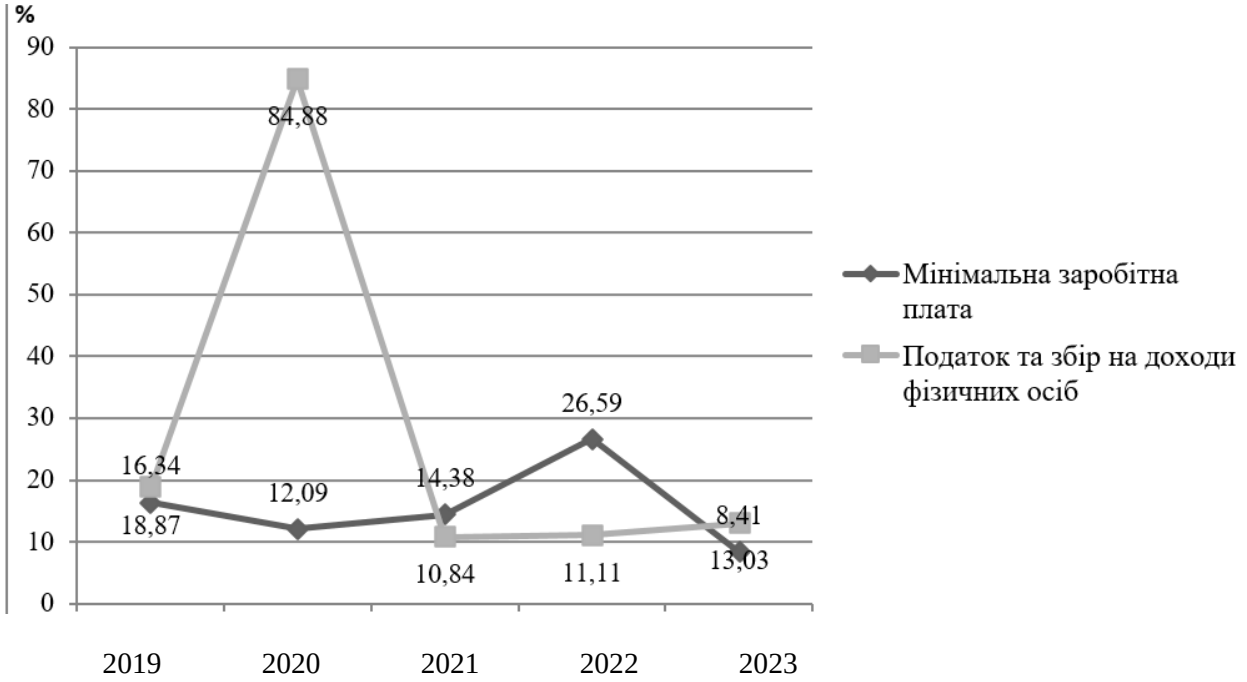

Рис.3.6. Динаміка темпів зростання мінімальної заробітної плати в Україні та податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ за 2019-2023 роки, %

Джерело: складено автором

З даних рисунку 3.6 видно, що однакових темпів зростання мінімальної заробітної плати в Україні та податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ за останні роки не спостерігається. Так, звичайно, прямий зв'язок між зростанням мінімальної заробітної плати в Україні та податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ існує, але він не сильний. Тому при прогнозуванні податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ необхідно також враховувати кількість мешканців громади. Скориставшись програмою PSPP та даними про розміри мінімальної заробітної плати в Україні та кількість мешканців Березанської МТГ за 2019-2023 роки отримаємо коефіцієнти для побудови рівняння регресії.

Отримуємо наступну модель для прогнозування суми податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ:

$$ПДФО = 16,58*x_1 + 9633,14*x_2 – 348249 \quad (3.3)$$

де x_1 – кількість мешканців Березанської МТГ;

x_2 - мінімальна заробітна плата, тис. грн.

Використавши модель 3.3, спробуємо спрогнозувати обсяг податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ:

$ПДФО_{2022} = 16,58*23113 + 9633,14*6,55 – 348249 = 98061,61$ тис. грн.

Згідно бюджету Березанської МТГ на 2024 рік обсяг податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ запланований у розмірі 100384 тис. грн. Таким чином різниця між плановими та прогнозними показниками складає лише 2322,39 тис. грн або 2,31%. Отже модель 3.3 можна

використовувати для прогнозування обсягів податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ.

У 2023 році заплановано зростання мінімальної заробітної плати до 7176 грн. Якщо припустити, що кількість населення Березанської МТГ у 2023 році буде складати 23500 жителів, то обсяг податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ буде складати 110508,4 тис. грн. У 2024 році заплановано зростання мінімальної заробітної плати в Україні до 7665 грн., а кількість мешканців може зрости до 24000 осіб. Таким чином обсяг податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ можна прогнозувати на рівні 123509 тис. грн.

Треба відмітити, що модель 3.3 можна використовувати не тільки у разі зростання факторів, але і при їх зниженні, наприклад, при скороченні кількості населення громади. Саме цим регресійна модель відрізняється від трендової моделі 3.2, яка є вірною тільки тоді, коли зберігається динаміка тренду.

У 2022 році крім зростання доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ планується і збільшення доходів спеціального фонду на 2500 тис. грн. (рис. 3.7).

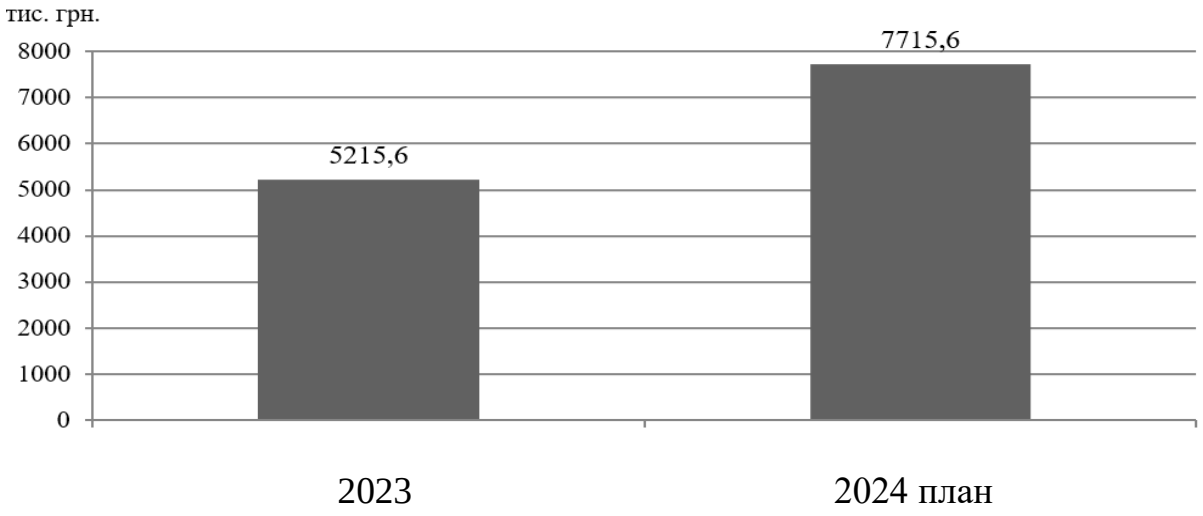

Рис.3.7. Динаміка фактичних та планових доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за 2023-2024 роки, тис. грн.

Джерело: складено автором

З даних рисунку 3.7 видно, що у 2024 році планується зростання доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ на 47,93% за рахунок збільшення отримання коштів від відчуження майна. При цьому треба відмітити, що за останні 5 років кошти від відчуження майна надходили до спеціального фонду бюджету Березанської МТГ тільки у 2021 та 2023 роках (див. табл. 2.4).

Отже, можна констатувати, що основним шляхом зростання доходів бюджету Березанської МТГ є збільшення власних податкових доходів за рахунок зростання усіх податкових надходжень, але особливо за рахунок зростання податку та збору на доходи фізичних осіб. У свою чергу збільшення надходження податку та збору на доходи фізичних осіб можливо у разі зростання заробітної плати членів громади, а також збільшенню кількості працездатних членів громади. Зростання доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ планується здійснювати за рахунок збільшення отримання коштів від відчуження майна, але це джерело зростання доходів не стабільним, так як постійно реалізувати майно громади неможливо. Це є тимчасовим джерелом зростання доходів бюджету Березанської МТГ.

Необхідно відмітити, що за останні роки бюджет Березанської МТГ став більш незалежним від міжбюджетних трансфертів, але на нашу думку, процес отримання самостійності міських бюджетів повинен доповнюватися розширенням переліку та збільшення питомої ваги загальнодержавних податків у доходах місцевих бюджетів. Так звичайно у 2022 році зросла частка ПДФО у доходах місцевих бюджетів, але цього замало. Треба збільшити частку акцизного податку, яка спрямовується до доходів місцевих бюджетів до 20-25%, а також впровадити отримання місцевими бюджетами доходів від надходження ПДВ хоча у вигляді 10% від загальної суми цього податку.

Також на нашу думку, доцільним буде обов’язкове та повне фінансування витрат охорону здоров’я з державного бюджету, незалежно від того, які доходи

має місцева громада, так як право на отримання медичної допомоги закріплено у Конституції Україні і відповідно повинно бути отримано кожним громадянином нашої країни незалежно від місця проживання.

3.2. Напрями зміцнення доходів місцевих бюджетів

Одним із основних принципів побудови бюджетної системи України є принцип збалансованості, який свідчить, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період [16]. У свою чергу збалансованим є такий бюджет, в якому надходження поточного періоду повністю відповідають сумі витрат цього ж періоду.

Система збалансування доходів місцевих бюджетів складається з двох основних складових. Перша складова включає у себе збалансування бюджетів за допомогою міжбюджетних трансфертів, тобто розподіл надлишкових доходів бюджетів громад з вищою за середню податкозабезпеченістю між громадами з нижчою за середню податкозабезпеченістю. Друга ж складова збалансування місцевих бюджетів стосується корегування видаткової частини бюджетів, тобто зниження суми видатків внаслідок недостатності доходів бюджетів [20, с.124].

Треба відмітити, що збалансування доходів та видатків місцевих бюджетів за допомогою міжбюджетних дотацій має певні недоліки, серед яких значна залежність від отримання доходів бюджетами вищого рівня та відсутність стимулювання отримання власних податкових та інших доходів місцевими бюджетами. Отже, міжбюджетні трансферти не повинні бути основним засобом збалансування доходів та видатків місцевих бюджетів, а бути лише додатковим методом у разі необхідності [20, с.124].

Процес збалансування доходів та видатків усіх місцевих бюджетів, у тому разі і бюджету Березанської МТГ, повинен здійснювати у три кроки (рис. 3.8). На

першому кроці органи місцевого самоврядування розраховують прогнозні обсяги доходів бюджету враховуючі усі показники які планує змінити держава у плановому періоді (зростання мінімальної заробітної плати, зміна ставок податків, зміни складу та порядку розрахунку місцевих та загальнодержавних податків, інші зміни).

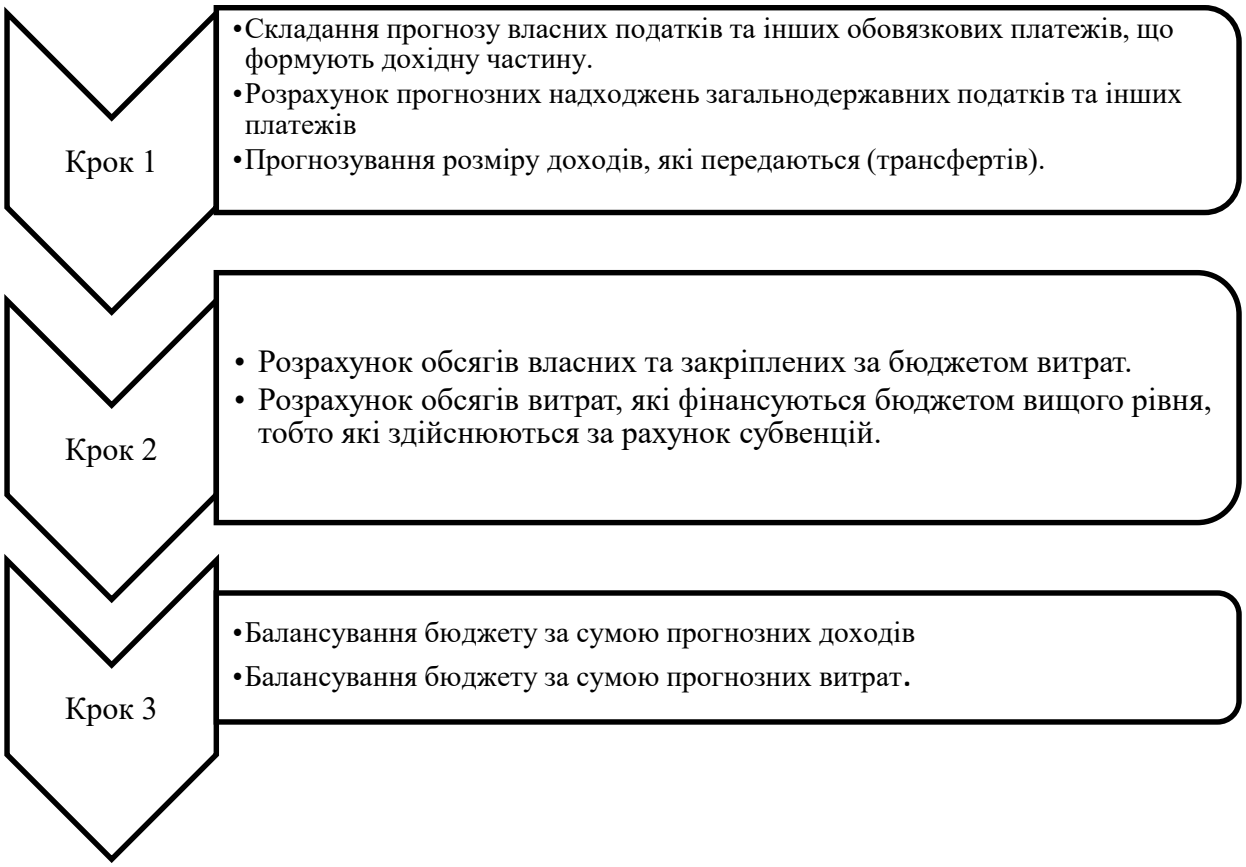

Рис. 3.8. Процес збалансування доходів та видатків бюджету Березанської МТГ

Джерело: складено автором

На другому кроці процесу балансування доходів та видатків бюджету Березанської МТГ здійснюється розрахунок прогнозних даних щодо загальних витрат місцевого бюджету за основними напрямками. І на останньому, третьому кроці, процесу збалансування доходів та видатків бюджету Березанської МТГ

здійснюється узгодження показників доходної та витратної частини бюджету, тобто саме процес балансування. При цьому процес балансування доходів та витрат бюджету Березанської МТГ може здійснювати як на підставі суми доходів бюджету, так і на підставі суми витрат бюджету.

Так, якщо сума власних доходів дорівнює загальній прогнозованій сумі власних та закріплених за бюджетом видатків, то бюджет території є самодостатнім і додаткових коштів не потребує. Якщо ж власні доходи менш ніж прогнозована сума власних і закріплених за бюджетом видатків, то між бюджетами різних рівнів розподіляються загальнодержавні податки і інші обов'язкові платежі, що збираються на даній території. Крім того є можливість зменшити деякі види витрат місцевого бюджету. Так наприклад можна скоротити витрати на заробітну плату або витрати на відрядження. Так у 2023 році було прийнято рішення виплачувати голові Березанської міської ради щомісячно премію у розмірі 100% від окладу. На нашу думку це рішення не вірне, так як премії повинні нараховуватися за певні результати в роботі і не постійно, а періодично у разі особливих досягнень. Саме такі та подібні їм витрати можна скорочувати у разі перевищення суми витрат над сумою запланованих доходів.

Крім того, у разі коли сума планових власних і закріплених за бюджетом видатків перевищує суму прогнозованих власних доходів, то бюджету території можуть залишити загальнодержавні податки, які збираються на цій території або з бюджету вищого рівня може бути виділена допомога у вигляді дотацій бюджету нижчого рівня.

Необхідно відмітити що збалансування доходів та видатків бюджету Березанської МТГ здійснюється у межах самого бюджету, тобто профіцит за загальним фондом місцевого бюджету може перекривати дефіцит за спеціальним фондом місцевого бюджету. Так наприклад згідно Рішення «Про бюджет Березанської міської територіальної громади на 2024 рік» доходи місцевого бюджету плануються у сумі 247583227 грн., у тому числі доходи загального

фонду місцевого бюджету – 240028623 грн. та доходи спеціального фонду місцевого бюджету – 7554604 грн. Одночасно видатки бюджету Березанської МТГ на 2022 рок заплановані у сумі 247583227 грн., у тому числі видатки загального фонду місцевого бюджету – 225501123 грн. та видатки спеціального фонду місцевого бюджету – 22082104 грн. Тобто ми бачимо, що у цілому бюджет Березанської МТГ на 2022 рік повністю збалансований, тобто загальна сума доходів дорівнює загальній сумі витрат. Але при цьому за загальним фондом бюджету Березанської МТГ спостерігається профіцит у сумі 14527500 грн. та одночасно за спеціальним фондом бюджету Березанської МТГ спостерігається дефіцит у розмірі 14527500 грн. Тобто у 2022 році бюджет Березанської МТГ балансується до допомогою перекриття дефіциту спеціального фонду профіцитом загального фонду

Необхідно відмітити, що дисбаланс бюджету Березанської МТГ, що виникає в результаті прийнятих органами державної влади впродовж фінансового року рішень про зміну дохідної або видаткової частин даного бюджету, може регулюватися за допомогою взаєморозрахунків між бюджетами вищих та нижчих рівнів.

В окремі періоди бюджетного року в процесі виконання у бюджеті Березанської МТГ може утворитися нестача ресурсів через касовий розрив між доходами та видатками. Для балансування бюджету можуть виділятися короткострокові бюджетні позики бюджетом вищого рівня на умовах їх погашення до завершення бюджетного року. Крім того для покриття тимчасових касових розривів при виконання бюджету Березанської МТГ утворюється оборотний залишок бюджетних коштів. У 2024 році оборотний залишок бюджетних коштів бюджету Березанської МТГ запланований у розмірі 30 тис. грн., що складає 0,01% видатків загального фонду бюджету Березанської МТГ. Резервний фонд бюджету Березанської МТГ у 2024 році запланований у розмірі 342,5 тис. грн., що становить 0,2% видатків загального фонду місцевого бюджету.

Необхідно відмітити, що у 2023 році бюджет Березанської МТГ збалансовувався також за рахунок перекриття дефіциту спеціального фонду бюджету профіцитом загального фонду бюджету. Так за підсумками 2023 року доходи спеціального фонду бюджету Березанської МТГ склали 225123,7 тис. грн., а видатки – 209601,1 тис. грн., тобто спостерігався профіцит загального фонду у розмірі 15522,6 тис. грн. Одночасно доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ у 2023 році склали 7715,6 тис. грн., а видатки – 17697 тис. грн, тобто спостерігався дефіцит спеціального фонду розмірі 9981,4 тис. грн. У результаті у 2023 році дефіцит коштів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ був перекритий профіцитом загального фонду. Крім того внаслідок перевищення суми профіциту коштів загального фонду бюджету Березанської МТГ над дефіцитом спеціального фонду бюджету у 2023 спостерігався загальний профіцит усього бюджету Березанської МТГ у розмірі 5541,2 тис. грн.

Тенденція перекриття дефіциту спеціального фонду бюджету профіцитом загального фонду бюджету спостерігається при виконання бюджету Березанської МТГ протягом останніх 5 років. При цьому профіциту загального фонду бюджету завжди вистачало для перекриття суми дефіциту спеціального фонду. Виключенням за останні 5 років були 2020 рік та 2021 рік коли спостерігався загальний дефіцит бюджету Березанської МТГ у розмірі 454,2 тис. грн. та 1862,2 тис. грн. відповідно.

Протягом 2019-2022 років постійно спостерігається дефіцит спеціального фонду бюджету Березанської МТГ, який виникає внаслідок недостатнього обсягу доходів спеціального фонду. Найбільша сума дефіциту спеціального фонду бюджету Березанської МТГ спостерігалася у 2021 році і складала 23127,3 тис. грн., а найнижча- у 2020 році і складала 9612,9 тис. грн.

Найбільший обсяг профіциту загального фонду бюджету Березанської МТГ за 2019-2022 роки спостерігався також у 2021 році і складав 21265,1 тис. грн .Найнижчий ж обсяг профіциту загального фонду бюджету Березанської МТГ

спостерігався у 2019 році і складав 14261,7 тис. грн. Найбільший ж обсяг профіциту усього бюджету Березанської МТГ спостерігався у 2023 році і складав відповідно 5541,2 тис. грн.

Вирішуючи проблеми збалансування бюджету Березанської МТГ, важливо акцентувати увагу на зміцненні фінансової бази місцевого самоврядування, передусім за рахунок збільшення власних доходів. При цьому слід відмітити, що власні доходи бюджету Березанської МТГ постійно зростали, у той час як міжбюджетні трансферти стабільно скорочувалися (рис. 3.9).

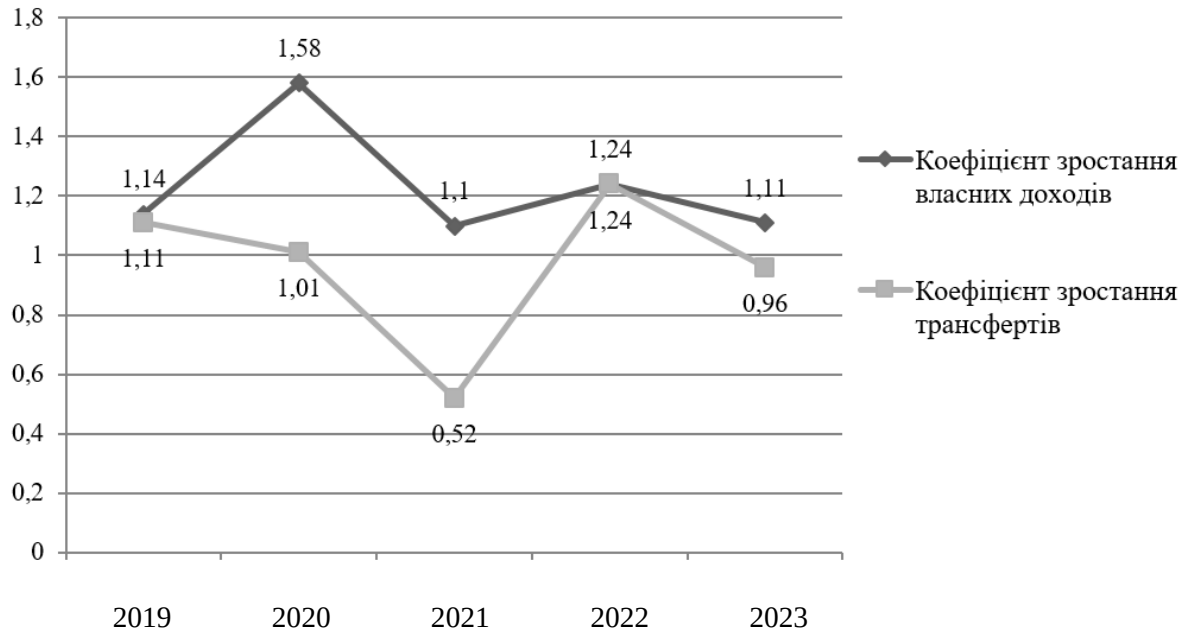

Рис.3.9. Динаміка коефіцієнтів зростання власних доходів та міжбюджетних трансфертів бюджету Березанської МТГ за 2019-2024 роки

Джерело: розраховано автором

З даних рисунку 3.9 видно, що обсяг перерахування міжбюджетних трансфертів із Державного бюджету до бюджету Березанської МТГ за останні роки постійно скорочували за виключенням 2023 року, коли внаслідок пандемії короновірусу значно зросли видатки місцевого бюджету на охорону здоров'я. При цьому власні доходи бюджету Березанської МТГ протягом 2019-2022 років

стабільно зростали, навіть у період пандемії. Тенденція щодо перевищення термів зростання власних доходів на темпами зміни міжбюджетних трансфертів є позитивною, і свідчить про скорочення проблем фінансової бюджетної децентралізації.

Збалансованість місцевого бюджету характеризує коефіцієнт збалансованості, який розраховується як відношення суми профіциту або дефіциту бюджету до розміру видатків бюджету і виражається у відсотках. У 2022 році коефіцієнт збалансованості бюджету Березанської МТГ був запланований на рівні 0%, а ось у 2023 році фактичний коефіцієнт збалансованості бюджету Березанської МТГ складав 2,44%.

Протягом 2019-2024 років бюджет Березанської МТГ був достатньо добре збалансованим. Навість у ті роки, коли спостерігався дефіцит бюджету Березанської МТГ, його розмір не досягав навіть 1% від загальної суми видатків бюджету. Одночасно і профіцит бюджету не був значним, максимальний розмір позитивного коефіцієнту збалансованості спостерігався у 2023 році і не досягав навіть 2,5%. Невисокий позитивний коефіцієнт збалансування бюджету Березанської МТГ свідчить про те, що практично усі отримані доходи витрачалися на потреби громад

Отже, на прикладі бюджету Березанської МТГ видно, що бюджетна реформа децентралізації відбувається у правильному напрямку. Однак ще не усі проблеми ще вирішені, так як міжбюджетні трансферти все ще складають більш ніж 30% від загального обсягу доходів бюджету Березанської МТГ і залишаються одним із основних і найвагоміших інструментів фінансової підтримки розвитку місцевих громад. Але одночасно спостерігається зростання власних фінансових ресурсів Березанської МТГ, що забезпечить її належний рівень фінансової самостійності та автономії.

Одним із основних напрямків збалансування доходів та витрат бюджету Березанської МТГ є покриття дефіциту коштів спеціального фонду профіцитом

коштів загального фонду. Але все ж іноді загальна сума видатків бюджету Березанської МТГ перевищує обсяг доходів і керівництво громади вимушено використовувати кошти резервного фонду.

Для покращення процесу збалансування усіх місцевих бюджетів, в тому разі і бюджету Березанської МТГ необхідно на законодавчому рівні закріпити достатні та економічно обґрунтовані нормативи відрахувань загальнодержавних податків, створити об'єктивну та прозору процедури виділення міжбюджетних трансфертів, в основу якої має бути покладена ідея активного стимулювання нарощування власних доходів, а не перерозподіл ресурсів бюджету, проведення розподілу повноважень по видатках і доходах, виділення обсягів дотацій та субвенцій згідно з податковим потенціалом кожного окремого місцевого органу влади.

Висновки до розділу 3

Основним шляхом зростання доходів бюджету Березанської МТГ є збільшення власних податкових доходів за рахунок зростання усіх податкових надходжень, але особливо за рахунок зростання податку та збору на доходи фізичних осіб. Тимчасовим джерелом зростання доходів бюджету Березанської МТГ може стати отримання коштів від відчуження майна, але це на стабільні надходження.

Для прогнозування суми надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ запропоновано використовувати двохфакторну модель: ПДФО = $16,58*x_1 + 9633,14*x_2 – 348249$, де x_1 – кількість мешканців Березанської МТГ; x_2 - мінімальна заробітна плата, тис. грн. За допомогою даної моделі можна прогнозувати обсяги надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету Березанської МТГ навіть у випадку скорочення мешканців громади.

Для стабільного розвитку Березанської МТГ необхідно збалансування доходів та витрат місцевого бюджету. Одним із основних напрямків збалансування доходів та витрат бюджету Березанської МТГ є покриття дефіциту коштів спеціального фонду профіцитом коштів загального фонду. Для покращення процесу збалансування усіх місцевих бюджетів, в тому разі і бюджету Березанської МТГ, доцільно на законодавчому рівні закріпити достатні та економічно обґрунтовані нормативи відрахувань загальнодержавних податків, створити об’єктивну та прозору процедури виділення міжбюджетних трансфертів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження особливостей формування доходів місцевих бюджетів у сучасних умовах сформульовано наступні висновки:

1. Місцеві фінанси представляють собою систему формування, розподілу та подальшого використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання місцевими органами влади своїх власних та делегованих їм завдань та функцій. Місцеві фінанси відіграють значну роль у забезпеченні фінансової безпеки України і виконують три основних функції: розподільчу, стимулювальну та контрольну.

2. Сьогодні не має єдиного визначення поняття «місцевий бюджет». Навіть у нормативно-правових актах визначення цього терміну різниться. Так у статті 2 БКУ вказано, що «місцеві бюджети - це бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування». Одночасно стаття 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що «бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування».

3. Серед науковців також не має єдиної думки щодо визначення терміну «місцевий бюджет». Узагальнивши погляди різних авторів можна констатувати, що місцеві бюджети – це комплексне поняття яке необхідно розглядати з різних сторін. З юридичної точки зору – це законодавчо затверджений документ, який представляє собою це план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. З економічної точки зору, місцевий бюджет представляє собою систему економічних відносин, які регламентують порядок формування,

розподілу та використання фондів фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування для виконання їх основних функцій.

4. Місцеві бюджети є основною складовою не тільки місцевих фінансів, але й бюджетної системи України. Вони представляють собою комплексне поняття яке необхідно розглядати з різних сторін. Місцеві бюджети активно впливають та фінансову стабільність та безпеку, соціально-економічний розвиток країни, сприяють зростанню добробуту населення та розвитку демократії в Україні і виконуються наступні функції: акумуляційну, контрольну, розподільчу, стабілізаційну та функцію забезпечення самостійності.

5. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. При цьому склад доходів місцевих бюджетів визначається БКУ та відповідним Законом України «Про Державний бюджет».

6. Доходи місцевих бюджетів зараховуються до загального або спеціального фондів. До загального фонду надходять кошти, які призначені для виконання загальних функцій органами місцевого самоврядування, таких як: надавання освітніх послуг, надання медичних послуг, надання послуг соціального захисту та інші види. На ці ж цілі спрямовуються і кошти спеціального фонду, але при цьому у них є чітко визначені джерела доходів. Класифікація доходів місцевих бюджетів надана у статті 9 БКУ. Загальний фонд місцевих бюджетів формується за рахунок податкових та неподаткових надходжень, а також доходів від операцій з капіталом.

7. На соціально-економічний розвиток регіонів України впливають їх індивідуальні характеристики, а саме: спеціалізація регіону; рівень розвитку промисловості; рівень розвитку сільського господарства; природні ресурси; людський потенціал; стан та рівень розвитку інфраструктури; місце регіону в системі територіального поділу праці; історичні тенденції розвитку регіону.

Основними напрямами соціально-економічного розвитку регіонів є: економічний потенціал; природно-ресурсний потенціал; промисловий потенціал; трудовий потенціал; фінансовий потенціал.

8. Місцевому бюджету відводиться головна роль у соціально-економічному розвитку міста Березань, адже саме з нього здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення та засобів масової інформації. Крім того, саме з місцевого бюджету фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки на житлово- комунальне господарство тощо. Доходна частина бюджету Березанської МТГ складається із загального та спеціального фонду. Загальний обсяг доходної частини бюджету Березанської МТГ склав у 2023 році 232839,3 тис. грн. Фактичні загальні доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ склали 225123,7 тис. грн., тобто 96,69%, а загальні доходи спеціального фонду відповідно 7715,6 тис. грн. або 3,31% від загального обсягу доходів бюджету міста Березань.

9. За 2019-2023 роки загальна сума доходів бюджету Березанської МТГ зросла на 68390,1 тис. грн. або на 41,59% в основному за рахунок збільшення доходів загального фонду на 62838,6 тис. грн. або на 38,72%. Доходи спеціального фонду бюджету Березанської МТГ за останні 5 років також збільшилися на 5551,5 тис. грн. або на 256,53%.

10. За період з 2019 року по 2023 рік доходи загального фонду бюджету Березанської МТГ зросли на 62838,6 тис. грн. або на 38,72% за рахунок збільшення суми податкових та неподаткових надходжень на 90791,9 тис. грн. або на 142,38%. Одночасно сума міжбюджетних трансфертів до міського бюджету скоротилася за аналізуємий період на 27953,3 тис. грн. або на 28,37%. Структура доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за останні 5 років корінним чином змінилася. Так у 2019 році у структурі доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ значно переважали трансферти з державного та інших міських бюджетів, а починаючи з 2021 року доходи загального фонду

вже формували у більшій мірі за рахунок власних податкових та неподаткових доходів. Питома вага трансферів у структурі доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ скоротилася на 29,37%, а відповідно питома вага власних доходів зросла на 29,37%.

11. Сума податкових та неподаткових доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за період з 2019 року по 2023 рік зросла на 90791 тис. грн. або на 142,38% в основному за рахунок збільшення надходження податку та збору на доходи фізичних осіб на 55996,5 тис. грн. або на 170,64% та зростанню плати за землю на 16631,4 тис. грн. або на 166,51%. Також слід відмітити збільшення за останні 5 років надходження єдиного податку на 10634 тис. грн. або на 141,95% та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки на 5109,2 тис. грн. або на 362,46%.

12. На протязі періоду з 2019 року по 2023 рік у складі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ стабільно переважали доходи від надходження податку та збору на доходи фізичних осіб. Крім того, питома вага надходження податку та збору на доходи фізичних осіб у складі власних доходів загального фонду бюджету Березанської МТГ за аналізуємий період зросла на 5,99% та склала у 2023 році 57,46%.

13. За період з 2019 року по 2023 рік доходи спеціального фонду бюджету Березанської МТГ зросли на 3051,5 тис. грн. або на 141,01% та склали у 2023 році 5215,6 тис. грн. Зростання доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ відбувалося в основному внаслідок зростання надходжень коштів від відчуження майна на 3767,1 тис. грн. та коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення на 1043,8 тис. грн. або на 2982,29%. Доходи у спеціальний фонд бюджету Березанської МТГ протягом останні 5 роки надходили не рівномірно. Єдиним видом доходів спеціального фонду, який постійно зростав протягом останні 5 років є дохід у виді екологічного податку, який збільшився за 2019-2023 роки на 104,4 тис. грн. або на 621,43%. Також слід

відмітити, що субвенції до спеціального фонду бюджету МТГ надходили тільки у 2019 році і потом не спостерігалися у складі доходів спеціального фонду.

14. Березаньска МТГ має значні можливості для свого подальшого розвитку, а саме: вигідне територіальне розташування поблизу столиці України, гарне транспортне сполучення з Києвом, значний трудовий, природно-кліматичний та економічний потенціал, розвинуту промисловість та сільське господарство. Одночасно слід відмітити, що проблеми та загрози розвитку Березанської МТГ характерні для розвитку усіє нашої країни, а саме: війна, фінансова криза в України, значне зростання цін на енергоносію, нестабільність законодавства, значний рівень безробіття, скорочення тривалості життя населення, зношеність місцевої інфраструктури, негативні наслідки пандемії короновірусу та інші.

15. Основним шляхом зростання доходів бюджету Березанської МТГ є збільшення власних податкових доходів за рахунок зростання усіх податкових надходжень, але особливо за рахунок зростання податку на доходи фізичних осіб. У свою чергу збільшення надходження податку на доходи фізичних осіб можливо у разі зростання заробітної плати членів громади, а також збільшенню кількості працездатних членів громади. Для прогнозування надходження ПДФО до бюджету Березанської МТГ доцільно використовувати розроблену двохфакторну модель: ПДФО = $16,58*x_1 + 9633,14*x_2 – 348249$, де x_1 – кількість мешканців Березанської МТГ; x_2 - мінімальна заробітна плата, тис. грн

16. Зростання доходів спеціального фонду бюджету Березанської МТГ планується здійснювати за рахунок збільшення отримання коштів від відчуження майна, але це джерело зростання доходів не стабільним, так як постійно реалізувати майно громади неможливо. Це є тимчасовим джерелом зростання доходів бюджету Березанської МТГ.

17. За останні роки бюджет Березанської МТГ став більш незалежним від міжбюджетних трансфертів, але на нашу думку, процес отримання самостійності міських бюджетів повинен доповнюватися розширенням переліку та збільшення

питомої ваги загальнодержавних податків у доходах місцевих бюджетів. У 2022 році зросла частка ПДФО у доходах місцевих бюджетів, але цього замало. Треба збільшити частку акцизного податку, яка спрямовується до доходів місцевих бюджетів до 20-25%, а також впровадити отримання місцевими бюджетами доходів від надходження ПДВ хоча у вигляді 10% від загальної суми цього податку. Доцільним буде обов'язкове та повне фінансування витрат на охорону здоров'я з державного бюджету, незалежно від того, які доходи має місцева громада, так як право на отримання медичної допомоги закріплено у Конституції Україні і відповідно повинно бути отримано кожним громадянином нашої країни незалежно від місця проживання.

18. Одним із основних напрямків збалансування доходів та витрат бюджету Березанської МТГ є покриття дефіциту коштів спеціального фонду профіцитом коштів загального фонду. Для покращення процесу збалансування усіх місцевих бюджетів, в тому разі і бюджету Березанської МТГ необхідно на законодавчому рівні закріпити достатні та економічно обґрунтовані нормативи відрахувань загальнодержавних податків, створити об'єктивну та прозору процедури виділення міжбюджетних трансфертів, в основу якої має бути покладена ідея активного стимулювання нарощування власних доходів, а не перерозподіл ресурсів бюджету, проведення розподілу повноважень по видатках і доходах, виділення обсягів дотацій та субвенцій згідно з податковим потенціалом кожного окремого місцевого органу влади

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березанський міський голова. Офіційний сайт Березанської міської ради. URL: http://berezan-rada.gov.ua/pages/17.html (дата звернення: 2024).

2. Березанська територіальна громада. URL: https://berezanskagromada.gov.ua/ (дата звернення: 2024).

3. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С., Вінницька О. А. Зарубіжний досвід розвитку бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: зб. наук. пр., 2020. №3. С. 83–95.

4. Бондарук Т.Г., Бондарук І. С., Дубина М. В. Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*, 2021. № 2. С. 62-74.

5. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Бюджетна безпека як фактор економічного розвитку держави. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ 16 жовтня 2021 року. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2021. 575 с. С. 116–119.

6. Бондарук Т. Г., Вінницька О. А., Дубина М. В., Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації в контексті реформ державного управління в Україні. *Світ фінансів,* 2020. № 2(55). С. 7–18.

7. Бондарук Т. Г., Вінницька О. А. Оцінка стану децентралізації місцевих бюджетів України. *Економіка України*, 2020. №7(680). С. 59–75.

8. Бондарук Т.Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*, 2015. № 1. С. 51–56.

9. Бондарук Т. Г. Економіко-статистичний аналіз формування доходів місцевих бюджетів. *Статистика України*, 2013. № 4. С. 7–15.

10. Бондарук Т. Г. Мельничук І. О. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України. *Статистика України*, 2015. №4. с. 46–52.

11. Бондарук Т.Г. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів. Сучасні підходи до ефективного використання потенціалу економіки: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 23 березня 2021 року. Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2021. С. 62–65.

12. Бондарук Т. Г. Місцеві позики як джерело фінансового забезпечення місцевого самоврядування. *Регіональна бізнес–економіка та управління*, 2014. № 4 (44). С. 3–10.

13. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : монографія. НАН України; Ін–т екон. та прогнозув. К. : Експрес, 2009. 608 с.

14. Бондарук Т. Г., Момотюк Л. Є., Мельничук Н. Ю. Бюджетний менеджмент : навч. посібн. НАСОА. К. : ТОВ «Август Трейд», 2016. 890 с.

15. Брязкало А. Є. Теоретичні аспекти сутності місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*, 2013. Вип. 3. С. 244-248.

16. Бюджетний кодекс України від 08.07. 2010 року № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: 2024).

17. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний та ін. Київ : Глобус-Пресс, 2020. 354 с.

18. Василик О.Д. Бюджетна система України: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.

19. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. К.: 2019, 119 с.

20. Власюк Н. І. Проблеми забалансування місцевмх бюджетів України / Н.І. Власюк, І.Р. Чуй, О.А. Ковенська // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2021. №58. С. 122-128.

21. В Україні можуть зникнути бюджети розвитку: пояснюємо чому. URL: https://business.rayon.in.ua/news/442422-v-ukraini-mozhut-zniknuti-byudzheti-rozvitku-poyasnyuemo-chomu (дата звернення: 2024).

22. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. *Інфраструктура ринку,* 2022. Вип. 45. С.226-232.

23. Громади Київщини можуть залишитись без бюджету розвитку. URL: https://www.prostir.ua/?news=hromady-kyjivschyny-mozhut-zalyshytys-bez-byudzhetu-rozvytku (дата звернення: 2024).

24. Державний та гарантований державою борг України в 2023 р. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/ (дата звернення: 2024).

25. Звітність про виконання Державного бюджету (зведеного бюджету, державного бюджету, місцевих бюджетів) України / Державна казначейська служба України: офіційний сайт. URL: http://www.treasury.gov.ua/ main/uk/ doccatalog/list?currDir=146477 (дата звернення: 2022).

26. Звіт про виконання «Програма зайнятості населення Березанської міської ради на 2023-2023 роки». URL: http://berezan-rada.gov.ua/files (дата звернення: 2024).

27. Земельний довідник України 2022: база даних про земельний фонд країни. URL: https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini (дата звернення: 2024).

28. Іванова І.М. Толстанов О.К. Шляхи соціально-економічного розвитку регіону. *Інвестиції: практика та досвід*, 2023. №19. С.102-109

29. Інвестиційний паспорт Березанської міської територіальної громади Київської області. URL: http://berezan-rada.gov.ua/pages/57.html (дата звернення: 2024).

30. Кабмін хоче ліквідувати бюджети розвитку міст. URL: https://bmr.gov.ua/index.php?id=800000125&tx_news_pi1%5Bnews%5D=19463&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&cHash=e9f9e66926442c31ad7af6a3be97e747 (дата звернення: 2024).

31. Катан Л. І., Качула С. В., Демчук Н. І., Павлова Д. К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт,* 2022. № 3. С. 3–12

32. Клочан В.В., Мірошник В.О., Надточий К.П. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні. *Інвестиції: практика та досвід,* 2022. № 1. С. 142—147.

33. Ковалевич Д. А. Місцеві бюджети та їх роль у територіальному розвитку. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки,* 2014. Вип. 2. С. 198-203.

34. Коваль В.В., Сукач О.М. Наповнення місцевих бюджетів: податкові новації. ІІ Міжнародний податковий конгрес, 26 листопада 2023р. м. Ірпінь. Університет державної фіскальної служби України.

35. Козаченко Ю. П. Місцеві фінанси як важливий ресурс місцевого самоврядування: теоретичний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1 (45). С. 124-131.

36. Коренюк Л.В. Особливості формування місцевих бюджетів на регіональному рівні. *Глобальні та національні проблеми економіки,* 2019. Вип. 17. С. 662–664

37. Коровій В.В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *БІЗНЕСІНФОРМ,* 2022. №3 С. 328–336.

38. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України. К.: Т-во «Знання», 2009. 386 с.

39. Мельник А. Стратегічне планування в системі інституційного забезпечення соціально економічного розвитку України. Вісник економічної науки України. 2016. №1 (13). С. 74—83.

40. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/755/07.10.2023.pdf. (дата звернення: 2024).

41. Ліквідація бюджету розвитку місцевих бюджетів буде катастрофою для громад – ЄС. URL: https://fastivnews.city/articles/176544/likvidaciya-byudzhetu-rozvitku-miscevih-byudzhetiv-ye-katastrofoyu-dlya-gromad-yes (дата звернення: 2024).

42. Лучишин Л.М. Роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку, 2021. Том 1. №2. С. 61–69.

43. Місцеві фінанси: навч. посібник / М.О. Євдокімова; ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Х., 2014. 343 с.

44. Місцеві фінанси: підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О.Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О.П. Кириленко. Київ: УБС НБУ, 2015. 579 с.

45. Моделі місцевого економічного розвитку: успішні практики. Асоціація міст України. 2021. м. Київ. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/dinaprintweb.pdf (дата звернення: 2024).

46. Ніколаєва О.М. Місцеві фінанси: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 354 с.

47. Онищенко В. Структура місцевих бюджетів. URL: https://www.budgetnyk.com.ua/article/126-struktura-mstsevih-byudjetv-u-2023-rots (дата звернення: 2024).

48. Парламент зняв з розгляду проект змін до Бюджетного кодексу №6062. URL: https://auc.org.ua/novyna/parlament-znyav-z-rozglyadu-proekt-zmin-do-byudzhetnogo-kodeksu-no6062 (дата звернення: 2024).

49. План соціально-економічного розвитку Березанської міської об'єднаної територіальної громади на 2021-2023 роки. URL: http://berezan-rada.gov.ua/pages/46.html (дата звернення: 2024).

50. Підхомний О.М., Журба О.Ю. Проблематика забезпечення та шляхи збільшення доходів місцевих бюджетів. *Молодий вчений,* 2019. №10 (50). С.996-1000

51. Податковий кодекс Україні від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 2024).

52. Прогнозування та управління соціально-економічними процесами в регіоні : монографія / за наук. ред. В. С. Загорського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. 238 с.

53. Про державний бюджет на 2022 рік: Закон України від 2 грудня 2023 року № 1928-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20/conv#Text

54. Про місто. Офіційний сайт Березанської міської ради. URL: http://berezan-rada.gov.ua/pages/60.html (дата звернення: 2024).

55. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05. 1997 року № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 2024).

56. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2850-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text (дата звернення: 2024).

57. Раделецький Ю.О. Теоретико-системні основи визначення місцевих бюджетів. *Причорноморські економічні студії,* 2019. Вип.14. С. 125-130

58. Раделицький Ю. О., Квасній О.Р. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Фінансова політика*, 2020. Вип.5 (133) С. 147-153

59. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 312 с.

60. Рева Т. М. Місцеві фінанси. Навчальний посібник / Т. М. Рева, К. Ф. Ковальчук, Н. В. Кучкова. К.: Центр учб. л-ри, 2007. 208 с.

61. Савчук В. А. Дуалізм понять «місцеві бюджети» та «місцеві фінанси». *Незалежний аудитор*, 2016. № 18. С. 56-60.

62. Сидор І.П., Карпишин Н. І. Місцеве оподаткування в Україні в контексті фінансового забезпечення суспільних послуг. Ефективна економіка. 2022. № 9. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.9.56 (дата звернення: 2024).

63. Сорговицька Я.Г. Бюджетне регулювання в системі соціально-економічного розвитку регіонів України. *Інтелект XXI*, 2016. №6, С. 136-142.

64. Сорока Р. С., Благун І. Г. Бюджетна система: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2011. 236 с.

65. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» на 1 січня 2019 року. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nnas_zb.htm (дата звернення: 2024).

66. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» на 1 січня 2020 року. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nnas_zb.htm (дата звернення: 2024).

67. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» на 1 січня 2021 року. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nnas_zb.htm (дата звернення: 2024).

68. Сіташ Т. Д. Економічна концептуалізація місцевих бюджетів/ Т. Д. Сіта *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. №3. с. 24-26.

69. Слухай С.В. Формулювання доходів місцевих бюджетів у контексті трансформації податкової реформи/ Слухай С.В., Здерка К. Я. *Фінанси України*. 2006. №5. с. 12-19.

70. Статут територіальної громади міста Березань. Офіційний сайт Березанської міської ради. URL: http://berezan-rada.gov.ua/pages/40.html (дата звернення: 2024).

71. Сукач О.М., Луценко Н.О. Бюджетна децентралізація в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту : науковий журнал*. 2019. № 2 (23). С. 120–128.

72. Сукач О.М., Сарана Л.А., Гордієнко Л.А. Податкові інструменти реглювання доходів місцевих бюджетів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна серія «Економічна»,* 2023, (101). С.68-78.

73. Татарин Н.Б,, Голік В.І. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*, 2020. С. 72-75.

74. Ткачук А. Про бюджет і не тільки. Спеціально для об'єднаних територіальних громад. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 76 с.

75. Трещов М., Мунока А. Місцеві фінанси та місцеві бюджети: точки дотику та відмінності понять. *Ефективність державного управління. Збірник наукових праць*, 2015. Вип. 42. С.183-190

76. У Асоціації міст України заявляють про ризик позбавлення громад бюджетів розвитку. URL: https://zhmerinka-adm.gov.ua/news/u-asotsiatsiji-mist-ukrajini-zajavljajut-pro-rizik-pozbavlennja-gromad-bjudzhetiv-rozvitku (дата звернення: 2024).

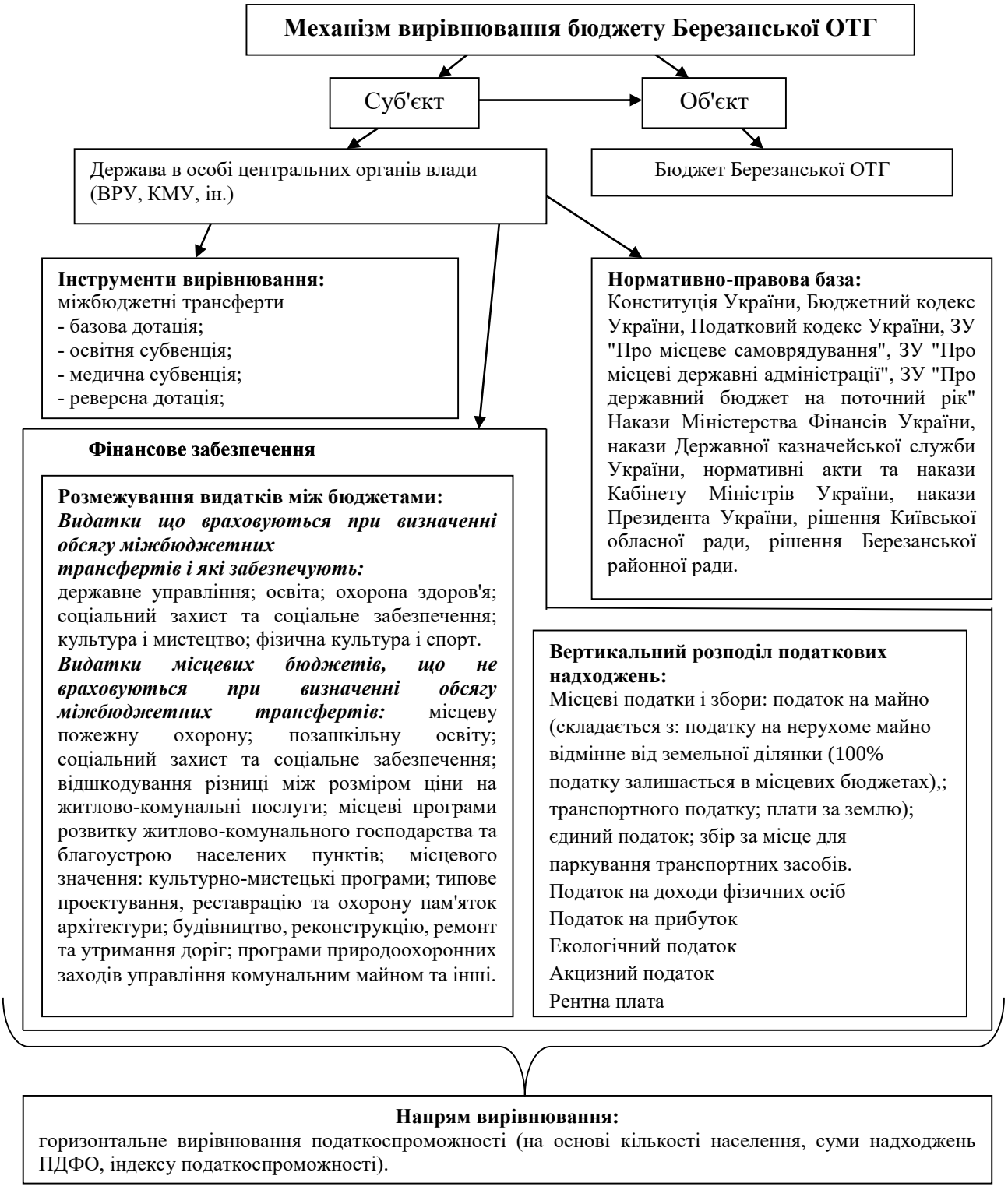
77. Чугунов І. Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ.* 2020. №5. С. 5—18.

78. Чугунов О. І. Бюджети місцевого самоврядування як інструмент соціально-економічного розвитку територій. *Економічний вісник університету*, 2014. Вип. 23(1). С. 261-266

79. Чуркіна І.Є., Бобошко Л.І. Роль місцевих бюджетів у зміцненні фінансової незалежності регіонів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси. Право. Серія. Економічні науки. Науковий журнал*, 2014. №5-6 (76-77). С. 141- 149

80. Шильникова О. М. Формування доходів місцевих бюджетів. *Фінанси України,* 2013. № 9. С. 55-57.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Рис. 1 Механізм вирівнювання бюджету Березанської ОТГ